

10. évfolyam, 1. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Híznai Zoltán (opus.hiznyai@gmail.com)
 Szerkesztő: H. Nagy Péter (h.nagy@opus.hu)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
 92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Megjelent 2018 márciusában 1000 példányban.
 Megrendelhető a kiadó címén.
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, X. ročník, 1. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
 Vydavateľ: Gyula Hodossy
 Šéfredaktor: Zoltán Híznai
 Redaktor: Péter Nagy, H.,
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Vyšlo v marci 2018. Náklad 1000 ks.
 Registračné číslo: EV 3714/09
 ISSN: 1338-0265

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával – S finanszyím príspevkom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEG JELEN IK K ÉTHAVONTA
 Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Forbáth Imre-díj

Németh Zoltán: G.2

Talamon Alfonz-díj

Veres István két kisprózaja3

Arany Opus Díj

Forgács Péter: Ajtó7

Baka L. Patrik: Hotel Učka11

Pegazus

Lomboš Kornélia: Fenyvesi Kornél15

Gyurász Marianna versei29

Mázik Orsolya versei34

Tóth Lilith Viktória versciklusa38

Plonicky Tamás: Nullásgép42

Horizontok

Nagy Csilla: Saját kert45

Regényverziók V.

Deisler Szilvia: Mintha David Lynchet
 könyvbe zárták volna. House of Leaves:
 médium, ami túlmutat önmagán.....51

Hegedűs Norbert: A felfedező
 magányossága. Jeff VanderMeer
 Expedíció c. könyvéről.....61

Palimpszeszt

Urban Ladislav: A rap mint költészet.....66

Csibrányi Zoltán: Nyelvmetés felsőfokon –
 egy könyvritkaság bemutatása77

Film/Színház/Képzőművészet

H. Nagy Péter: Arcok a mesterséges
 végtelenben. A Star Wars(ok) vizuális
 érzékenysége81

Kiss Péntek József: Félút [színikritika]87

Ungvári-Zrínyi Kata: Jelentésvesztés és
 a tárgyak felszabadulása. Csiki Csaba
 munkáiról [bemutatószöveg].....92

Munkatársaink94

G.

G. akkurátus módszerességgel járta végig az utak, járdák felületét hányásfoltot keresve. Tapasztalt volt, ezért letérdelt, a széttacsolt hányás peremére, a sugár szélére, és erőteljes nyelvcsapásokkal nyalta föl a hányás vörössárga szőnyegét. A permen kezdte, majd egyre beljebb haladt a púpos középpontig, amely gyakran még puha volt. Megállt egy-egy szilárdabb részecskénél, majd mohón felszippantotta sóvárgó ajkával. A száraz foltokat vízzel felöntötte, lágyította, és a pépes anyagot így ette meg. Estére végzett is azzal szakasszal, amely csillapította éhségét, hiszen: önellátó volt. Volt húgyfolt is, ezt már nehéz lesz megmagyarázni. Szokatlanul erős tócsa, nagy tál leves, habos felszíne hullámszórt, talán egy kapitális húgyhólyag engedte rá az aszfaltra, esetleg két-három vizelet sikeres keveredéséből előállt vegyületről beszélhetünk. Lehajolt, és kimért kortyokkal, mintegy élvezete csúcsa- és ajándékként, felhabzsolta a sárga meleg tavat, horpasza reszketett, mint az alumínium a traktorok oldalán.

VERES ISTVÁN

A Názáreti

*Ne azért akarj együtt lenni valakivel, hogy téged erősítsen,
hogy tőle kapd meg a szeretetet, amire vágysz.
Azért legyél együtt valakivel, mert vele akarsz lenni.*

Oravecz Nóra

Korhadt tekintettel vettük tudomásul, hogy új ember érkezik a vállalathoz. Nem is a jövevény miatt, hiszen nem nagyon akadt lény a bolygón, mellyel ne találtuk volna meg a közös hangot, inkább csak lelombozott a hír, hogy Rencsi, akitől addig a feladatokat kaptuk, elköltözik. Pontosabban férjhez megy. Pontosabban férjhez megy és elköltözik, pontosabban Móra. Nem értettük, miért költözik el egy harminchat éves nő, ha van egy jó munkája, nem értettük, miért megy férjhez harminchat évesen, ha eddig kibírta, és nem értettük, miért költözik éppen Móra, ahol nem történt ez idáig az égvilágon semmi, leszámítva azt, hogy ott történt a móri rablógyilkosság, a véres bankrablás. Magas, erős, határozott, szeplős, karcosú, hosszú fekete hajú nő volt, és amikor a raktárba jártunk, mindig azt ismételtette, hogy ő itt, a fővárosban tanult meg igazán vezetni. Jártok a buliba? – kérdezte még néha. Járnak, válaszoltuk. Régebben ő is járt, tette hozzá, de már nem jár, mert ő úgy szeret bulizni, ha nem zavarja senki tánc közben. Itt meg, pontosabban ott, a kollégium nagytermében, ahol ezek a bulik havonta kialakulnak, elég sok ember zsúfolódik össze, így egy féktelenül táncoló harminchat éves nő sokszor beleütközik másokba, vagyis zavarják őt, úgyhogy inkább nem jár. Nem értettük, miről beszél, de azért elvontunk vele, végtére is egy lány volt, mi meg fiúk. Egyszer aztán bejelentette, hogy bejelentette, hogy elköltözik Móra, mivel férjhez megy. És hogy jön a helyére egy fiatalember, a vezérigazgató helyettesének unokaöccse.

Okos kutyaarccal meg is érkezett a Názáreti, foglalkoztatói hagyományainknak megfelelően első nap öltönyben. Azt a feltételt kapta a vezérigazgató asszonytól, hogy egy hónapon belül meg kell tanulnia angolul. Vagy kettő. Néhány hete dolgozhattunk együtt, amikor nem sokkal karácsony után, ahogy errefelé mondják, két karácsony közt a vezérigazgató asszony úgy döntött, elkápráztat minket egy gesztussal: mindenkit meghívott ebédre a közeli pizzériába. Pizzát ebédelni akkoriban még elég nagy flancolásnak számított, ki is húztuk magunkat, ebből mi lesz bazmeg. A pizzéria zegzugos kiképzése miatt úgy alakult, hogy mi fiúk hárman már nem fértünk oda a nagy asztalhoz, így egy külön részben terítették nekünk meg a Názáretinek. Gyula bolonyai pizzát rendelt, én valami hagymás-kolbászosat, a Názáreti

meg tésztát. A vezérnő időnként ránk pillantott, elégedettségünket nyugtázandó, de egyébként nem alakult ki köztünk beszélgetés. A csajok persze vihogtak, Gyula nem értette, hogy az ő pizzáján miért nincs más paradicsomos darált húson kívül, Názáreti nem értette, miért kapott a villája mellé kanalat kés helyett, én pedig nem értettem, miért nem azt rendelték a többiek is, amit én.

Később, amikor a raktárba jártunk a Názáretivel rakodni, kifejtette elméletét a terepjárókról. Minden második terepjáróban vékonyka, fiatal nő ül a kormánynál – ezt figyelte meg, mióta a fővárosba költözött. Nem értem, honnan szedik ezek a kurvák azt a sok dzsipet, gondolkodott hangosan.

Rozsdás-homályos csütörtöki reggel volt, amikor kiadta a raktárban a munkát, mire azt válaszoltuk, Rencsi ezt nem így szokta csináltatni. Mire azt felelte, Rencsi már nincs itt. Aztán egyszer azt mondta, eléggé idegesítjük őt a trükközéseinkkel, hogy minek megyünk a szomszéd utcába egy szem dobozért ketten. Mondtuk, azért, mert amikor elindultunk, még nem tudtuk, milyen nehéz lesz a doboz, és mekkora. Pedig nem ezért mentünk ketten, hanem mert tízóraizni akartunk: halsalátát ettünk kiflivel egy talponállóban. Szobahőmérsékletű viszonyunk akkor hűlt nagyot, amikor a Názáreti új segédet hozott, az unokatestvérét, épp abból a városból, ahonnan ő jött. Ki akar minket túrni. Csak hogy mi tudtuk róla, hogy nem tanult meg egy hónap alatt angolul, sem kettő, így pozíciója a vállalatban ingatag. Nagybátyja tartja őt, a vezér-helyettes, akit titokban mindenki úgy hívott, a Kolbászorrú. Mi mindenkivel jóban voltunk, a Názáretit leszámítva. Rosszban vele sem voltunk, de jóban sem.

Egyszer meg azzal jött, nincs-e kedvünk valamelyik este teremfocizni vele meg a haverjaival, mert nem teljes a két csapat. Nem volt kedvünk, de ha lett volna semmentünk volna, pedig jártunk teremfocizni mi is. Tudtuk, hogy csak össze akar rugdosni minket az apostolaival. Meg a palánknak is jól nekilökött volna, hisz mi soványak voltunk, ő meg kövér. Na, nem volt kimondottan kövér, csak nálunk testesebb. Meg nagy volt a segge. Ő volt az első nagyseggű férfi, akit ismertem. Ennek fő oka, hogy korábban a férfiak seggméretét nem figyeltem, mígnem az egyik kolegina, akit csak úgy hívtunk, Hatos, és aki még tőlünk is jobban utálta a Názáretit, egyszer megjegyezte róla, hogy ennek az embernek különösen nagy valaga van. Egy másik kollégáról meg azt mondta, tökön rúgja. Velünk egyébként kedves volt, de amikor az utcán találkoztunk, magára húzta az esernyőjét, hogy ne találkozzon a szemünk.

Néha a raktár előtt a Názáreti megkínált cigivel. Az is jó volt, amikor a szolgálati autóban az Angyalok városa című amerikai film betétdalait hallgattuk. Megvolt neki cédén. Főleg a Hendrix-dal tetszett róla, de az Alains Morrisette nóta is jó volt, meg a Goo goo dollstól az Iris. Utóbbit néha felrakom, borúsabb tél végi reggeleken főleg, és a Názáreti dülledt, márkás farmerbe öltöztetett farizmaira gondolok. Meg arra, amikor megkérdezte, nem tudunk-e pálinkát szerezni. Gyula hozott neki kukoricapálinkát, akkor épp azzal kísérletezett az apukája. Áttetsző vörösesbarna folyadék volt, a Názáreti megvett belőle egy litert. Majdnem kipotyogtak tőle a szemeim, mondta legközelebb. Aztán a vezérnő nyugdíjba ment, a Kolbászorrúból pedig cégvezetőt csináltak. Názáreti barátunk biztonságban tudhatta magát. Egyébként raktáros volt, fő feladata, hogy a szolgálati autókon kicseréltesse a téli gumikat, továbbá nyilvántartást vezessen a gépkocsik állapotáról. November: a zöld Opelén a jobb első ajtón karcolás. Ilyeneket írkaált az ívekre, az íveket pedig sokszorosították, fűzték, majd iktatták. Egyszer a Názáreti egy ikerpárt hozott segíteni, mert kitalálta, hogy nem győzzük a munkát. Pedig győztük mi, csak szándékosan elhúztuk, hogy több pénzt kapjunk. Aláírásokat hamisítottunk és műanyagkesztyűket csomagoltunk a lábgomba elleni krémekhez, hogy ha valakinek lábgombája van, és be

akarja kenni magának a gombás lábát, hogy elmúljon a láb gombája, lelje örömét abban, hogy a krémhez a dobozkában kesztyűt is talál. Így érezhetik magukat a Mikulás csomagolóüzemének dolgozói is, akik éjjel-nappal csomagolják az ajándékokat, és nem fáradnak el soha, hiszen a tudat, hogy minden mozdulatukkal örömet okoznak egy gyereknek, tartja bennük a lendületet. A Mikulás csomagolóüzemében egyébként sincs sem éjjel, sem nappal, hiszen nem a Földön található, hanem a felhők felett, a világűrben, a Mikulásbolygón. A Mikulás minden évben kirakja a sok ajándékot, visszafelé pedig teleülteti a hintóját munkanélküliekkel, és viszi őket a Mikulásbolygóra, a csomagoló üzemébe segédmunkásnak.

Lábgombakrém csomagolás közben az ikerpár néhányszor kiröhögött minket beszédünk miatt, majd elmondták, hogy zenekarban játszanak, egyikük gitározik, másik énekel. Elmondták, hogy néha járnak a közeli kocsmába zenélni. Erre elmondtuk, hogy mi is járunk oda, mert néha van jó blues-koncert. Erre ők elmondták, hogy a blues a legegyszerűbb zene, amit játszani lehet a világon. Erre nem mondtunk semmit. Tudtuk, hogy paprikás szalonnát fogunk ebédelni, amiből ők nem kapnak, meg azt is, hogy aki nem élt meg nehéz időket, nem tudja, milyen a jó blues. Aztán otthagytuk a céget, mint hűtőben a szalonnát. Tíz évvel később egy újságból tudtam meg, hogy új vezért kaptak, valószínűleg elküldték a Kolbászorrút.

Szerda reggel váratlanul szembe jött a Názáreti méretes, Mustang farmerbe öltöztetett segge. Néhány délutánnal később láttam, ahogy egy kisfiú kezét fogja, és egyenletes tempóban ballagnak azon az útvonalon, amelyen én is egyenletes tempóban ballagok, gyerekkézzel a kezemben. Múltkor pont szembejöttek – a Názáreti is másfelé nézett, én is. Tudom, hogy egyszer történni fog majd velünk még valami közös, pedig tudom, hogy soha semmi közös nem fog velünk történni már.

Pityu néni és a fogatlan cápa

Kezdett feltámadni a szél, de mintha ő maga sem gondolta volna komolyan: abbahagyta, majd ismét legyártott néhány selejt hullámot. A sirályok kezdtek elmaradni. Pityu néni májfoltos kezével megkapaszkodott a csónak szélében, és próbált a mélybe nézni. A repülőjegyet a szállodai szobában hagyta, az asztalon. Holnap hazautazik. Pedig csak tegnap érkezett. A lényeg viszont megvan, hiszen itt ül a nyílt tengeren, egy csónakban, hallgatja, ahogy a lusta szél gyártja a hullámokat. Ezért jött ide, nem másért – három nap, két éjszaka a hotelben, meg a repülőjegy, ennyire sikerült összeszórni a nyugdíjból. De ez épp elég, hiszen kint van a nyílt tengeren, egy csónakban, és szerencsére nem történik körülötte semmi. Persze tudta, milyen az, amikor nem történik semmi, és ő csak otthon ül az ágyban, várja a reggelt, mert idős ember lévén aludni már nem tud. Itt ugyanez van, csak a tengeren, és jól sejtette: az óceán azért bizony mindehhez sokat hozzátesz. Valami ilyesmit láthatott az öreg halász is, mielőtt megakasztotta a nagy halat. Az öreg halász és a tengerben. Pityu néni szerette ezt a könyvet, Hemingway elbeszélését, Ottlik Géza fordításában, Új Magyar Könyvkiadó, kemény papírkötés, 1954. Pityu néninek azok a részek tetszettek a legjobban, amelyek arról számolnak be, amikor Santiagóval, az öreg halászszal nem történik semmi. Néhány esetben éppen történhetett is volna valami, vagy majdnem történt is, de nem, aztán nem történt mégsem. Így volt ez jól, érezte ezt Pityu néni is. Időnként szívesen elbeszélgetett volna Santiagóval a kertvendéglőben, vagy épp kivásalta volna az ingét, ami alatt az öreg a szekrényben a felesége fényképét tartotta.

De Santiago nem járt a kertvendéglőbe, mert nem volt pénze, és inget sem hordott, Kubában ugyanis meleg van, nem kell ing. Az idegenforgalom is erre épít: sok a szálloda, mert a helyiek számolnak azzal, hogy rengetegen utaznak majd ide, hogy éves szabadságukat a tengerparton töltsék el, melegben, ing nélkül, amíg még Kuba olyan, amilyen. Van Hemingwayhez címzett kocsmá is, meg ki lehet ülni az öreg Santiago szobra mellé a partra, ha valaki mindenáron fényképezkedni akar. Pityu néni persze nem ezért jött. Kivárta az októbert, hogy leteljen a szezon, eltűnjenek a turisták, és becsukjon a Hemingway bár. De elszámította magát, Kuba ugyanis olyan meleg ország, hogy ide szezon után is sokan jönnek, tehát gyakorlatilag egész évben tart a szezon. Pityu néni így is megkapta, amit akart: az egyik kevésbé ismert, turisták elől eldugott partszakasról egy kölcsönzött facsónakkal kivezett a nyílt tengerre, és figyelte a szél meg a víz kölcsönhatásából keletkező neszeket.

Már szürkülni kezdett, amikor hirtelen bevágódott a csónakba egy repülőhal. Pityu néni megijedt, aztán úgy döntött: mivel ez mégiscsak egy hal, még ha egy kicsit torz is az otthoni pontyfélékhez képest, nem hagyja megfulladni, inkább visszadobja a vízbe. Felállt, és elindult a csónak orra felé. A vörösbarna repülőhal halszemével meredten bámulta, mire készül Pityu néni, majd amikor az asszony érte nyúlt, ugrott egyet, Pityu néni pedig megijedt, de olyan szerencsétlenül lépett, hogy lába megakadt a csónak szélében, és háttal az óceánba fordult. Virágos kötényruhája egyből átázott, de mivel tudott úszni, könnyen a felszínre kalimpálta magát. Amikor körülnézett, bosszankodva állapította meg, hogy vagy tízméternyire került a csónaktól. Ekkor jött egy nagyobb meglepetés: cápauszony bukkant fel a vízen, és sebesen közeledett felé. Az asszony megpróbált néhányat csapni a kezével a csónak irányába, de a cápa már húzta is lefelé, a lábánál fogva. Húzta, húzta, mire Pityu néni rántott egy nagyot, és egyszerűen kirántotta a lábát a cápa szájából. Mindez megisméltődhetett vagy három-négyszer, végül Pityu néninek sikerült elkapnia a csónak szélét. Két kézzel fogta a vizes deszkát, köhögött és fújtatott az ijedtségtől meg a sós víztől. A cápa is a felszínre emelkedett, kidugta a fejét a vízből, majd így szólt Pityu nénihez.

– Szia.

Pityu néni ijedtében visszaköszönt ugyanígy, bár nem szokta szeretni, ha a magyarországi ügyintézéseknél egyből letegeznek a hivatalnokok. Ő maga határon túli magyar volt, de ezt sosem hangoztatta, most is csak azért fontos, mert a határon túli területeken, mint tudjuk, magázódni szokás. Élénk társalgás kezdődött, melynek során kiderült, hogy a cápa és Pityu néni körülbelül egyidősek. Ezért sem sikerült a cápának véres cafatokra szagatnia Pityu nénit, ugyanis olyan öreg hal volt, hogy már a fogai is kihullottak: a vízbe esett asszony tehát nagyobb megerőltetés nélkül ki tudta rángatni a lábát a cápa állkapcsai közül, amelyek fogak nélkül csak olyanok voltak, mint valami hungarocell-lap vagy tömörebb szivacs. A cápa elnézést kért, amiért egyből az ösztönei szerint viselkedett, majd felajánlotta Pityu néninek, hogy visszavontatja őt a partra – elvégre mindjárt itt az este. Pityu néni fáradtan beleegyezett. Megtették visszafelé a szükséges három-négy kilométert, közben elbeszélgettek az unokákról, az öreg halászról, Barack Obamáról, meg hogy milyen nagy a drágaság itt is, ott is. A partra érve Pityu néni felvetette, hogy üljenek be a kertvendéglőbe, és egyenek valami helyi ételt, mondjuk sült banánt rizzsel és fekete babbal. A cápa megköszönte, de inkább visszaúszott. Mint kifejtette, furcsa lenne, ha egy hal csak úgy beülne a kertvendéglőbe, pláne ilyenkor, szezonban, úgy-hogy inkább eltekintene az ilyesmitől, különben sem akarja, hogy ideszokjanak a turisták.

Ajtó

– ikernovella –

Ajtón innen

H. több mint húsz éve dolgozott ugyanabban az irodában. Tette a dolgát, sosem elégedetlenkedett. Agglegényként jól bírta az egyhangúságot. Telefonálnia, hál istennek, csak elvétve kellett. A változatlanság volt számára a túlélés záloga. Eddig mindig sikerült elfoglalnia magát valamivel. Egy ideje azonban rátelepedett az unalom. Fojtogatni kezdte a kis helyiség áporodott levegője, és a munkanapok is egyre hosszabbnak tűntek. Nemrég azon kapta magát, hogy a nyugdíjáig hátralevő időt számolgatja. Az eredmény csak még jobban elkésérítette. Tudta, hacsak nem talál ki valamit, a monotonitás előbb-utóbb felőrli az idegeit. Valami ötlet után kutatott, amivel enyhíthetné ijesztő érdektelenségét. Ezért aztán egy nap hátradől forgószékeében, kezét összekulcsolta tarkóján, és tekintetével végigpásztázta az iroda falait. Nem tudta, pontosan mit keres. A szekrény fölött két helyen is foltokban levált a vakolat. Jó időtöltésnek tűnt kitalálni, mire hasonlítanak. Az egyik szinte hibátlanul ábrázolta Málta térképét, a másik meg egy lepkeszárnyra emlékeztetett. Mivel több folt nem volt a falon, a játéknak hamar vége lett. Ezután az íróasztalfiókokkal próbálkozott, hátha talál bennük valamit, ami elűzi az unalmát, de hiába. Iratok, pecsétek, írószerek és egy csomag papír zsebkendő, semmi más. Felállt és kinézett az ablakon, hátha felfedez valami különlegeset, ami eddig elkerülte a figyelmét. A látvány lehangoló volt. Az elhagyatott kábelgyár telephelyét felverte a sárgán virágzó parlagfű. Hosszabb-rövidebb fekete kábeldarabok kígyóztak mindenfelé. A depó kopott, sötét falán egy patkány futott végig, majd át az udvaron, ijedten meg-megtorpanva a gazból kimeredő kábelcsomok láttán. H. megmosolyogta a jelenetet: „Na, legalább valami.”

Ekkor kopogtak. „Ez Barbara” vágta rá H., még az ablak felé fordulva. Vörösre rúszozott, középkorú nő lépett be az ajtón egy paksamétát szorongatva a hóna alatt. Tényleg Barbara volt az a szemközti iktatóból. Odaköszönt, letette az iratot, és már ment is. H. az asztalhoz lépett, felütötte az aktát, de ekkor újra kopogtak.

– Gyere be, Martin! – szólta ki, mire kinyílt az ajtó, és valóban Martin állt a küszöbön a jogi osztályról. Csodálkozva kérdezte:

- Honnan tudta, hogy én vagyok?
- Nem is tudom. Talán a kopogásból.

Aznap legalább tízen jöttek még, és H. a nap végére biztos volt benne, hogy megtalálta unalma ellenszerét. „Tízből hat találata, nem is

rossz arány, és még javítható. Csak egy kis odafigyelés az egész. Na, majd holnap.” Azzal bezárta maga mögött az ajtót, és füttyörészve elindult hazafelé.

Másnap frissen ébredt. Rég nem tapasztalt izgalom motoszkált benne. Tudta, ma sokkal nehezebb dolga lesz, hiszen péntek van, a hétfő-szerda-péntek pedig ügyfélfogadás. Több tucat leszázalékolt, rokkant, testi vagy szellemi fogyatékos élt a körzetében. Legtöbbjükkel gyakran találkozott, de korántsem annyiszor, mint a kollégáival, ezért a mai kopogós játékban nem sok esélyt adott magának. Odaült az íróasztalához, kipakolta aktatászkájából a gyógyteás műanyag termoszt és a parizeres kiflit. Majd lecsatolta csuklójáról Pobjeda típusú karóráját, rákönyökölt az asztalra, két kezével megtámasztotta a fejét, és lehuny szemmel várt. Alig múlt kilenc, amikor kopogtak. Összerezsent. „Ez Berger, a leszázalékolt targoncás.” De elbizonytalanodott. Úgy döntött, kivár. Tekintetét a tömör ajtóra szegezte. Összpontosított. Kisvártatva újra kopogtak. Ujjongva ugrott fel az asztaltól: „Dehogya Berger! Ez a csípőprotézises Wolf lesz! Hát persze!” Nyílt az ajtó, és a világfájdalmától mindig savanyú képű Wolf lépett be rajta. H. örömeiben majdnem átölelte.

Lassan őszbe fordult a nyár, télbe az ősz, és közeledett a karácsony. Péntek volt. H. ügyfelei ebédszünetig egymásnak adták a kilincset. Már több mint öt hónapja élt a kopogós játék bűvöletében, és ma is jól ment a játék. A gondosan vezetett statisztika alapján egyre nagyobb pontossággal azonosította az ajtó mögött állókat. Persze, még javíthatott volna rajta, de ilyenkor, délután már nemigen jött senki.

Irodája ablakában állva nézte a behavazott udvart. A telephelyen tekerdő kábelek úgy kandikáltak ki a hó alól, mint jégbe fagyott murénák. Egy raklap rohadó deszkái között foltos macska tanyázott. Figyelte egy darabig, azután visszaült az asztalhoz. Gondolta, iszik egy korty teát. Épp lecsavarta a termosz kupakját, amikor kopogtak. Felkapta a fejét. Ilyen kellemesen lágy, nem toladó, de mégis a virtuozitás jegyeit magán viselő kopogást még sosem hallott. Biztos volt benne, hogy új ügyfél. A kíváncsiságtól hajtva az ajtóhoz ugrott, és kinyitotta. Egy piszkosszőke, kifejezetten csinos harmincas nő állt előtte, napszemüvegben, jobb kezében fehér botot szorongatva. H.-nak még a szája is tátva maradt a látványtól, hang is alig jött ki a torkán. Betessékelte a vak nőt, s miközben az iratait tanulmányozta, néha rásandított, mert sehogy sem tudta összeegyeztetni a jelentésben leírtakat – a cukorbetegséget, a pocskék anyagi helyzetet, a rokkantsági nyugdíjat – azzal, amit látott. Pedig már rég megtanulta, hogy a látszat és a valóság általában elmellőzik egymást. Miután a nő távozott, H.-nak soha nem tapasztalt hiányérzete támadt. Lehuny szemmel igyekezett felidézni a zeneileg is értékelhető, finom kopogást és a nőt, akire negyven évet kellett várnia.

Szörnyen telt a hétvégéje, akárcsak a rá következő hete. Képtelen volt őt kiverni a fejéből. Újra látni akarta azokat a kecses rajzolatú ujjakat és hallani azt a különleges, kifinomult kopogást. Elhanyagolta a statisztikáit, a játék sem ment, hibát hibára halmozott. Mintha egyre csak tompult volna különleges hetedik érzéke, ami az utolsó pillanatban kiragadta őt a nyomasztó letargiából.

Az ezüstvasárnapot követő hétfőn épp a kábelgyár behavazott udvarán viaskodó varjakat figyelte, amikor kopogás hallatszott az ajtón túlról. Nem akart hinni a fülének. Ő volt az, semmi kétség.

– Jöjjön be, kedves Andrea!

H. megrémült a saját hangjától, de leginkább a bizalmas hangvételtől. Hogy jön ő ahhoz, hogy csak úgy leandreázza az ügyfelét? De a nő addigra már botjával végigkocogtatva a helyiség bútorait, eljutott a karosszélig, és leült.

– Mondja, kedves H. úr, honnan tudta, hogy én vagyok?

– Megismertem a kopogását.

Andrea bájos mosollyal nyugtázta a furcsa választ. H. érezte, hogy elpirul. Most először örült annak, hogy a nő mindezt nem láthatja. Amíg a szociális juttatások lehetséges mértékéről beszélt, végig a nőt figyelte. Sosem látott nála vonzóbb teremtet. Mire befejezte a mondókáját, teljesen belehabarodott. Gyorsan még megemlítette a kötelező terepszemlét, amit ezen a héten, de mindenképpen az ünnepek előtt nyélbe kéne ütni, hogy az eredményét csatolni lehessen a kérvényhez.

– Várni fogom – mosolyodott el a nő, és távozott. H. megbabonázottan meredt az ajtóra.

Csütörtökig bírta. Úgy döntött, munkából hazafelé menet felkeresi. Félórányi bolyongás után ott állt a harmadik emeleti lakás ajtaja előtt. Izgatottan bekopogott. Néhány másodperc múlva már kattant is a biztonsági zár, s az ajtóban ott állt Andrea. Arcáról derű sugárzott.

– Üdvözlöm, H. úr! Fáradjon be.

H. meghökkenve lépett a szűk előszobába.

– Na, de honnan tudja, hogy én vagyok, hiszen...?

– A kopogásából – vágott a szavába a nő.

H. elcsodálkozott.

– A kopogásomból? De hiszen most hallotta először. Ez fantasztikus! Erre én sosem lennék képes. – A „szakmai” irigységénél csak a csodálata volt nagyobb. Andrea, mintha látta volna meglepett ábrázatát, elmosolyodott.

– Nem bizony! Mivel ön nem vak, kedves H. úr!

A látogatást követően H. felhagyott a kopogós játékkal. Be kellett látnia, hogy Andrea képességeit sosem szárnyalhatja túl. De nem is bánta. Időközben ugyanis kezdetét vette egy másik, sokkal izgalmasabb játék: kettejük közös kalandja.

Ajtón túl*

1986. november 1.– december 1.

H. megfigyelése ügynöki karrierem eddigi legizgalmasabb feladata. Ő az az ember, akiről a kutya se gondolná, hogy bármivel is felhívhatja magára a hatóságok figyelmét. Az államra teljesen ártalmatlannak tűnik, törvénytisztelő, szerény ember. Erre utal büntetlen előélete is. Persze, mindez korántsem zárja ki, hogy a feddhetetlenség leple alatt konspiratív tevékenységet folytasson. Megbízatásom épp e feltételezett kettős életvitel lehetőségének feltárása irányul. Munkahelyi kapcsolatai felületesek, így kollégái közül senki sem alkalmas a megfigyelői feladatra. Magánélete is sivár és egyhangú. Agglegényként él, alkalmi partnerei, barátai nincsenek, társaságba nem jár. Hétköznapokon munkahelye és otthona között ingázik, estéit és a hétvégeket lakásában tölti a négy fal között. Havonta egyszer felkeresi vidéken élő özvegy édesanyját. Máshova nem utazik, leszámítva néhány hivatalos jellegű szolgálati utat. Mozgásteret annyira behatárolt, hogy a közelébe férkőzés legkézenfekvőbb módjának az mutatkozott, ha ügyfélnek álcázom magam. A Központ úgy döntött, hogy a leghatékonyabb megfigyelést vak nőnek álcázva hajthatom végre. Így nagyobb a valószínűsége, hogy a megfigyelt személy elárulja magát egy gesztussal vagy mozdulattal. A Központ segítségével sikerült dokumentumokkal alátámasztani hamis identitásomat, lakást biztosítottak a számomra, kaptam fehér botot, napszemüveget, miegymást. Előtte speciális foglalkozásokon sajátítottam el a vakok viselkedéskultúráját.

1986. december 5.

Ma került sor az első bevetésre. H.-t az irodájában kerestem fel, mint egy olyan ügyfél, aki egészségi állapota miatt szociális segílyre szorul. Áruklodó nyomok után kutatva körülnéztem a helyiségben, de hamar rá kellett jönnöm, hogy ha H. egyáltalán folytat is valamilyen konspiratív tevékenységet, azt nagy valószínűséggel nem az irodájában teszi. Egy-két furcsaságra azért felfigyeltem. A szekrény fölött például a levált vakolat furcsa rajzolatú foltot hagyott maga után (készítettem is róla titokban egy fotót a fehér botomba rejtett mikrokamerával – lásd 1. számú melléklet). A folt szinte hibátlanul ábrázolta Málta térképét. Felöltött bennem, nem egy zugüggyvédvel van-e dolgom, aki titkos adóügyleteket bonyolít, de később ezt a feltevésemet elvettem.

1986. december 15.

Ma találkoztam H.-val másodszer. Rögtön a megérkezésemkor egy sokat ígérő furcsaságra lettem figyelmes. H. rendelkezik egy rejtélyes képességgel: elenyésző hangeffektus (pl. kopogás) alapján képes azonosítani a forrásként szolgáló személyt. Elképzelhetőnek tartom, hogy megbízói épp e különleges képessége miatt alkalmazzák. Hogy konkrétan mire, az még további megfigyelést igényel.

Egyértelművé vált, hogy H. a gyengéd vonzódás fogalmát kimerítő szimpátiával viseltetik irántam. Nem is csoda, hiszen igénytelen testi és lelki jegyei egyébként nem predesztinálják a magamfajta attraktív hölgyekkel való ismerkedésre, hacsak nem használja ki hivatali pozíciójából eredő helyzeti előnyét. Pontosan erre a tényre alapoztam a stratégiámat. A vágykeltés egyben a megfigyelési folyamat második fázisának kezdetét is jelentette. El kellett érnem, hogy kapcsolatunk hivatalosból személyessé, majd intimmé váljon. Ez volt az egyetlen módja, hogy a közelébe férközve otthonában is kutakodhassak.

1986. december 19.

Taktikám helyesnek bizonyult. Ma délután, holmi hivatali okokra hivatkozva már itt is állt lakásom ajtaja előtt. Úgy döntöttem, megtréfálom őt, ezzel is növelve a köztünk kibontakozó (látszólagos) bizalmat. Kopogását követően a saját fegyverével támadtam rá: kitaláltam, hogy ő áll az ajtó előtt. Ezen felettébb elcsodálkozott, s úgy láttam, letaglózta a gondolat, hogy egy „vak” nő még nála is többre képes. Az, hogy talán nem is vagyok vak, fel sem merült benne. Sajnos, a kis tréfa hatására H. soha többé nem használta (legalább is a jelenlétemben) különleges képességét. Lehetséges, hogy a „hangeffektusos” nyom is téves?

1986. december 24.

A karácsonyt már H. lakásában ünnepeltük, meghitt kettesben. Az elmúlt három napban igyekeztem alaposan átkutatni a lakás minden szegletét. Többször is. Mégsem akadtam semmilyen kompromittáló nyomra. Felmerült bennem a kérdés: lehet, hogy H. mégsem végez államellenes tevékenységet? Lehet. Viszont időközben rá kellett jönnöm, hogy a látszattal ellentétben nagyon figyelmes, művelt, ráadásul nagy természettel megáldott férfi. Bevallom, hogy irántam tanúsított vonzalma azóta viszonzásra talált nálam, és több esetben túlléptem a hatásköröm szabta határt. Ezért azt gondolom, úgy tisztességes a részemről, ha személyes érintettség miatt kérem fogom a célszemély megfigyelésével kapcsolatos ügynöki munka alóli felmentésemet.

* Részletek K. Andrea alias „Vak nő” ügynök megfigyelési naplójából.

BAKA L. PATRIK

Hotel Učka

Lucka Wasserman fecskeszíve félt, hogy az apja fáradt
hullája mellett felsejlő Medusa-arcélek,
melyeket a hullámok mély tintával festettek,
az ő vonásait remegik vissza.
Az új ízekre előbújtak a rákok is,
a móló repedései helyenként tovább repedtek,
s a Hotel Učka mézéles lépcsőfalán
sig-rúna villant a vaskabátokon.

Basszus, ilyen meleg tengerben se fürödtem még.

Josip Vukanović szédült az északi füsttől.
Dühében a szálló falába nyomta a csikket:
az első lövés volt a lányszínű vakolaton.
Terítéskor a kések, villák, a német porcelán Morse-kódot
kopogtak –
nem tudta felfejteni. Csak egy tányér tört a padlóra –
mintha Lucka hangjával repedt volna szét.
Az emeleten a Standartenführer épp élvezett.

Elharaptam a szám, ahogy a kavicsparton aludtam.
Egész héten marta aztán a káposzta meg a só.

Saul Wasserman a keletre néző ablakokból látta,
hogy Josip Vukanović a homloka közepére mutat.
Ötszáz méterről tette, az a pont mégis úgy égett,
mintha YHVH öltötte volna fel az usztasa ruhát.
Lucka hozzábújt, mielőtt kiment volna eléjük,
hogy a mólón adja át életműve kulcsait.

Brutálisan sokat eszünk, mintha Bacchus terítene;
mintha egész Észak- és Kelet-Európa itt akarná
megtömni magát. Talán még a rohadt naptej is dagaszt.

Lucka Wasserman végig az apja háta mögött állt,
amíg az a terveket rajzolta. A keleti és az északi
falat, illír kőből a partot, a királyi lépcsőt a
királyi bejáráshoz. *A te palotád,
a mi birodalmunk*, mondta, és a szakálla megőszült.

Amíg köpködöm a vizet meg a kétszer annyi sót, nézem a kislányt,
összehúzott fenékkal és súrlódó combbal a lépcsőn. A rom
akkor sem húzódik félre, amikor a tövébe enged minden természetszínűt,
ami összezsomózta, mint valami kalózkötélcsomót.

*A Wasserman-félsziget északi fokán futó spirállépcső
a tengerfenékre merül, és apa azt mesélte,
a pokolba vezet. De az alkonyat fölfelé is megrajzolja
az íveket. A mi birodalmunk rákos köve a határ.*

Olyan jókat alszom, és nem álmodom semmit – füldugóhatalom.
Az viszont ciki lett volna, ha nem húzom le a mellkasom:
olyasmi ez már, mint a fecske papi-fürdőruhák. Aztán egy újabb
mementón úszom át: mélyfoltos a tenger, pedig nincs árnyék,
ami vesse. Gyíkemberek mindenütt és az égen egy átlátszó fecske.

Lucka Wasserman Josip Vukanovićot nézi, amint az anyjáról
elnevezett ösvényen sétál, majd a spirállépcsőnél megáll
és mérlegel. De a lelke egy tollpíhénél sokkal... sokkal nehezebb.

Péterék úgy – és olyan sósan – úsznak, ahogy én sose fogok:
két analóg rendszer a rendezetlenségben.

A szőke fürtök spiráljait simogatom, a szótagokat pedig
a lassú, szerelmes szuszogás ritmusára rajzolom.

Nem is gondolnám, hogy a friccek ilyen jó kedélyűek...
biztos feloldja őket, hogy olyan olcsó a horvátok melege.

A Standartenführer vaskabátja uralja a szobát. Lucka Wasserman illír
rúnákat rajzol, fénnyel. A kabát mindig melegebb a testnél.

Swimming Pool, Sex on the Beach, Breskva és Schweppes rendel.

A katonás pincér néni a hajamba tűr – a többiek nevetnek.

Poharainkon mementóként koccan a Hotel Učka –
lehetne a változatlan reggelit felszolgáló kisváros éke is,
de még a buszon hallottam, hogy az utódok eladni és felújítani sem –
ilyen emléeknek akarják. A tető állítólag tavaly omlott be,
de komolyan, ilyen meleg tengerben se fürödtem még.

Aztán Kirké arcát látja, amint a mély tintával festő hullámok közé néz.

Az egyik rák majdnem rám vetette magát, ahogy buzeráltam
a móló, a lépcsősor alatt, amiből két girbegurba fa tört utat
csontvázkezekkel, levelekkel. Mintha

egy vidéki, elfeledett, antik istennőre emlékeznének.

Az emeleti ablakok zsalugáterei között fény
revül át és remeg meg – igazán szellemes. A nyakamat rá,
hogy azok ketten ott a bójánál szexelnek. Csak félrehúzd az
anyagot, mint a színpadi bársonyfűggönyöket.

Fém+bőr, Szabó Péterrel közösen, interaktív hanginstalláció, Stimulált Rezgések, MAGMA, Sepsiszentgyörgy, 2013 (fotó: MAGMA, Szabó Péter)

https://www.youtube.com/watch?v=rznddRhoX_w

LOMBOŠ KORNÉLIA

Fenyvesi Kornél

Őszi est, te és én

Egy fiatalember ment a sötét utcán, feltűrt gallérral. Elhaladt a vak kirakatokkal ásító, kopott üzletsor mentén, az őszi ködszítálásban. Vállig érő barna hajába bele-belekapott a szél, lépegető ifjú a szürkületben. Unalmas, szokványos jelenség a nyitrai állomás felé vezető macskaköves, szűk utcában. Hamar elvesztettem az érdeklődésemet, és ismét kopottszürke borítójú barátom világába, a törzshelyem bőrfotelébe és friss könyvsákmányomba merültem. A sorokból tér-idő, léttelen létezők kerekedtek. Emlékek, egy érdekes, betegesen bájos kapcsolat késsel és sárga nyakkendővel, és a dohányfüstös kávéillatban nagyvárosban bolyongó múltkereső lettem én is, amikor ismeretlen ujjak téptek ki képzelt vándorlásomból. Szó szerint hosszú, formás körmű ujjak martak bele a nyomtatott szavak sorába, ahogy valaki, őszinte felháborodásomra, felülről megmarkolta a kezemben tartott, nyitott könyvet.

– Esti Kornél? – hallottam, de az álomból felriasztottak értetlenségével, és alig jutottak el hozzám a szavak. – Faszagyerek az, nem hiába a druszám! Ezt olvasod? – keresett velem szemkontaktust a fölém magasodó, 183 centiméternyi, szürke szemű zavargás.

– Nem, csak a képeket nézegetem... – vágtam rá olyan maró szarkazmussal, amilyen csak mindig oly pedánsan udvarias énemtől kiltelt. Épp valami olyasmi készülődött bennem, hogy 'tessék az olvasó embert békén hagyni!' vagy 'anyád nem tanított meg, hogy idegenek könyveit nem fogdossuk?!', amikor a fiatalember felcsendülő harsány nevetésétől megugrottam.

– Jól van! Nagyon jól van! – rikkantotta, ahogy engedély nélkül, naiv természetességgel lehuppant az asztalomhoz állított, az enyémmel szemközti bőrfotelbe. – Az ízlésed könyvek terin teccik, és humorod is van. Mi barátok leszünk!

– És ezt te így eldöntöted? – Felfelé ránduló szemöldökeim reményeim szerint lekezelő kérdőjelet formáltak.

– Persze! – vágta rá azzal a zsenge szakállal keretezett, széles, kornélos vigyorral, amely olyan ragadós volt, mint a gazdája. Arcvonásokba és felhúzott vállakba oltott szigor akartam lenni, de menthetetlenül kiestem a szerepemből. Azt hiszem a szájszegletemet megrebbentő mosollyal írtam alá a láthatatlan paktumot. – Szóval, barátném, most lettem itt diák... Mármost nem itt ebbe a kávézóba, de amúgy nem is lenne rossz, bagóztatva, kávéztatva falatozni a tudást. A Ty a Ja nagyon stíl név, nem? – Elismerően bic-

centett. – Na, most lettem elsős, magyar–polgári szakon. Egy hónap, hogy elrepül, baszod! És sokat vagyok egyedül. Nem ismerek sok embert, nem is merek bódog-boldogtalannal haverkodni. Érted... Látni szoktalak a könyvtárban.

– Mily meglepő! – ironizáltam, de elveszett az éle. Azt hiszem, az a szürke, naiv lelkesedéstől csillogó, sötét pillájú szempárja búvólte tartaléklángra eredendő paranoiámat. Meg hogy az egész fiatalember áradt, csobogott, csillogó csalafintán. Akaratom ellenére belemosta magát az elmémbe. Furcsa volt... és szép is volt az egész. Azt hiszem, ez kedvenc vegyületed, mert valahogy természetes.

– Aki a könyveket szereti, rossz ember nem lehet – kényszerítette pajkos ragyogásba a fiatalember arcát széles vigyora. – A virágot meg tartsd meg, szarosz! – Heherészve nézett körbe. – Te, de te olyan okospofájú vagy. Öreganyám szokta így mondani. Szóval, mondjad mán, mit kell itt egy atyámfia farkasnak tennie, hogy kaphasson egy kávé? – Ám mielőtt válaszolhattam volna, újabb kérdés perdült elő újdonsült „barátom” vékony ajkairól. – Mi a neved? Nem tudom a neved, hogy segíts nekem, hogy megtalálj, ha keresnél? Na, hogy híjnak?

– Kornélia. Lomboš Kornélia. – Nem akartam James Bondosat játszani, csak valahogy automatikusan asztaltársam meggondolatlan, szabad áradásának gátjává feslettem. Mint a virág, udvariasan folytattam: – Lányítójellel írom a neved, ha valamikor le kéne írnod.

Döbbsen nézett rám, de nem lepett meg. Magyar ajkú, ráadásul magyar szakos lételemre nem hungarizálom a nevedet? Hát az meg hogy lehet? Hányszor megkaptam, hiszen akkor, találkozásunk téridő-pillanatában én már egy bakalaureátusi diplomával a zsebemben, negyedik évemet terveztem egyetemi iskolapadban tölteni. Már nyitottam a számat, hogy újra elmeséljem a fordított háztető történetét az „s”-em felett, amikor...

– Csak viccelsz! – nézett rám hitetlenkedve a fiatalember. – Nem lehet ez a neved! Nem hiszem el! – Nem tudtam megkérdezni, hogy érti, mert hirtelen elragadta a földön, lábaim mellett pihenő kezításkámat, de oly hirtelen, hogy tiltakozni sem győztem. – Nyugj, nem lopni akarok, de ezt nem... ilyen nincs! – habogta, ahogy táskámba túrt. Úgy megdöbbsentett, hogy hagytam neki. – Látnom kő az opcsánszkitod! – hadarta elkerekedett szemmel, és valóban, mindig rendezett pénztárcám irattartójából húzta elő a személyazonosságomat. – Ilyen nincs! – szorította vékony, hosszú ujjait szájára. Hirtelen, nagy, szürke szemei még inkább elkerekedtek. – Beszarok. Tikkokooot! Még egy napon is születtünk, basszameg. Bááár, anyám aszonta, nekem két nappal korábban kött vóna gyűnnöm, de valahogy nem akaródtam kibújni. Csoda? Amilyen dolgok mennek ebbe a világok legjobbikába... Meg akartam várni, hogy Justin Timberlake-vel szülessek egy napon. Szexiting nagyon! De Te... Te, de ez hihetetlen. EEEz nagyon ott van! Minket a sors hozott össze, baszod! – Ekkor fejét finoman csóválva felém nyújtotta kezét. – Csak, hogy értsd, mit bomolok ittend: Fenyvesi Kornél vagyok, a kisasszony szolgálatára.

Hát így kezdődöttünk el.

Jó étvágyat, avagy ekphrázisz Goya Szaturnusz felfalja gyermekeit című festménye alá, fölé, mellé vagy valahova ooda hozzá, no

Ismertető a szerzőről: Fenyvesi Kornél tagadja, hogy létezik. Annak, ellenére, hogy ő az én lakótársam és egyetlen, tehát egyértelműen legjobb hímnemű barátom, és jelen pillanatban is a hátam mögött, a vetetlen ágyán henteregve ténykedik valamin (kuncogva

s olykor férfiasan heherészve szemezik laptopja villogó képernyőjével, és nem hagyja, hogy belepillantsak kaján élvezkedése forrásába, szóval garantáltan nem pornót néz [abból minden ellenérzésem ellenére mindig mutat egy-két „aszta-emma-deszar” szavakkal előrevetített jelenetet], hanem valamelyik Disney mesébe feledkezett bele... Gondolom, bár ezt is tagadná.) Szóval, Fenyvesi Kornél minden létezésre utaló tény ellenére tiltakozik maga a létezés fogalma, a lét-mint-olyan elve ellen, konkrétan kikéri magának a feltevést, hogy ő van. Ha bizonygatom, mindig Hamletnél kötünk ki, akit Kornél minden egyes alkalommal elküld „Desdemóna puncuskájába”. Idézet következik, „Lenni vagy nem lenni, leszarom...” Idézet vége...

Fenyvesi Kornél, aki lírikus léleknek vallja magát és megveti a „prózaelkű száraz vadbarmokat”, köztük engem is, tagadja, hogy problémái lennének. Megint egy idézet: „én boldog vagyok, minden rendben velem, és még ha a síromra szorított füllel hallgatózol könnyes sóhajok helyett, akkor is csak azt suttogom majd neked, köszönöm, kedves, minden oké velem”, most van vége az idézetnek. Minden normális ember, külső megfigyelőként úgy gondolom, belecsömörlött volna ennek a huszonöt éves fiatalembernek az életébe. Édesanyja halála után kis híján börtönbüntetésre ítélték rongálásért, testi sértésért és többrendbeli közszeméremisértésért, mielőtt félbehagyta egyetemi tanulmányait („örüljön a világ, hogy nem lettem tanár, basszameg, J. Atikát meg az isten áldja meg!”). Családon belüli erőszak, két végletesen rossz (Kornél szerint „végzetesen tanulságos”) kapcsolat és kezeletlen depresszió (Kornél úgy fogalmazza: „csak nyers őszinteség, babám”) hajtotta őt a világba. Két évig élt hajléktalanként különböző nagyvárosokban. Jelenleg az „útkereső életművész”, „bukófélben lévő költő” és a „még mindig lelkes östoleráns” titulusokat vallja magáénak, miközben alkalmi munkákból tartja fenn magát.

Fenyvesi Kornél tagadja továbbá, hogy alkoholproblémái lennének, vagy hogy multiplex személyiségzavarral küzdene. Idézet jön ismét (Kornél monológ a'la egy üveg rum a szervezetben): „Csak az van Kornikám, hogy annyi van bennem néha, annyi éles vacak kavarog itt e, hogy ha nem osztanám el különböző lélekoldalaim között, hogy több fronton pusztítsuk a hülyeséget, felszabdalna. Racionális Kornélt csesztetik a hivatalos ügyintézők, Romantikus Kornél imád szívásajgásban fesledezni darabokra, Bohém Kornél meg karöltve velem éneklí a 'Kutyák ugatását' a holdfényben. Ez vagyunk, babám, tessék csak utálni engünket!”

Fenyvesi Kornél tagadja, hogy egyetlen szavam is igaz lenne, és megkért, hogy ezt írjam bele az ismertetőbe, másképp megbánom. Verse a szakmunkám írása közben született, mert megpillantotta, hogy az inspirációul szolgáló festmény szerepel Carroll *Természetfeletti Horror az irodalomban* című könyve előlapján. Én kérek elnézést érte, csak azt akartam, hogy segítsen begépelni pár passzust az említett tanulmány szövegéből. Helyette ez született:

Fenyvesi Kornél

Jó étvágyat, avagy ekphrázisz Goya Szaturnusz felfalja gyermekeit című festménye alá, fölé, mellé vagy valahova oooda hozzá, no

Jó étvágyat! Egyél csak, nem is zavarlak,
Csak leülök ide a lábaid elé,
Nem, nem baj, ha véres lesz a nadrágom, volt azon már rosszabb is,
Csak ne zavartassad magad.
Olyan ijedten nézel. Mind a tied! Ne féljél má', te!

Látom, sok a kín az Olümposzon. Se fodrászra nem telik, se ruhára, de még egy tisztességes élelmiszerbolt sem akad, látom...

Szegény...

Nem mondom, hogy sajnálom, inkább megértem.

Látom az örületedet meg ahogy árnyasan baszkod az ideg, ahogy feszül benned a sikoltott kérés.

Nem értették, mit jelent, hogy hagyjatok békén, mi?

Szegény, elgurult a gyógyszered, aztán magától mozdult az a rusnya kezed.

Öregséged benne zúgott az ízületeidben és az „HAGYJATOK MÁR BÉKÉN!” a fejedben, és csiri-biri-csiri-biri zabszalma, a kisgyerekem felfalva.

Direkt megoldás, mondhatom...

Tanítottam egyszer alapiskolán... Hazudnék, ha azt mondanám, most,

Ahogy így nézlek nagyon, hogy nem engednék be abba a krétaszagú zsvajba.

Mennyi gyerek úszná meg a hospitációd? Mennyit hagynál meg? Hányat?

(Bár... asszem, a mai gyerekagy kiváltképp hányat)

Némmá, könnyeket nevetek neked.

Szar az élet, és sajog, hogy van, aki nem érti, és helyetted örül a mindennek,

Miközben téged a semmi fal fel.

Nélküled van még derűje, mert nem nyalt az agyába senki.

Főleg a szemedet nézem meg a kezed

Fájhat neked, hogy az a félig elrágott pulyasegg is formásabb nálad, barátom.

De hát ez van...

Az öregség fáj. Hát lakjál jól, mielőtt elvisz a végzet ötödik lovasa,

Lord Alzheimer, hallod, útban van.

Már ott van az árnya a szemedben és talán elfelejthetnéd, hogy mit tettél és mi végre.

De pechedre térbe fagyasztott egy ecset, barátom.

Sose fejezheted be az ebéded.

Szegény, szegény, az örület ebédmeghívását elfogadott lélek,

Szegény, te.

Egyél, mind a tied,

Csak nézem a szemed meg a kezed és...

Ne viszonzod a nézésesem!

Jól van! Jól van, értem!

Nem abajgatlak tovább...

Az én seggem nem mutatna ilyen jól félig felzabáltan a kezekben.

Hagylak immár nyugton emészteni téged.

Jó étvágyat, s kívánom, egyszer legyen végre véged.

klombosova@f.mail.com

addr.: nzwork@f.mail.com

Tárgy: Tartóztató kék LM

Tisztelt Tanár úr!

Ha Kornél nem lenne dohányos, vagy ha „nem kopott volna el a batri”, mire az egyetem épülete elé értünk (nem hallgatója már az intéciónak, de ha idejéből kitelik és ha hangulata is úgy hozza, elkísér oda, ahová engem, az „unalmas izét” kötelességei szólítanak), szóval, ha maradt volna még füstsutgó társa a várakozáshoz, biztosan eszébe sem

jutott volna, hogy bekéredzkedjen az órájára. Ebben az esetben most nem kellene írnom Önnek, hogy szabadkozom Kornél viselkedése miatt, és az a kellemetlen feladat sem hárulna rám, hogy közöljem, az a vadbolond írt egy verset Önnek.

Tudom, Kornél több volt, mint zavaró tényező (ő egyszerűen sok néha, tudom) és igen, ezer kedvem lett volna közölni vele, hogy nem, nem küldöm el a versét, de valamit el kell árulnom Kornélról meg magamról is. Hölgyek előre, úgyhogy először is tisztában kell lennie azzal, hogy mindig belefacsarodik a szívem, ha valaki letöri egy másik ember lelkesedését. Ha tiszta szívvel örül valaki, akkor azt lelohasztani szokás a mai világban (elég bevett tendencia manapság), és én ezt elutasítom. Második tényként, amit ismernie kell, hogy megértse, miért van csatolmány ehhez az üzenethez, Kornélt újabban elég ritkán képesek a világ dolgai produktív lelkesedésbe lökni (tudom, végigkommentálta a közös tanóránkat, így hihetetlennek tetszik, ha kijelentem, hogy Kornél hallgató mostanában). Amikor azonban péntekenként hazafelé ballagtunk, csak úgy áradt belőle az a régi kornélos energiaáramlat, amely miatt barátságba keveredtünk.

Szóval: amellet, hogy köszönöm szépen az órákat meg a tudást meg a rendet a meglévő mentális adathalmazaimhoz, köszönöm azt is, hogy a Fenyvesi Kornélot belelkesítette.

Őszinte tisztelettel

Lomboš Kornélia

Csatolmány:

Fenyvesi Kornél

Német(h)esen N. C. tisztelettel

Csak gondoltam szólok, hogy jó volt veled.

Te ültél és én meg, mint eltévedt őr ültem veled.

Örültem. Nagyon, hogy... De még hogy!

Csak amúgy Gerardisan,

Páros rím voltunk a szabad versben,

A sok írod-a-lomban.

Akarsz-e játszani tanár-diákosat?

Hát verd a tudást

a fejembe bele, és ha agyamból kicsordulnának a szavak nedvei az orromon keresztül,

mint amorf Petri-csőveken, kicsapódna a leve,

ujjaimmal kenném a számba megint... újraívás,

hogy ne vesszen egy csepp se kárba. Na, hogy belenyaltunk a testpoétikába!

Látod....

Megérzi a gyökértelen, ha olyat talál, aki

A helyén van. Maradj!

Maradj csak magadnak meg sokáig itt,

És volt térek sorába oltsd magad még,

Ha olyan hűtlen kurvák is lettek mán a szavak.

Érzed az irodalmat, a mindig változót,

Nőstény az, de nem kell külön mondanom, milyen sűrű a posztmodern

Pinabozót, hisz azt kutatod és élvezed,

Erről mesélnek dilettáns angyalkák felé dagadó félholdjaid, ott,

Az elefántos (a csonttorony Babitsé, kérem), mosolygós szemeidben

Csintalanul csillog, hogy valódi desiré ez... sárközeli bogárvilág szószerelemese.

Azám, azám, te min(dentudónak nem nevezhető lelkes idegen)
nem...
Azt mondják, előbb járni tanulj meg, szompolyogni okulunk, és csak aztán,
Talán rohanni, de
Ha olyan jó volt szaladni veled, gombolyag nélküli kandúrkocogásban a posztmodern
labirintusában,
Hogy csak integetni bírtak a fásult aranykezek.
Teleírnék egy papírlapot veled, hogy lássa, aki él.
Azt mondom, a mondás kínjával,
Ked-ködtem veled!
Bolyongtunk PM-homályban,
A határon iskola,
E. P., a tolvajlelkű honában csak fehér doboz Buda,
És mehetünk borbélyhoz, vagy macsósan kaffogni a nagy partira.
Kemény az élet, megsebezhet a márkínállis nádas, ahol pethőfi józseffatilla szellem
gézcsókolja hattyúk nyakát,
de greccsók is csattanhat, ha nem elég az apuzsi...
És író nincs, meg a világ sincsen, tehát én sem vagyok, de köszönöm, hogy „talán”
lehettem.
Ha mesterem nem is vagy, ahogy én nem lehetek Margarita
(egy plusztartozék íródott rám: töltőtoll, amúgy freudiasan véve),
De a szavakban talán vagyok kicsit valami,
Posztmodern optimizmus 4ever, b&tches!
Szofivá vedlettem kicsit, látod: Lady Szófosó,
Csak még egyet (de azt nagyon):
Kívánok neked temérdek állatot: Aranyhalat, feledékenyt, ördögi goethét,
Meg talán pár alerion madarat is, ami altatóth énekel. Vérpettyes katicabogarat.
Szarvast a ködbe
(bár arra nem mondhatom, hogy: „mert szarva van, nem festve” [gáncsoskodó agan-
csok], de
Végül is mindegy, hisz’ az ekphrázisznak is jutott hely... Szófeslés T-vel :D)
meg derék verebeket. Sokat mindenből, hogy merengője maradj sokáig a megfogha-
tatlannak,
És örülj neki, mint a jóllakott kiskandúr.
Én dúrban (Chopin nem vagyok), hát durván és őszinte módban köszönök mindent.
Szervusz, Z., te bájos ember,
Ha nem is épp pompásan, de... búcsúznak!

Szerkesztői üzenet:

Ebben a rövid, prózai összefoglalóban három dolgot tartok fontosnak kiemelni (bár a hármas szám megjelenése kelthet mesei konnotációt az olvasóban, figyelmeztetnem kell a befogadót, hogy az alább közölt alkotásban nincs semmi mesés, sőt...). Elsőként ki kell emelnem a szerző kérésére aényt, hogy ő nem szerette volna kiadni, közszemlére tenni „verbális kínjait”. Másodikként hadd szögezzem le azt a tény is, hogy Fenyvesi Kornél eme „rothadt szólószólószemei” nem az esztétikai gyönyörködtetés, hanem az irodalmi traumakezelés céljából láttak napvilágot. A harmadik dolog, melyet fontosnak tartok a befogadók tudtára hozni az, hogy én (Fenyvesi Kornél alkotói munkásságának egyetlen,

nem épp gyakorlott, de annál lelkesebb szerkesztője) tartottam fontosnak azt, hogy a teljesség nevében belekerüljön Kornél kötetébe ez a lázálomszerű szövegonaglás is, mely véleményem szerint őszintébben ragadja meg a „nihil” életérzését, mint az alkotó egyéb, tudatosabb alkotásai. A töredékekből összeálló lírai villanásokat a szerző engedélyével („szemezz csak, de vigyázz, talán visszanéznek”) magam válogattam össze régi naplóból.

Szívszilánkok

I. „Nekem a lelke fázik.” (Jóanyám)

II. Zabáljatok! Rágódjatok mások nyomorán! Szívet lopni emlékekből, vért a szavakból úgysem lehet. Meddők maradtok, hiába minden, ha szándék, és éheztek. Papírt zabáltok, nem lelkeket, kutyák! De halljátok ezt a rángó mocorgást? Halljátok a sustorgó suttogást? Móricz és József forognak a sírjukban...

III. Égő csipkebokor... Ki az a bolond, aki beszélget vele?

IV. Sallang. Papírszemét. Nyomtatás. Bogarakat nyivít a gép a papírra. És mi örülünk neki. Mostan nagy-nagy tüzet kéne rakni! Talán akkor nem lenne olyan hideg.

V. Darvak

Darwin

Dartz

Ez ám jelent valamit! (Tristram Tzara sírkövére)

VI. Kinek mosolygok? (Magam sem hiszek magamnak.) És mit vigyorgok? Álmomban kiteptem a fogaimat és örültem neki. Zsákba tettem és ritmusra ráztam. Mint a persely, úgy csörgött. (A halálban biznissz lakik. Jó kövér, és madárfeje van.)

VII. Kollektív seggnyalás. Bájolgo helyeslés, selyemgolyó-cuppanású, gyöngyházfényű, jó nyákos kacajok. Nyakkendő-mondatok. Tisztelt és nagyrabecsült, azt hiszem, méltóztattam fekáliát bocsátani magam alá, hogy kifejezzem elragadtatásom. Folyékony, sűrűn folyékony meló a seggnyalás. Itt ez asszem, hivatás...

VIII. Nagyanyám azt mondta (nem kellene kva őzek, mert gonosz dolog ártatlannak lenni), pokolra jutok. Ott fogok égni, és ő az angyalok oldalán sír majd értem. De nem fog tudni segíteni.

Aszondom: Jówan, mama, legalább nem fog unatkozni!

IX. De most komolyan! Áll, kócos vénség, fúj a szél, köpenyét és tógáját is meg-meglebegteti (talán kivillan a vezérbot is). És akkor ég egy bokor. Ő meg örül. Don Quixote imádott volna!

X. Noé meztelenkedett. Fia megvetéssel szemlélte. Elkárhozott.

Az én apám részegen véletlenül levizelte a falat. Aztán hörgött valamit. Átok volt? Négy éves voltam, sajnáltam és félttem. Elkárhozom?

XI. Ha megcsókolsz 1et, akkor 1 vagytok 1 pillanatra? Vagy 1edül vagy mindig?

XII. Hogy mit mondanék magamnak, ha a régi énemmel összefutnék egy mágikusrealitás-ban? Fuss! Menekülj, amíg még tiszta vagy, addig szaggasd szét a világot, amíg a te bűnöd, mert, ha széthullik, csak állni bírsz majd. Tépd ripityára. RIPityára! Most még van erőd.

XIII. Szubmisszió level 99: Szeretem, ha lángoló bokrok parancsolgatnak nekem!

XIV. Haza akarok menni

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

A láb megy, a homály marad.

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

Némaságra vágyom, de mindenben benne van ez az akaratos rigmus. Siettet, sürgöt, úz.

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

Hajt, mint a lovat. A viharlovat.

Szürkékék az ég. Felnyerít a busz ajtaja. Koporsófedél-csapódás.

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

És minden él, mozog, gyerekváll súrlódik a combhoz, és szavak mosódnak bele a rigmusba.

Hanasza lekadurok jemenni. ZasHaza távakakarok merázz ceszni. Tyiehaautza akobabuszrok meovnniá sztanyica.

És nem ad bizodalmat a fejhang. Újabb csattanás, a

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

Ismerős lépteim csak ezt a ritmust verik. (Hogy verne inkább engem valaki!) Felébrszthet a fájdalom.

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni. Hang: Ajtócsapódás.

Audrey Hepburn mosolyog a falon. A kávé valami megszokott. De teletömhetem a fülem zenével, vén cigány és angolul királynő, akkor sem hagynak békén azok a szavak:

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

HAM, HAM, HAM...

Felzabál, bekebelez, és én csak haza akarok menni!

A kedvenc buszsofőröm

sem változott, fix pontok. Azok jók. Talán az a kattogás elveszejthető, ha ezek köré tekerem a végét.

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

Szívárvány az ablakból... Nem érdekel!

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

Pinajelek az üléshezaton. Egyszer megmosolyogtatott, de minek...

Hazaakarok menni. Hazaakarok menni. Hazaakarok menni.

És leszállsz, és futsz. Nincs értelme és mégis

Hazaakarokmenni. Hazaakarokmenni. Hazaakarokmenni.

Könnyek vagy könyvek kellene?

Haza AKAROK menni. Haza AKAROK menni. Haza...

És (Hazaakarokmennihazaakarokmennihazaakarokmenni) belépsz a házadba.

Akad az ajtó a csempén. Sikoly. Sikolt a ház, hogy megjöttél. Örömeben?

(Haza akar...) Látom a szőnyeget, amit anyám annyit síkált sóhajtozva,

Négykézláb, mint a kutya és csak szidott. Zene. Zene kell. Bohém rapszódia. Feltekerem...

(ok menni...)

Kefélni kéne,

Talán az segítene, kiűzni a hajakat, verőereket, mert

Ezt a házat behálózza. Átítatja az, hogy pont

Az nincs itt, akitől otthon volt ez a ház.

(akarok menni)

Mindig hiány a tér.

És a vázát nézem, az indamintásat, amelynek

Úgy örülve volt, hogy lett, mert szép,

Szép a hallba, ami csak kripta. Szép...

Hátraarcot csinálok. Sikolt a ház. (Vagy én?)

Elindulok, mert

Haza akarok menni. Haza akarok menni. Haza akarok menni.

De nincs hova.

XV. Halló! Peti? Megvan még az a kulcs, amit a Jézusiskotú kaptá? No, no az! Hozzad! Asszem, ee kéne engem zárni.

XVI. Ha az egyik fej azt mondja: „Szép az élet!”, köteles a másik meghazudtolni? (Vagy az illúzió édessége maradhat. Maradhat? Hamisságpralinét szopogass, amíg epe lesz belőle! Élvezd! Élvezed?)

XVII. Mind1... de nagyon....

XIX..... (na ezt elemezd!)

Szerkesztői megjegyzés:

Egyszer komoly veszekedésnek tetsző szóváltásba bonyolódtam egy önmagát bizonyára kedvesnek gondoló ismerősömmel arról, hogy miért is tűröm meg Kornélt az életemben. Ez a bizonyos ismerős gyözködött, hogy egy emberroncsot nem érdemes pátyolgatni, hogy az olyan kreatúra, mint amilyené Kornél vált, csak lehúzza a magamfaját. Bizonygatta, ez a "kedves barátom", hogy ő, bizony, megérti, hogy sötét dolgokon ment át 'az a fiú'. (Amúgy, soliloqui-szerű kiszólás keretében kérdelem: Megfigyelték már, hogy ha valaki empátiától kiváltképp túlcsondulón nyilatkozik meg egy olyan személyről, akit valójában rühell, akkor névteleníti azt?) Pszichológiai kezelést javasolt, azaz azt, hogy én bízzam Kornélt a 'pszichomókusok'(ez is egy kornélizmus) gondjaira. Tájékoztattott az a drága ismerősöm (akit oly mértékben érdekel a sorsom, hogy azóta sem láttam), hogy lakótársammal nincs valami rendben és addig kell az ilyentől megszabadulni, amíg még lehet. (Ironikus kikacsintással kérdelem én: Hát, ugye, milyen nagyon kedvesek és gondoskodók ezek a derék emberek?).

Tudom, hogy Kornél semmiképp sem tekinthető az épeszű individuumok kategóriájába tartozó egyénnek. Fura figura, és ezt ő is tudja. Néha kicsit nyomasztó s néha valóban kavargó benne egy olyan mély sötétség, amelyentől mások sikoltozva menekülnének, de Kornélnak szerencséje van (Sors bona nihil aliud... Szerintem Zrínyi sem dobná ki az egyik lovagtársát, ha az küzdelmet vívna a feketesége szörnyei [török ördögei] ellen). Ha a lakótársam nem harcolna, csak hagyná, hogy elárassza a lelkét az éjszaka, talán megszívlelném az ismerősöm tanácsát. Így viszont világitótorony leszek, amíg csak szükséges. Gondolja bár magát Kornél akármilyen gyengének vagy szánalmasnak is, én

hiszem, hogy hamarosan kievickél a maga Styxéből. Ráadásul kis barátom engedelmes. Mondtam neki, hogy az írás segít lenyugtatni a fekete lélekvihart.

A következőkben Fenyvesi Kornél egyik olyan versét olvashatják (Igen, Önök!), amelyet egyik kiborulással fenyegető elmeviharzása közben vetett papírra. Lakásunkban Kornélon és rajtam kívül még öt ember lakik, s egyikük nevetése a legintenzívebb eufemizmus-kényszer mellett is, mondhatni, rosszul hatott Kornélna. Írt. Írt, mint egy tollal harcoló vitéz. (Két helyen is átszakította a hegygel a papírt). Nehéz volt kibetűzni kézírása kavargó sorait, de milyen tanár lennék, ha nem boldogulnék a macskakaparással? Hiszem, hogy a kornélkparás kijuttatja bolondos kis vitézemet a feketesége csapdájából. Sőt, nem csak hiszem, tudom is.

A nevető

Néha olyan ingerenciám lenne megölni valakit.

Eltakarítani a zavarót, azt, aki a belsőm feketeségét felkavarja. Nem hallod a pengéhangú leveleket, hogyan kavarnak, te?! Nem hallod, hogyan verdesnek a múlt megtört percei? Nem hallod a józan ész, milyen elszántan karmolja a hideg falakat?

Hol az agyfasztornádód? Hát neked nincsenek halott gondolataid?

Megtennem...

Kedvesen mosolyogva mennék oda hozzá, mielőtt...

És minden nyugodtan menne tovább. A szegény fiú csak nevetett. A nevetése fáj nekem, de neki fáj-e a késem, végképp nem érdekel...ne!

Nanenáné. Nanenáné. Nínananna...

Csak játszom, halált játszom. Csak így magammal, magamban.

Danse macabre ropog a talpam alatt vagy bennem. Lehet fekete a köd?

Jajmá! Néha úgy tudok fájni és ölelés sehol, csak... csak... csakcsakcsak... fájó, vérvő szárnyú mentálkeringő. Ép eszem szalad a vérszagú szobákban. Lerágott hold. Pusztulatpolka rája az idegeimet. Magányos piruett viharom szemében.

Csak maradj nyugodtan.

Mély lélekzet... szinte szakad.

Íme, egy gúnyos mosoly magamnak, és meine Damen und Herrn mi damse i mesieaur:

jár a keksz, de az is biztos penészes... Hogy fullannék meg tőle!

Néha olyan sajtó élni.

Emmeg nevet. Mért nem érti?

Yorick, Yorick, merre jársz, hogy Godot verjen meg?!

Nevet csak, mint a gyerek. Megütném, és nem érdekelne, kire ütött ő.

És még mindig!!!

Hát a te szekrényedbe tényleg csak ruhák laknak? Hol a rothadás belőled? Hol a kielégítetlen vágy, a sorvadás bizonyossága?! Hol az ismerős sikoltó szellemzöngék a gyöngyhangpergetős vígságodból?

Csak a néma düh öleli a zöldszemű szörnyet bennem

Halálos ölelés és jeges tavasz virul. Vagy vonyít? Hallod-ë?

Lesz valaha jó még?

Ölés... csak ez a rövidke szó marad.

A fal felé fordulok, némán sikoltozok kicsit. Azt, igen, hóha, hóha, hóha, hó, pusztítani volna jó.

Vérmedve lennék. Vörös méz lenne a jókedvtől édes véred...

Érős leszek... talán holnap. A nevem is átok, 'keménynek lenni, mint a szarv'.

Szar...

Az egész élet nevet.

Gyere már, Csend, öreg barátom! Mi van, Semmi, hogy teccünk nemlenni? És te is, fehér ruhás vén Kaszás, hörögj nekem egy balladát.

A lepedőm frissen mosott, fordulj be és esti szél nem ér itt, régmúltak holt mezején. Eljön a tündérkirály ezért a kacagó kokotért?

Emlékek... takarócafatok... oh, démonjaim, melegítsetek! Ha jéggé öleltek, azt se bánom én. Csak alszom, végre, s majd igenis álmodok.

És tiszta truccból tudat alatt megölök valakit ma éjjel.

Fázom... félek... éhezem...

És víg véred szomjazom.

Éjszakai Kornél

Arra ébredtem, hogy egy idegen kéz van a bal mellemen. Félálomból ébrenlétbe szökent a tudatom menten, és döbbenettől elkerekedő szemmel néztem a városi fények félhomályában a jelenséget. Csak tárgyilagosan, hiszen a riadalom nem a józan ész barátja. Alváshoz viselt pólóm anyaga sejtelmes ráncokba ugrott, ahogy az a forró tenyér mohón simult rá a puhaságomra, mi több, azok az ismerős-ismeretlen hosszú ujjak szinte kapaszkodtak bele. Belém.

Ahogy azt a magas fokú intimitás kategóriájába tartozó gesztust végző kezet néztem, megállapítottam, hogy minden kétséget kizáróan Kornél az a zavargó végtag. Fejemben visszhangzottak a lakótársam pajkoskodó megjegyzései, amikor szűkebb vagy mélyebb kivágású felsőkben látott engem együtt töltött hónapjaink alatt ('Ejha, de megcsöcsörésznelek, te lány!', 'hát, neked se a szemedbe fognak nézni, Kornikám!', 'te hogy bírsz figyelni a világra, ha ilyen csudi csecse ütközőid vannak, hē?'), és Kornél szavai perdültek elő a nyelvemről is. Megfertőzött szavajárásával, az a kis bolond!

– Az úgy ám stabil... – mondtam bele zavaromban, közös szobánk csendjébe, majd Kornél bolondériáiakor alkalmazott kedvesen fenyegető tanítónéni-hangomon hozzátettem: – Látom, túl engedékeny voltam veled. Ejnye!

Akkor követtem el a hibát, amikor léleksajgós éjszakai egyikén megengedtem Kornél-nak, hogy átmásson az ágyamba.

– Félek... – mondta akkor. Fehér volt az arca, kitágult pupilláitól kedves szürkésége helyett mélyfeketének tetszett a szeme. – Szígyellem, mint a kutya, aki hetet kölkedzett, de félek. – Remegett, és olyan kiszolgáltatottnak láttam.

Olyan volt, mint kandúr az esőben, saját belső kínja zivatarában. Megtagadhattam volna tőle a közelséget, de ismerem már őt jól. Abban az esetben csak forgolódott volna, aztán járt volna föl-le, kék LM-mel a szájszegletében, aztán a hűtőből előkerült volna a tengerészideg-nyugtató, és csak aztán merült volna idővel siskaszagú álomba, hogy aztán nyüglődjön napokon át.

Az egyszerű, kivételes alkalomból aztán lassacskán szokás lett. Mint makacs kisfiú, olyan természetes magától értetődően menekül újabban mellém, ha baj van. Alszom, nyirkordul a vén matrac és Kornél már meg is érkezett. Sőt, ha éjszakákba nyúlóan tanultam az íróasztalomnál, néha hátrafordulva láttam, hogy Kornél mélyen alszik az én ágyamban. Azt mondta a szag miatt. 'Otthonszagod van'. Ezzel kenyerezett le.

Nem is volt nagyobb bajom a dologgal eddig. Jóban vagyunk, mi ketten, furcsa, de kedves barátság a miénk. Ilyen arcátlanságra azonban nem volt még példa, Kornél keze

(vagy egyéb testrésze) még sosem tett olyat, ami barátságunk határait megerősöskolta volna. Harag növekedett bennem, s nincs veszélyesebb a végtelenül türelmes ember haragjánál. Testem, minden porcikája megfeszült s 'Mit csinálsz már, te szerencsétlen?!'-t akartam belekiáltani kicsiny szobánk álmos csendjébe, de csak egy csattanó 'Miccs...'-re futotta. Ugyanis nagy haragomban ekkor jutott el tudatomig, hogy a nyakamat birizgáló fuvallatokat kísérő doromboló hang barátom horkolása. Mondtam Kornélnak nem egyszer, hogy ha mélyen alszik, olyan ritmikusan zöngés a légzése, mint holmi elszánt sündisznónak vagy exhibicionistán élvezkedő sátáncicának.

– Hát még álmodban se hagysz nyugtot nekem? – Sójajtottam halkán, mielőtt az akaratos végtagot kicselezendő a paradicsomi kígyót is megszegényítő sikamlós találékony-sággal Kornél felé fordultam. Azt gondoltam, hogy egy forró tenyérrel gyakran sajtó hátamon még elboldogulok s kevésbé zavarba ejtő pozitúrába csusszanok, ha arccal fordulok barátom felé. Tévedtem. Az élet fekete humora még a városi fények krémes félhomályában is kavargó párosunk körül. Ilyenek vagyunk, na!

Ösztön? Hiánypótlási viszketegség? Közelség utáni vágy? Nem tudom, mi hajtotta álmodó ágytársamat, de egyszeriben olyan hévvel bújtatta arcát a mellkasomhoz és annak lágy tartozékaihoz, mintha meg akarta volna fojtani magát velem. Aztán elernyedett férfias-fiúteste, és forró sóhaja melengetett engem.

– Jaj, de kis elégedettek vagyunk, mi? – mondtam kínos zavar szülte gúnnyal. Ha Kornél nagyon mélyen alszik, vékony ajkai kinyílnak, mintha ámulatba esne a szokatlan nyugalomtól. Most is ez történt, mire én gunyoros elégedetlenségemben közöltem Kornéllal: – Ha összenyálazod a felsőmet, te mosod ki – majd kezem vált saját árulómmá.

Tudattalanul Kornél félhosszú hajának simogatásába kezdett a jobbom, ahogy olyan kicsinek és sebezhetőnek látott barátomat néztem. Álomképektől meg-megrezdülő szemhéjain és hosszú pilláin akadt meg egy pillanatra a pillantásom, majd makacsságát híven tükröző sötét szemöldökein csúszott a tekintetem a fülére (amit utál, ha mások piszkálnak), majd borostától férfias arcélére és markáns arisztokrata orra árnyékában elernyedett ajkaira. Eszembe jutott kornélos vigyora és a jobb oldali, kicsit kiálló szemfoga. – Te vámpír, te – mondtam ennek a nagy gyerekeknek, akinek a párnája voltam azon a bolondos éjszakán. – Szentelen korcs vagy, basszameg. – Játékos haraggal vettem tudomásul, hogy Kornél verbális mocska átszívárgott a szókészletembe is.

– Ott vagy még az elszórt szavaimban meg a gondoskodó gondolataimban, mint egy sosem kívánt kistestvér, vagy a talán rejtelveibe vesző jövendő gyermekem, felelősségem, bánatszágú örömet hozó felem vagy nekem.

Benne vagy a szobámban, minden ledobott zokniban, összegyűrt papírosban, koszos tányérban, minden dühödtt kifakadásban, hang vagy a csendemben, rigó vagy egy náladénál hidegebb fajta élet kalitkájában.

Rólad mesélek másoknak és hallgatom a szádból előcsobogó történeteidet. Teljes szívvel figyelni, melletted tanultam meg, mit jelent. És a türelmem is erőre kapott általad. Érthetetlen rokonlélek, idegen testbe olva benned a titkaim. Te...

Zavargó hontalanom, anyátlan bolondom...

Te kis alangyár, belém szűrődsz lassacsán, látod...

Idővel az éjszakai percek olyan képlékeny jószágok, hosszú hajam tincsei Kornél arcába hullottak, s lábaink octopusként tekeredtek össze a paplanom alatt. Légzésünk ritmusa összehangolódott, bujdokoltunk egymáshoz a kedves, titkos otthonosságunkban. Utolsó éber pillanatomban, barátom karjai közt szorított önkéntes alapú szeretetrabként, közös melegségünkben olyan érzésem támadt, hogy ha elalszom, eggyé olvadunk a sötétben. Néha minden sötét, és csillagok helyett múltpettyek szikráznak fel olykor-olykor. De Kornél általam nyert nyugalmának hála: nem féltem.

lányok előre :D

Nana, mer' kiva hídig
vót, basszámgy? Nyitra a
legszélesebb város széles e
vidéken

KÉPZAVAR??

LOL (vmi
hibás fajta
lészámú)

Őszi est, (te és én)

UNALMAS??
EN??
Te vagy
unalmas!

Tényleg úgy
niztél rám,
mint egy
retardált?

Sok mindent
elérhess,
ha nincs
szügyenérzeted
(Dancsó)

Fütyög
meg vagy
mi van?
LOL

TAGADOM!
Nosom kezim?

TRUE?
(Bár...
Hannibal
lecker is
olvasott :D)

Egy fiatalember ment a sötét utcán, feltűrt gallérral. Elhaladt a vak kirakatokkal ásító, kegyő csü-
kopott üzletor mentén, ahogy az őszi ködszítalásban haladt. Vállig erő barna hajába bele-
belekapott a szél, lépegető ifjú a szürkületben. Unalmas, szokványos jelenség a nyitrai széles e
állomás felé vezető macskaköves szűk utcában. Hamar elvesztettem az érdeklődésemet és
ismét kopottszürke borítójú barátom világába merültem. A törzshelyem bőrfotelébe és a friss
könyvszákmanymba merültem. A sorokból tér-idő, léttelen létezők kerekedtek. Emlékek, egy
érdekes, betegesen bájos kapcsolat késse és sárga nyakkendővel és a dohányfűstös
kávéállatban nagyvárosban bolyongó múltkereső lettem én is amikor ismeretlen ujjak téptek ki
képzelt vándorlásomból. Szó szerint hosszú formás körmű ujjak martak bele a nyomtatott
szavak sorába, ahogy valaki, őszinte felháborodásomra, felülről megmarkolta a kezemből
tartott, nyitott könyvet kétféle Freud? XD Jajj, de kétféle vagyunk?
- Esti Kornél? - Hallottam, de döbönt, álomból felriasztottak értellenségével alig jutottak
el hozzám a szavak. - Faszagyerek az, nem hiába a druzsám! Ezt olvasod? - Keresett velem
szemkontaktust a fölem magasodó, 183 centiméternyi, szürke szemű zavarágas. IGAZIS V.P.P
- Nem, csak a képeket nézegetem... - Vágtam rá olyan maró szarkazmussal, amilyen nyers
változata csak mindig oly pedánsan udvarias eném kitélt. Épp valami olyasmi készülődött
bennem, hogy 'tessék az olvasó embert békén hagyni!' vagy 'anyád nem tanított meg, hogy
idegenek könyveit nem fogdossuk?!', amikor a fiatalember felcsendülő harsány nevetésétől
megugrottam. Am mindig meg akartam látni, hogy bírod...
- Jól van! Nagyon jól van! - Rikkantotta, ahogy engedély nélkül, naiv természetességgel
lehuppant az asztalomhoz állított, az enyémmel szemközti bőrfotelbe. - Az ízlésed könyvek
terin teccik és humorod is van. Mi barátok leszünk!
- És ezt te így eldöntötted? - Felfelé ránduló szemöldökeim reményeim szerint lekezelő
kérdőjelet formáltak. ← Nem... (inkább meglepettnak látszóttal "riadt, kedves lány a szürkületben")
- Persze! - Vágta rá azzal a zsenge szakállal keretezett, széles, komélos vigyorral, amely
olyan ragadós volt, mint a gazdája. Arcvonásokba és felhúzott vállakba oltott szigor akartam
lenni, de menthetetlenül kiestem a szerepemből. Azt hiszem a szájszögletemet megrebbenítő a profán
mosollyal írtam alá a láthatatlan paktumot. - Szóval, barátném, most lettem itt diák... Mámint
nem itt ebbe a kávézóba, de amúgy nem is lenne rossz, bagóztatva kávézgatva falatozni
a tudást. A Ty a Ja nagyon stíl név, nem? - Elismerően biccentett. - Na, most lettem elsős,
magyar-polgári szakon. Egy hónap, hogy elrepül, baszd! És sokat vagyok egyedül. Nem
ismerek sok embert, nem is merek bódog boldogtalannal haverkodni. Érted... Látni szoktalak
a könyvtárban. lo sono diabolici 3:D Ez mondjuk nem változott, DE? ma-
- Mily meglepő! - Ironizáltam, de elveszett az éle. Azt hiszem, az a szürke, naiv-
gényos lelkedestől csillogó, sötét pillájú szempárja büvölte tartaléklángra eredendő paranoiámat.
Meg hogy az egész fiatalember áradt, csobogott, csillogó csalafintán. Akaratom ellenére
belemosta magát az elmembe. Furcsa volt... és szép is volt az egész. Azt hiszem ez kedvenc
vegyületem, mert valahogy természetes. szemmel vertelet agyon? :D
- Aki a könyveket szereti, rossz ember nem lehet. - Kényszerítette pajkos ragyogásba
a fiatalember arcát széles vigyora. - A virágot meg tartsd meg, szarosz! - Heherészve nézett
körbe. - Te, de te olyan okospofájú vagy. Öreganyám szokta így mondani. Szóval, mondjad
mán mit kell itt egy atyámfia farkasnak tennie, hogy kaphasson egy kávét? - Ám mielőtt
válaszozhattam volna, újabb kérdés perdült elő újdonsült "barátom" vékony ajkairól. - Mi
a neved? Nem tudom a neved, hogy segíts nekem, hogy megtalálj, ha keresnél? Na, hogy
híjnak? ? (nem is beszéltek DE, bocsi?)
- Kornélia. Lomboš Kornélia. - Nem akartam James Bond-osat játszani, csak valahogy
automatikusan asztaltársam meggondolatlan, szabad áradásának gátjává feslettem. Mint
a virág, udvariasan folytattam: - Lágyítójellel írom a neved, ha valamikor le kéne írnod.

KÉPZAVAR?
A virág udvariatlanul bájos
más képp gyom?

MÁRKCSÉNY?
(az a tilhipeolt
izé a nevedbe...)

gátló tényező
vagyol? (hehehe)
LOL

MÁKKESENY és ma' megint itt van
(kecskehángi eseresnyge...) zenesen írtlek;
lehet h én is Fenyvesi kezek :D

Huhú? Mer' az a'm
sotát ér? XD

Döbbsen nézett rám, de nem lepott meg. Magyar ajkú, ráadásul magyar szakos létemre nem hungarizálom a nevemet? Hát az meg hogy lehet? Hányszor megkaptam, hiszen akkor, találkozásunk tér-időpillanatában én már egy bakalaureátusi diplomával a zsebemben, negyedik évemet terveztem egyetemi iskolapadban tölteni. Már nyitottam a számat, hogy újra elmeséljem a fordított háztető történetét az „s“-em felett, amikor...

Elhitttem?
Nem hitttem
el...

A nőket
meg kell
lepni
önmagunk-
kal? →
→ jó tenni!

-Csak viccelsz! - Nézett rám hitetlenkedve a fiatalember. - Nem lehet ez a neved! Nem hiszem el! - Nem tudtam megkérdezni, hogy érti, mert hirtelen elragadta a földön, lábaim mellett pihenő kizításkamat, de oly hirtelen, hogy tiltakozni sem győztem. - Nyugi, nem lopni akarok, de ezt nem... ilyen nincs! - Habogta, ahogy táskámba fúrt. Úgy megdöbbsentett, hogy hagytam neki. - Látom kő az opcsánszkidót! - Hadarta elkerekedett szemmel és valóban, mindig rendezett pénztárcám irattartójából húzta elő a személyazonosságimat. - Ilyen nincs! - Szorította vékony hosszú ujjait szájára. Hirtelen, nagy, szürke szemei még inkább elkerekedtek. - Beszarok. Tikkokooott! Még egy napon is születünk, basszameg. Bááár, anyam aszonta, nekem két nappal korábban kött vóna gyűnnöm, de valahogy nem akaródtam kibújni. Csoda? Amilyen dolgok mennek ebbe a világok legjobbikába... Meg akartam várni, hogy Justin Timberlake-vel szülessék egy napon. Szexiting nagyon! De Te... Te, de ez hihetetlen. EEEz nagyon ott van! Minket a sors hozott össze, baszd! - Ekkor fejét finoman csóválva felém nyújtotta kezét. - Csak, hogy értsd, mit bomlok itund: Fenyvesi Kornél vagyok, a kisasszony szolgálatára. Hát így kezdöttünk el.

Az év más p
(én csak
talányos
vagyok, néhíj)

True.
(Látnád az enyjmét -
- látnád is... "Nekem
kősz kell nem bírom a
rendet")

Nem. Dízto
tuttam ma' akkor,
h. baj les.

Kezem, vastag
ott, ahol kell???

Milyen hülyén néz
ki így nyugtatósbó
(opcsánszki, no?)
☺

Amma' biztos p.p.p
Gyors vagyot :D
Villám Kornél
Késsem Korné
(vagy a karalam,
így mosma' nem
annyira tudom)

Mind
eevan a gyerek,
ha jáccik :D

A zöd izéhez (és igemis zöd, mert kositolányi, jah)
Cím: Végezet,
így a végeire,
mert így az igaz
avagy az ok, hogy miért nem én, Fenyvesi Kornél
(a melyen titulett olvasok szolgálatára) végzem
a korrekt ÚR-ét (mert itt én multioztattam végzem (Am
még mindig Kornél), 2017. május fszomtuaggyzhngedi-
kán, 4 pohárkával a szurveredemben (bte az alkohol
esszem jót tesz a bizársomnak :D)) Meg azért
is, mert a buli fogalma oly relativ, ha az
ember legjobb barátja vigyáz az emberre (rdm)
és irodalom szerető mind 2 ten.
A flow legyen veletek XOX

Komplexusok

Amit öt éve írtál, és akkor még húsz sem voltál,
én húzévesen
tanultam megkötni a cipőmet.

Még tegnap sem tudtam semmit,
tegnapról mára virradóra
tanultam mindent, amit tudok.

És most is csak relatív, hogy tudok bármit is:
holnap majd belenézek a tükörbe, és ő majd megvetően
vagy együtt érzően,
amilyen napja van, megcsóválja nagy kínnal fésült fejét.

Huszonhárom sem voltál, mikor megfejtetted,
hogyan működik nagyon pici és hatalmas között minden,
Én huszonhárom évesen csukott szemmel
felírtam a nevem
egy szelet papírra,
hogyan most ítéltessem el.

Ha becsukom a szemem, az segít, mert olyankor
én magam nem tudom megítélni,
és ha nem tudok ítélni, lehetek kicsit közömbös.
Mégis megrendülök minden alkalommal.

Huszonöt voltál, amikor leterített a burjánzó csomó a
tüdődben,
és valahogy addigra leéltél egy egész életet.
Úgy érzem, erre én halálom napjáig sem leszek képes.

Lány, akit hordok

Minél magasabbnak képzeltem magam,
annál kisebb lettem,
végül belefértem mindenbe.

Azt képzeltem, ismerem évek óta,
szőke hajában műanyag epres csat voltam
szabadidőmben,
máskor elfoglalt körmölése,
bonyolult nyúlánk vonásai a lapon,

bármi, ami igazán fontos lehet,
mindennapjai része,
ami nélkül nem érezné teljesnek magát.

A mesék, amiket meséltek róla, szólhattak volna rólam!
Gyűlölködő manó. Ennyire összementem.

Próbálom visszafejteni
addig a pontig, amikor

elszabadult varrógépként
öltöttem lassan egymáshoz
a széleket felettem,

mégis valahogy a gyomromban éreztem a szúrásokat –

most az ollót,
az élet, ahogy a varratok között halad:
apró állatok koponyáit bontják így fel
egyes köpenybe bújít, testesebb állatok.

Szervizben

Tudja, a gond veleje az –
mondja a nő a szervizben –,
én abban a hitben éltem, hogy a képernyőt
ez az üvegszerű, láthatatlan
védőlap borítja. –

Kabátja ujja foltokban sárga,
Hajat vagy egy hete nem mosott. –
Napokig kapartam, miután
leesett képernyővel előre, mondhatni,
pofára a járdaszegélyen.
Azonnal szétszaladtak a repedések,
mint pókháló... vagy gombafonál. –
A nyelvével forgatja a szavakat, hogy melyik hasonlat
tetszik is neki inkább. –
Egy pontból a sok repedés, végigkúsztak
az arcán.
Azt hittem tehát, csak a lényegtelen,
biztonsági okokból feltapasztott fedőfólia,
ám többnapig konok feszegetés
után sem mozdult,
ekkor ijedtem meg –
mondja –,
hogymost akkor örökké így marad? –
A kislányt nézem,
akit a bal kezében szorongat,
beöltöztetve melegen, kihordott hajlatú ruhákba,
téli kabátja ujjain zsinórra fűzött,
egyujjas kesztyű;
sötét, egyenetlenül nyírt haj alatt
pókháló vagy esetleg
gombafonáltól befutott
kerek, értetlen arc.

Szort

Díszvacsorára készülődöm
egy gyilkosul tétlen kedd délelőtt.
Meghívó nincs,
de készen kell állni:
próbálom magam elé a darabokat, számolom
a flittereket és az öltéseket,
mennyi a szándékos,
mennyi az átgondolatlan és véletlenszerű.
Az átgondolatlanok közül melyik sikerült szinte bájosra mégis.

A padlóra rámolom
az évek óta elő sem került rongyokat.
Igazából annyira nem borzalmasak, mármint
akad egy-egy teljesen korrektül felvarrt
gomb, vagy tisztességesen beültetett
válltömés.
Vállalható, mondhatni, iparos munka.

Talán fel is gőzölöm kicsit,
helyére igazítok pár hajtást,
pusztán sajnálatból, és hogy
mégse legyen értelme pont most
kibaszní az ablakon.

Egy percig sem gondolom, hogy megérdemel bármi
lényegi figyelmet.
Összehajtogatva visszakerül
ugyanarra az alsó polcra és
azonnal elfelejtem.

Sterilfehér

Ezzel csak úgy találkoztam:
tökéletesen megvilágított szobában,
ahol minden áldozatos előmunkálat eredménye:
a szög,
a szűrő,
a hang
mérnöki pontossággal beállított,
a kiváltott reakció szándékolt és sima:
afféle komfortos,
személytelen gyász.

Nem tűröm,
hogy másként,
rosszul világítva,
tartás nélkül,
esetlen hangokkal,
ostobán.

* * *

Tudom, hogy van három ember a földön,
akit soha semmi baj nem ért,
még a körmét sem csípte ajtó és ajtókeret közé,
térdét sem verte le a betonon soha,
soha semmiben nem
szenvedett hiányt:
te jó ég, micsoda rettegés lehet egy napjuk is.

Forró italokról

Mindig a másnapi csésze kávéfőzőm le.
Ilyen derülátó vagyok?
Vagy ilyen képtelen utolérni magam?

Eszembe jut, lesz-e majd egy utolsó, ami napokig savanyodik a
komódon, vagy addigra leszokom;

nem tesz jót a közérzetemnek abban a korban, és mintha
barna por ülne a nyelvem alá,
nőne a körmeimbe tőle.

Ezért akkor már csak a filteres Earl grey –
éppen csak leforrázzák, s kapják is ki a vízből.

Az utolsó nem savanyodik napokig a komódon:
lefejtik a foltos ujjakat, és a mosogatóba öntik.

nyúl

amit most úgy elmondanék hogy
úgy elzsibbadt a lábam
úgy szeretlek

semleges tej szálló szól a rádióból
mondom helyette
és felnevensz

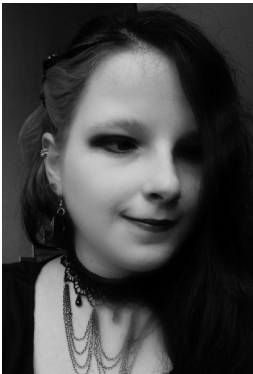
szerintem megértetted azért

Egy létige létjogosultsága

legyél amire szükségem van
és semmim sincsen
csak saját magam
talán még
neked adhatom
bár nem tudom mihez kezdhetnél velem
legyél az ágyam
tűzhelyem mosdóm asztalom
töltsd be a terem
legyél könyvem
gitárom ecsetem tollam
vagy ne
csak legyél

szájjár

kiáltások légtornáznak
a hangszalagok gyeplőin lógva
meztelenül és formátlanul
terülnek hasra a nyelv szőnyegén
maradhatnak és összeszedhetik
a szétszórt szavak rongyait
hátha nem csak értelmetlen
foszlányokká tudnak felöltözni
és ha elég csinosak lesznek
talán kijuthatnak
de az ajkak kapujáról
hiába mozog a sarka
csak akkor tudhatják meg hogy beragadt
mikor végre megtalálták a kulcsot

január első

tetszik a melankólia a hallgatás ruháján
csak ujjbegyek és nyelvhegyek beszélnek
és néha te mikor szóra akarsz bírni

később aztán elmondom hogy megnyugtató érzés mikor
átölelsz
pont ezt és pont így
ez minden amit agyam rohadó cefréjéből
le bírtam párolni neked
igaz te akkor magadhoz szorítottál

de több értelme lett volna megmondani
hogy a legrosszabb vagyok ami veled valaha történt
és ha tényleg jól akarnék önként futnék el
és ennél több értelme lett volna rád kiabálni
mitől félsz
mert én csak magamtól

még akkor szólhattam volna
mikor csak szomorúan mosolyogtam
és annyira nem bírtalak nem nézni
hogy észrevetted
pedig csak magammal akartalak vinni
ki tudja melyik rebbenésedre lesz még szükségem
vagy az összes kell

az íriszen megvillanó téli napsütés
és az ellágyuló keskeny mosoly melyekben ott van
a duzzadt ajkak orgazmus előtti szétnyílása
és a halálugrás elszántsága
még mielőtt átalakult volna az első bátor hajnali csókká

Máglya

a mosolyodból épített arcképcsarnokba
akartam temetni magam
persze ez is csak kripta lenne
és szeretnék közelebb menni

pont ahogy a te kezedben
és ajkadban a gátlások görcsölnek
és látom ahogy félsz tőlem mégsem segíthetek
vagy talán hozzád tartozik nem tudom

pedig így hogy minden előkerült
inkább együtt kellene máglyát raknunk belőlük
és összesimulva érezni ahogy hátunkat
egyre messzebről melegítik a lángok

égszakadás

fekete esernyők hullottak az égből
körülottem minden fekete lepel
és kampók akadtak a hajamba
ruhámba szemembe
tele volt velük a szám
kötöttem rájuk madzagot
és a kezedbe nyomtam a végét
és míg húztad és arcaim szétszakadtak
egy esernyőnyélbe kapaszkodtunk a szélbe beállva
repültünk míg ronggyá nem szakadt
a fekete ponyva a nyugati szél ódáiban
aztán összecsuagtunk még megpróbáltunk
eljárni egy nagyon vidám táncot az ernyőkkel
minden lépést elrontottunk
de azért jól szórakoztunk közben

szerenád a lábam között

ha egy polcon látod gubbasztani
enervált sziluettemet
ahogy rongyos idegeiden hegedül
és kitépelt farkad a vonó

öleld át nyugodtan az ágyat
százszor betört orrod
fürd az ágyneműbe
ha nem mostad ki
még rajta a pinám szaga
énekelj neki altatót
és lélegezz nyugodtan mélyeket

Fém+bőr, Szabó Péterrel közösen, interaktív hanginstalláció, Resonance Electromagnetic Bodies, Ludwig Múzeum, Budapest, 2006

Interaktív hanginstalláció, melyet csak tapintással, vagy az emberi testhez csatlakoztatott fémtárggyal lehet megszólaltatni. A téglatest egyszínű felületén meghatározatlan jelentésű, szétszórt fém-foltokat látunk, melyek mégis a cseppfolyósság benyomását keltik. (...)Az installáció a mindennapokban sokszor észrevétlen vagy alig hallható, bár mindig jelenlévő elektromos bűgásokat, rezgéseket erősíti ki. Olyan nyitott rendszert alkot, mely akkor élénkül meg és kel életre, ha egy test vagy fémtárgy beiktatásával megszűnik ez a nyitottság, a hang pedig végig-rezegve a hálózaton, egységbe fogja az alkotóelemeket. Az odaérintett test így lesz része egy hangképző folyamatnak, melyben élő és élettelen szubsztanciák rezegnek együtt. Mivel minden egyes folt más hangmagassággal rendelkezik, ez a tárgy akár hangszerként is használható. Struktúrája, interaktivitása és a hangok szabad variálhatósága miatt feeling-art-tárgynak neveztük, mely lenyomata, megszólaltatója lehet a mozdulatok, gesztusok közvetítette változó benyomásoknak, hangulatoknak. (Szabó Péter)

TÓTH LILITH VIKTÓRIA

Papírfecnik

1.

fojtogató otthonosság
tányérját töröm,
össze töröm
a saját csontjaim
pattognak
birtokolva lenni
birtokolni
mindig más
„sok vizek...”
a tányérod szélén mindig ott marad a pörkölt szaftja
más kenyerét lopva
tunkolok
lenyelem vele

(nyelvemre élvezett
lenyalta onnan)

egy darab pörköltsaftos porcelán beleégett a húsomba

2.

a felhasított terek egyikében
villogok
ki fogok égni
üres kályhacső marad utánam
szív monoxid mérgezés

3.

a hiány tompán fáj
lúktet néha zszibong kissé
százan leírták már
mégse pontosan senki

(Doleo, ergo sum.)

4.

a mai napfelkelte
indigókék
éjjeli műszak után
az ébredésben az abszolút igazság
a kávé
habot hagy a számon
szükségszerűn
nagyanyám nyugodhatna
milyen tehetségesen fájtatta magát
vihar utáni tócsába szemeket helyeztem
belelépek, locsi-pocsi
bocsi

5.

bipolaritásom kinevet
bugyim nedves folt
élvezem
ha fájdalomt adok
magamnak

6.

homlokod ráncain
ott az otthonom
választott világom
retikülökben hordott sötétség
jaj
csak otthon ne hagyjam
ebből nem élünk meg

(Čest práci!)

7.

Nem félek én semmitől, sohasem féltem. A halottaktól meg pláne. Csak az a ménkű nagy bánat, az ne lenne. A feketeségemből táplálkozó maszsa. Teli kassza. Hömpölyög az égett pénz szaga, a paraszt körül a szar. Az emberem tekintete meg lemarja a festéket a szememről, annyira belém akar látni. Ez egyfajta magasnyomású tekintet, ítéletet hoz. Ügyvééd úúúr, ügyvéd úr, kérem, védjen meg! Könnyen olvassák a fejemre a falaim vörös téglaporát, a vádlott feláll. Igazán senki nem tudja kimondani, mennyire átkozottul...

Az emberek nem értik, szembe kell nézni. Lény vagyok. Mindenki azt hiszi, hogy majd elmúlik, de sosem fog, mert meg kell tanulni benne úszni, mert tényleg sosem fog. El akarják terelni a figyelmem, hogy foglalkozzam mással, hogy lássak csodákat. Pilinszky óta tudhatnák már, hogy nincs megoldás. Én, én, én kényszerűen kerültem a halogatás boncasztalára, felém hajolt. Régi és új árnyalatokat vágott ki a sötétből, volt halványan fekete, sötéten fekete, éjfekete, hollófekete, szürkésfekete, sötéten kékesfekete, bordósan fekete, meg ilyenek. Most együtt kávézunk. Azt mondták, a nihilistáknak nyugodtabbnak kellene lenniük, csak a bánattól az ember metafizikus magaslatokba kerül. Az Ő napsütötte sávja a falnál ér véget, nagyon sokszor eszembe jut az öreg. Nekem nem ízlik a téglá. A hetek óta tartó fájdalom szétszakít. Egy pillanatig egyszer azt hittem, elhagytam a lábam, azon se csodálkoztam volna, ha pondrók hullnak ki a csigolyáim közül.

Kívül és belül.

Fáradt vagyok.

8.

Vannak lelkek, akiket élve el kell temetni, meg kell gyászolni, elhagyják az ágyad, konyhád, a szíved, ki tudja, tiszta giccs és klisé, mit lehet tenni, mert a gyász mindig ugyanúgy zajlik le, először dühös vagy, átkozódsz, miért pont te, miért jött, ha így elmegy, aztán jön a hiány hűgyos langymelege, otthonossá válik és belé költözöl, és nem enyhíti semmi, mert nem is kell, hogy enyhítse.

9.

kék csókok a fehér keblen
a földből az eső sarat csinál
varázslat
mondják
ez természetes
sáros csókok hetedik kerületében akartalak
nem is téged
csak valami újat
olyat, amitől úri lány a templom előtt összeszorítja a combját
mikor hazamegy, kimossa a nedves bugyit

10.

nem fekszem a fűre
félek, belemegy a bogár a hajamba

vágyrágó bogár
bőrszínű a körmöm, földbe mar a kezemből a gyönyör
végigszáguld a perceken
kitt-katt, tikk-takk

11.

új testeket kívántam meg megint, inas, izmos, munkától fakult, élete
utolsó nagy erejében soha ki nem fogyó, örökké dominánsakat

12.

az érzéki tapasztalat felett
felülírásként ott marad a felhő
egymással szemben suttogó sziklakövek
egymásnak csak suttogó emberek
szerintem a felhő magányos
szerintem magányos
vagyok.

13.

sziklára futó vad borostyán
háttal ülök a vonaton
szédülök
vagy-vagy
azt mondják, az elitizmus elmulasztja
nem nyelem le

14.

hosszúversemnek
vége

15.

Igen, van az a pont, amikor mindegy, mi van körülötted, törmelékeket
ontó falak, koszos kartonok, elhasznált, vérfoltos rongyok, mocsok és
kosz, üres gyümölcsboros üvegek, hét decis pálinkásak, paradicsomnak
jó lesz, nem? Igen, van az a pont, hogy nem akarsz feltakarítani.

16.

– Do you speak english? – Da.

Nullásgép

Lenyomom a kilincset, és belépek a csarnokba. Nyiratkozni szeretnék, mondom ilyenkor.

– Foglaljon helyet – szól a csilivilvi fodrásznő flegma érdektelenséggel: figyelmének most a keze alatt átalakuló kliensre kell összpontosulnia.

Ez náluk munkaköri kötelesség.

Leteszem a seggem a kanapéra; mellettem egy kopaszodó fazon és egy jó bőr idősebb hölgy ül; az egész termet betöltő tükörben saját magamat látom.

A kicsúcsosodó magas homlok most sem győz meg igazán; kiábrándult arckifejezésem mellett kopaszságom ad visszataszító jelleget markáns megjelenésemnek.

Az ezekből adódó gúnynevem senki számára nem publikus.

– Magácskának milyen vastag haja van – jelenti ki a fodrásznő.

A borraivalóért bókolás jár, ez íratlan szabálynak számít.

– Genetikai adottság – válaszol a kliens, megszólalásmódja átlagosságot feltételez.

Itt valahogy mindig a haj válik központi témává: egyenes haj, rövid haj, sűrű haj, festett haj, őszülő haj, vékony szálú haj... Mintha csak egy olcsó reklámban lennék.

A fodrásznőnek kiábrándítóan kurvas arca van, és egy rég betanult monológot kezd el szajkózni.

Filléres félígazságai csak ezen a helyen nyerne érvényességet.

Filléres félígazságai csak ezen a helyen válhatnak pénzre.

– Ha hajmosás közben ujjunkkal körkörös mozgást végzünk a fejbőrön – mondja vállalhatatlan patetikussággal –, a hajhagymák oxigénellátása jelentősen feljavul; a mozgulatsort lehetőleg kétszer ismételjük meg két különböző samponnal: az eredmény sokkal dúsabb frizura lesz.

Ezzel a monológgal értelmiségi látszatot kíván kelteni.

Ezzel az ars poeticával nagyszerűen parodizálja a tudálékosságot.

Az én hajamra viszont képtelen bármit is ajánlani; sajnálom, mondja vállvonogatva, genetikai adottság.

A hátul lévő kopaszfoltom neki semmit nem jelent.

A hátul lévő kopaszfoltomtól teljes mértékben elhatárolódik; álláspontja szerint az öröklődés és a hajhullást okozó tesztoszteron-termelés végképp nem az ő hatásköre.

Állítása szerint a hajbeültetés fájdalmas és drága dolog.

Állítása szerint gyakorlatilag baszhatom.

CSRRR...

Megszólal a mellettem ülő férfi telefonja; mobiljának csengése Püpi barátomat juttatja eszembe.

Püpi haja már kamasz korában elkezdett hullani; a kopaszság volt az oka a gúnynevének.

Ez volt az ok, amiért a szülei is Püpinek hívták.

CSRRR...

Barátomról elsőként az ugrik be, hogy egy este részegen felhívta az anyját, hogy elmondja neki, mennyire utálja; szó szerint azt mondta a muterjának, hogy „dögölj meg, te mocskos kurva, nem bírom elviselni, hogy az anyám vagy!”, majd hirtelen lenyomta a készüléket, és mi tizenöt percen át hallgattuk annak a jó testű göndör ribancnak a kétségbeesett, rimánkodás szerű csörgetését; és hiába mondtuk a barátunknak, hogy nyomja ki vagy kapcsolja ki az egészet a picsába, de nem, ő nem akarta; Püpi meg szerette volna várni, hogy meddig tart az anyja részéről jövő kétségbeesés, hogy meddig tart az a tettetett törődésfeleség, hogy mennyi időt képes kitölteni a mamája felől áramló megjátszott lelkiismeret-furdalás.

Eddig tartott, tizenöt percig.

Az anyja ezután feladta, majd nemsokára Püpi is feladta.

Barátom fél órát várt, ivott még egy kicsit, aztán mérhetetlen szomorúsággal a hangjában elbúcsúzott tőlünk.

Barátom fél óra után ingyen jegyet váltott az örökkévalóságba.

Másnap tudtuk meg, hogy hazafele menet lefeküdt a sínekre, és megvárta az éjfélt; a vagonok a szart is kipréselték belőle.

Püpi-t mi temettük el; a saját pénzünkből dobtunk össze rá.

Az igazi családjára nem számíthatott.

Az apja totál leszarta a fejét. Az apja idő előtt otthagya mindkettőjüket, csak azért, hogy egy másik nőnek csináljon gyerekeket; csak azért, hogy egy másik pereputtyal töltsse az idejét.

Állítása szerint nem volt pénze a fia temetésére.

Állítása szerint mindent megtenne a családjáért.

Püpi anyja meg csak egy csoró fodrásznő, és már másodszor fordult elő vele, hogy az anyagiak miatt nem tudta elkaparni a fiát.

Az első teherbeesése után volt.

Az első akkor történt, amikor nem volt kedve megszülni őt.

A kanapén ülő férfi ezalatt csörgő telefonnal a kezébe feláll, és kimegy; úgy érzem, hasonlítok rá, úgy látom, hogy egyformán kopaszodunk; miközben kilép a csarnokból, az jut eszembe, hogy vajon ki keresheti; megmagyarázhatatlan oknál fogva azon agyalok, hogy vajon mi lehet a beceneve; a tar feje sziluettjének figyelése közben arra gondolok, hogy hogyan hívhatták vagy csúfolhatták a barátai.

Miközben becsapja maga mögött az ajtót, az a költői kérdés is átfut az agyamon, hogy vajon milyen lehet a kapcsolata az édesanyjával.

CSRRR...

Mintha minden egy kicsit felgyorsulna: a felálló kliens nő hirtelen leporolja magáról a hajszálakat, és fizet, a férfi következne, de még mindig nem érkezett vissza a telefonálásból, a mellettem ülő fodros hajú, jó bőr milf előre enged; így a látszólagos érdeklődés és figyelem immáron az én igényeim felé koncentrálnak.

– Hogyan szeretnéd? – kérdi a nő, és valamilyen oknál fogva Püpi anyjára emlékeztet; ő is ugyanezt kérdezte tőlem egy részeg házibuli alkalmával, de hát mit is tehettem volna, ez a ribanc már csak ilyen volt, mindenki tudta róla, hogy ő egyszerűen ilyen, hogy

vele nem kell sokat variálni, hogy ő nem az a családatípus, hogy adni lehet neki, ha úgy adódik; Felhő is, E. T. is, Cikka is tudta; ők meg aztán pláne meg is tették volna, igen, egészen biztos vagyok benne, hogy ők mind-mind megtették volna, ha adódik rá alkalmuk.

Nem én vagyok a felelős.

Nem én tehetek róla.

Nem kell, hogy lelkiismeret-furdalásom legyen.

Nem is tudom, hogy mi a fasznak kellett elmondanom; azt meg pláne nem, hogy miért isznak ezek annyit, hogy elfecseggjék a dolgaimat.

– Rövidre, géppel – válaszolom.

A fodrásznő nyír, a férfi még mindig nincs sehol; a hajnyíró gép zúgása egy zakatoló vonat hangjára emlékeztet. Testközelből látom magam a tükörben, és amíg a nő körül-szalad a fejemem, az jut eszembe, igen, valamilyen oknál fogva az jut eszembe, hogy a halálnak bizonyára édeskés samponillata van.

A halálnak csakis édeskés samponillata lehet.

Semmi más, csak édeskés samponillata.

Ez jut eszembe, semmi több.

Simulation of bad quality, installáció, Protokoll Galéria, Kolozsvár, 2002

NAGY CSILLA

A saját kert

Tendenciák, attitűdök, beszédmódok Németh Zoltán kritikai tevékenységében

„A hely, ahol vagyunk, a kert: változékony, sokarcú, sosem igazán rendezett, nem olyan nyitott, mint az utca, és nem olyan otthonos, mint a ház, nem teljesen privát, de nem is közös.”¹ – Babarczy Eszter *A ház, a kert, az utca* című írásában a kritikai tevékenység folyamatát és szegmenseit allegorizálja: a kritikát olyan tevékenységként gondolja el, amely a filozófiai (vagy fogalmazzunk úgy: általánosan elméleti) kérdésfelvetéseket a határozottan körülírható, körülrajzolható „házzal” azonosítja; a szinte közérthető moralizáló olvasatot (azaz általában az etikai és tartalmi kérdésfelvetéseket) a mindenki által használt köztérrel, az „utcával” kapcsolja össze. A kert pedig az a hely, ahonnan mindkettőre rálátni, ahonnan mindkettőbe van átjárás, ahol a beszivárgó információk alapján mégiscsak létrejöhét egy saját ítélet a világról – a saját kert az egyéni, adott esetben szubjektív kritikai hang, módszertan és beszédmód létesülésének a jelképe.² A kritikus választhat az említett helyszínek között, eldöntheti, hogy bölcséleti/elméleti, moralizáló és vagy szubjektív kritikát ír. Vagy dönthet úgy, hogy nem választ az eltérő szempontok és kérdésfelvetések között, hanem azokat (mint a kertből a házba, onnan az utcára, majd vissza mozgó telektulajdonos) együttesen működteti, attól függően, az adott szöveg milyen arányokat kíván meg.

Áttekintve a mintegy két évtizedes pályát, úgy látszik, Németh Zoltán bátran használja a területet, amely rendelkezésre áll, esetében a kritika műfaja nem választható el az irodalomtörténeti és –elméleti érdeklődéséről, attitűdje provokatív, nyelvhasználata széles spektrumon mozog, és bár meghatározhatjuk az érdeklődési körét, mégis legfeljebb időszakosan kötelezi el magát egy-egy téma, szempontrendszer, elméleti iskola vagy nyelvhasználat mellett. Autonóm kritikus. Ez alatt nemcsak azt a tulajdonságot értem, hogy a témaválasztását, koncepcióit, és gyakran értelmezői nyelvének kialakítását is egyfajta önkényesség jellemzi. Az autonómia a tradíciókhoz, és az irodalomon kívüli tényezőkhöz való viszonyulást is jelöli: Németh irodalomtörténészként, kritikusként is úgy igyekszik meghatározni a saját álláspontját, hogy az se a rendelkezésre álló hagyományokkal, se az irodalom szociológiai, politikai vagy ideológiai kontextusaival ne legyen függő viszonyban. Ez persze nem azt jelenti, hogy az említett témák nem foglalkoztatják – épp ellenkezőleg, azáltal tudja magát a konvencionális értelmezési stratégiáktól függetleníteni, hogy azokra képes rákérdezni, képes azokat kritika tárgyává tenni.

1 BABARCZY Eszter, *A ház, a kert, az utca = Uő, A ház, a kert, az utca*, Bp., JAK–Balassi, 1996, 18.

2 Ua.

3 NÉMETH Zoltán, *A bevégezhetetlen feladat: Bevezetés a „szlovákiai magyar” irodalom olvasásába*, Dunaszerdahely, Nap, 2005.

Az egyik, Németh által felülvizsgált kontextus a regionális irodalom feltételrendszere, az ún. szlovákiai magyar irodalom (és irodalomtudomány) kérdése. (Gondolhatunk itt *A bevégezhetetlen feladat: Bevezetés a „szlovákiai magyar” irodalom olvasásába* című, 2005-ös kötet tanulságaira.³) A kérdés azért is érdekes, mert Németh pályájának indulása egybeesett az ún. szlovákiai magyar irodalomtudomány megújulásával, egy, a kilencvenes évek magyarországi „kritika-vitájával” párhuzamos folyamattal, amelyet gyakran a régi, rendszerváltás előtt induló, és az új, a rendszerváltás idején megszólaló kritikugeneráció konfliktusaként azonosítanak. A fő kérdések között szerepelt a kritika tárgya, eszköztára, az irodalomelmélet kritikai felhasználásának lehetőségei. Azaz a magyar irodalomkritika két nagy tradíciója, a nyugatos és a lukácsi beszédmód mellett kialakuló, új, „tudományos kritikaként” emlegetett irányzat létjogosultsága. Az akkori „fiatalok”, akik a kilencvenes években kezdték a pályájukat, mára a szlovákiai magyar kritika meghatározó alakjai. Mások mellett Csehy Zoltán, Keserű József, Benyovszky Krisztián, H. Nagy Péter, Polgár Anikó, Bárczi Zsófia, Beke Zsolt, Csanda Gábor, Mizser Attila vagy épp Németh Zoltán olyan szempontrendszert vállaltak fel írásaikban, amely szerint – az irodalmi szöveg értékelése nem a regionális tematika megjelenésének, vagy a régióhoz kötődő poétikai hagyományok működtetésének a függvénye; hanem éppenséggel a magyarországi, illetve az összmagyar irodalom trendjei és korszerűség-fogalma mentén alakul. Az említett szerzők önálló írásaikban, tudományos tanácskozások keretében (például a *Somorjai disputákon*) a tudományos igényű szakkritika létjogosultsága mellett érveltek. Kritikusi gyakorlatukat olyan metodika jellemezte, amelyre a szövegek szoros olvasása mellett az aktuális irodalomelméleti irányzatok (elsősorban a hermeneutika, a recepcióesztétika és a dekonstrukció) szempontrendszerének termékeny alkalmazása volt jellemző. Az új kritikus-generáció több tagja magyarországi egyetemen szerzett doktori fokozatot, vagy legalábbis a magyarországi elméleti iskolák kurzusain szocializálódott, és ez mind a szövegválasztást, mind a szövegekkel való bánásmódot, a kritikai munkákban tükröződő kanonikus struktúrákat áthatotta, illetve máig áthatja. Ez jelentős mértékben átrendezte a szlovákiai magyar irodalmi kánont, kiemelt olyan beszédmódokat, amelyek a késő-, illetve a posztmodern kategóriái felől termékenynek mutatkoztak, és elejtett olyan szerzőket, amelyek munkássága a modernség előtti paradigmákat idézte fel. Másrészt hangsúlyozottan egyéni értelmezői nyelvek és stratégiák kialakítását tette lehetővé, és ezzel együtt szükségserűvé.

Azóta úgy tűnik, hogy a kvázi új kritikugeneráció tagjai közül az egyik legkövetkezetesebb, és legkidolgozottabb kritikai programot Németh Zoltán valósította, valósítja meg. Míg a legtöbbüknél fokozatosan alábbhagyott a kritika iránti érdeklődés, pontosabban, közülük többen már nem írnak rendszeresen kritikákat (nagyobb lélegzetvételű műfajokban alkotnak), addig Németh a kritikai beszédmód több változatát is kipróbálta, próbálja folyamatosan. Vannak azonban tendenciák, amelyek alapvetően jellemzik a megközelítésmódját: a regionális

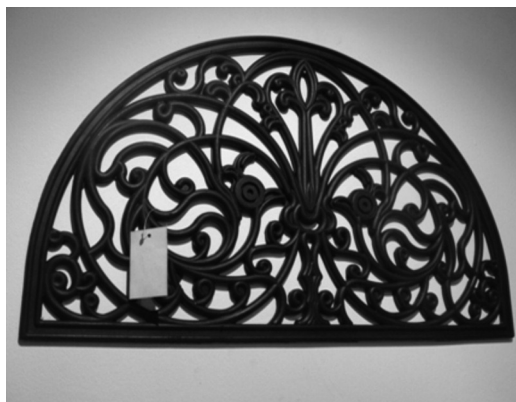
helyett a globális, a nemzetközi, az összmagyar, a kortárs magyar érdeklő; a tradíció helyett a modern, a posztmodern, az új, a még újabb; a kanonikus pozíciók helyett a megkérdőjelezhetetlen teljesítmény; tematika helyett poétika; irodalomelmélet és kultúratudomány. A pálya eddigi alakulásában négy műfaji kategóriát lehet elkülöníteni, amelyből az utolsó kettőt tekinthetjük tulajdonképpen a kritika változatainak.

(*Monográfia*) Németh két klasszikus szerkezetű monográfiát írt, mindkettő szerzői pályakép. A Talamon Alfonzról és Parti Nagy Lajosról szóló könyvek összefüggő korpuszok, amelyek fejezetei szorosan kapcsolódnak egymáshoz, előre- és visszautalások, értelmező megjegyzések segítik az olvasást. Tartalmilag azonban mindkettő inkább „poétikai” monográfiának tekinthető, amennyiben a két alkotó beszédmódjának alakulástörténetét vázolja, és közben olvasási metódusokat javasol. A mottó ezt az eljárást mindkét kötet esetében elő-

Confessor, Kiss Zsuzsannával közösen, installáció, B5 Stúdió, Marosvásárhely, 2009 <https://www.youtube.com/watch?v=KHKksYSiPLE&t=1s>

A 21. század ipari anyaghasználatának radikálissá sarkított hangulata, amelyet a sípoló gumijáték, a tömör gumiból készült kovácsoltvas-utánzat lábtörő, a hatalmas méretű fekete plasztik zsák, a vert csipke mintáját tökéletesen rekonstruáló, kellemetlen, nejlon szagú fehér terítő véletlenszerű együttese hoz létre. Itt már a természetes anyag hiányára csak az adott tárgyak valós vagy vélt funkciói hívhatják fel a figyelmet.

4 NÉMETH Zoltán,
Olvasáserotika,
Pozsony, Kalligram,
2000.

5 Uo., 9.

revetíti, Parti Nagynál a „nyelvűs”, Talamonnál pedig a „szövegorgia” szerepel kiemelt terminusként.

(*Tematikus vagy korszakmonográfia*) Ezek a könyvek egy-egy témakör köré rendezett szaktanulmányokat gyűjtenek egybe. A bevezető tanulmány rendszerint a téma hazai és nemzetközi kontextusait összegzi. A további, egymáshoz lazán, sőt időnként érintőlegesen kapcsolódó fejezetek a bevezetésből kibomló résztémákat vizsgálják, és legtöbbször szerkezeti és módszertani változatosság jellemző rájuk. Ilyen a Tözsér Árpád költészetéről szóló könyv, *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája, vagy az Álnév és maszka*.

(*Tudományos kritika*, „*criticism*”) A terjedelmes, egy-egy műre, vagy alkotóra, esetleg irányzatra fókuszáló írások gondolatmenetét és érvrendszerét jelentősen meghatározzák az irodalomelméleti meglátások (illetve újabban a kultúratudományi elméletek). Ez a műfaji keret teret ad az elemzések számára, lehetőség nyílik bennük a szoros olvasásra, esetleg példatárak vagy összefoglaló névsorok közlésére. A kritika nyelve sok esetben metanyelvként működik, és maga is felmutatja azt a jelenséget, amit éppen tematizál. Ezek az írások folyóiratokban és a szerző önálló, vegyes műfajú írásokat tartalmazó gyűjteményes kötetekben kapnak helyet. Azonban gyakran előrevetítik a későbbi tematikus monográfiák problematikáját, projektszerűen hatnak – a szerzőt egy-egy elmélet egy időre, kvázi, lefoglalja, eluralkodik a nyelvezetén és terminológiáján is, és nem ritkán a költészetén is nyomot hagy. Az életmű vizsgálható lenne a tudományos kritikák metanyelve felől is.

(*rövidkritika* – „*zsrnálkritika*”, *napi- vagy hetilap és online kritika*) A gyors halál vagy a gyors mennybemenetel műfaja, amely bár nem nélkülözi az elméleti jártasságot, a kortárs irányzatok csak implicit módon vannak jelen. A kritika célja itt az, hogy világos és egyértelmű, szakszerű értékelő kijelentéseket fogalmazzon meg. Németh attitűdje jelzi, hogy egyes irodalmi alkotások nyelvi és esztétikai teljesítménye között van különbség, és a rövidkritika tétje az, hogy megtalálja a „jó” irodalom definiálására alkalmas kritériumokat. Ezen a helyen mind a négy műfaj áttekintésére nem vállalkozom, csak az utolsó két kategóriával foglalkozom. Egy-egy példával érzékeltetem, milyen mechanizmusok szerint működik Németh tudományos kritikája, milyen alapelvek mentén valósul meg a rövidkritikája.

*

Németh második tanulmánykötete, a mintegy két évtizede, 2000-ben megjelent *Olvasáserotika*⁴ egyfajta autentikus válaszként értelmezhető a szlovákiai magyar kritika átrendeződésére, valamint a szerzői autonómiára is. Az előszó a szövegkorpuszt érzéki, materiális létezőként gondolja el, és valójában egy topológiai játék, amely arra mutat rá, mi történik, mi történhet a szöveggel, ha úgy bánnak vele, ahogy a testtel: „Az olvasás: a hús sima mozgása a papír felett, a szövegben. Erotikus munkapadra feszített szövegek haldokolnak ájtultan, de a halált sosem érhetik el.”⁵ Az olvasó és a szöveg intim viszonyának feltételezése abban az értelemben nem újszerű, hogy ismert minták előzményként

szolgálhattak: Roland Barthes-nál a szöveg öröme, a szövegvágy motívuma; Siegfried J. Schmidt-nél pedig az irodalmi erotika fogalma⁶ hasonló viszonyrendszerben gondolja el az olvasó és a szöveg viszonyát, ahogy Némethnél a profi olvasó (azaz a kritikus) és a szöveg kapcsolata megjelenik. A három bekezdésnyi íráshoz 12 lábjegyzet tartozik, amelyek intertextusokat jelölnek, teoretikus, esszéisztikus és szép-irodalmi szövegek kontextusát is felidéznek. Baudrillard, Deleuze, Simmel, Barthes, Žižek, de Sade marki, a *Görög gondolkodók* című antológia, Csehy Zoltán *Hárman az ágyban* című fordításkötete, a *Testhatárok és énhatárok* című tanulmánykötet egyaránt szerepel a felsorolásban. Az előszó így mutatványszövegnek tűnik, amely egyszerre viszi színre az olvasáserotikának nevezett interpretációs és alkotói stratégiát. A kötet írásai közül leginkább a Csehy Zoltán 1998-as, *Csehy Zoltán alagyái, danái, elegy-belegy iramatai* című verseskötetéről szóló, intertextusok és metareflexiók gazdag hálózatát működtető kritika valósítja meg a szövegben való feloldódás, vagy a szöveg inkorporálásának a gesztusát. Csehy köteté allúziók és intertextusok széles skáláját mozgatja, emellett rendkívül plasztikus és erősen érzéki, vizuális nyelvet használ. Ebből következik, hogy „a játéktérbe a metapozícióit feladó értelmezői szöveg maga is belecsúszik. Együtt mozog az értelmezett szöveggel, összemossódik vele.”⁷ Németh metaszövege a saját textuális hálójába vendégszövegként épít be számos irodalomelméleti belátást (Foucault, Rorty, Baudrillard, Lacan stb.), és ugyanígy elhelyezi a Csehy-kötet egyes szöveghelyeit. Ezáltal a kritika önnön működésével, egyfajta metareflexió formájában mutat rá a kritika tárgyául szolgáló szöveg működésére, stílári jegyeire, így mind a kötetre, mind a róla szóló értelmező írásra igaz az, hogy „[a] mérhetetlenül terjeszkedő allúziók elmoszák a szövegek határait, az eredetre vonatkozó kérdés szétfolyik, mint a tengerbe öntött tinta.”⁸

Németh az előszót a kötet megjelenése után továbbírja, egyrészt a *perverzió méltósága* című, 2002-es verseskötetben⁹, másrészt a Korunk 2001. augusztusi, *Normalitás és perverzió* tematikájú számában az *Olvasáserotika: a perverzió mint olvasási technika* címen megjelent szövegben feltűnnek a kötet előszavának fragmentumai¹⁰. A szöveg paratextusnak tűnik, az egyes bekezdések sorszámozva vannak, mintha maguk is egy nagyobb korpusz jegyzetei lennének, vagy pedig egy számunkra ismeretlen tárgycsoport leírataiként kellene értelmeznünk őket. Vagy akár – némi anakronizmussal – az életmű további alakulásának lábjegyzeteiként is olvashatjuk a perverzió, a normalitás és a szövegvágy tematikáját körülíró cikket, hiszen Németh Zoltán elméleti és szépiroi érdeklődése az elmúlt évtizedekben nem felszámolta, hanem voltaképp elmélyítette, egyre árnyaltabb módon gondolta újra a testpoétika, a biopoétika és a poszthumán létezés kérdéseit.

*

Németh Zoltán rövidkritikáinak sajátos csoportját képezi a *Penge-rovat*, amely eredetileg az Új Szó hasábjain jelent meg, heti rendszerességgel, egy-egy könyvről, 2009-ben pedig összegyűjtve, egy terje-

6 Siegfried J. SCHMIDT: „Értelmezés – szent tehén vagy szükségszerűség?”, Helikon, 1989/1. 91–113. Vö. KESERŰ József, *Az olvasás: akt tusa: Németh Zoltán: Olvasáserotika. Esszék, kritikák, tanulmányok – az élvezet szövegei*, Új forrás, 2004/7. . (A letöltés ideje: 2017. 11. 20.)

7 KESERŰ József, *im.*

8 NÉMETH Zoltán, *A szöveg vágya = Uő, Olvasáserotika*, 96.

9 NÉMETH Zoltán, *A perverzió méltósága*, Pozsony, Kalligram, 2002.

10 NÉMETH Zoltán, *Olvasáserotika: a perverzió mint olvasási technika*, Korunk, 2001/augusztus. (A letöltés ideje: 2017. 11. 20.)

delmes előszóval, kötetben is helyet kapott. Speciális hetilapkritikáról van szó: a tömör, 1-2000 leütés terjedelmű írások mellett az újságban 1 és 10 közötti pontszám is szerepel. Ez jól érzékelteti, hogy a *Penge* a kritika szó eredeti, görög jelentését, az „ítélet” és a „megítélés” mozzanatát helyezi előtérbe. A rovat esetében már a válogatás is egyfajta kanonikus struktúrát jelöl. Németh vagy azért ír valamiről, mert a könyv fontos, vagy mert a könyv kapcsán valaminek a deklarációja fontos. A koncepció érdekessége, hogy nagyban épít a kritikus tekintélyére. A pontszámok és a tömör, karakteres megállapítások (akár dicsérnek, akár bírálják), amelyek legtöbbször nélkülözik az érvelés kifejtését, csak akkor érvényesek és érdekesek, csak akkor rendelkeznek kanonizáló funkcióval, ha a kritika szerzőjének tekintélye van. Ha ő maga, eddigi munkássága, eredményei alapján megkérdőjelezhetetlen. És ezért érdekes a véleménye.

A *Penge*-kötet előszavában olvasható: „[...] az »őszinteség« igényével semmire sem megyünk, ha az irodalomkritika színvonala hagy kívánnivalót maga után. A dilettáns irodalomkritikus éppúgy része az irodalmi játéktérnek, mint a dilettáns szépíró. Az irodalomkritikában ezek szerint az »őszinteség« igényét nyugodt szívvel elvethetjük, s helyébe a felkészültség és korrektség fogalmait kellene helyoznunk? Először határozott igennel válaszolhatnánk, másodsorra azonban talán úgy lehetne módosítani ezt az igent, hogy az »őszinteség« csak a felkészültség és korrektség mellett válhat értékesé. Minden más esetben az irodalomkritika inkább csak karikatúrája lesz önmagának.”¹¹

A szöveghely a kritikus szakmaiságát, hozzáértését helyezi a szubjektív meglátások elé; és elveti azt a mítoszt, mely szerint minden művel kapcsolatos megállapítás azonos funkcióban és jelentőséggel kezelhető. A rovat sikerét jelzi, hogy a koncepció sokáig tovább működött, Németh után további neves kritikusok folytatták azonos címmel a sorozatot (Csehy Zoltán, Zólya Andrea Csilla, Radics Viktória). Paradox módon, bár napilapban jött létre a *Penge*, eredetileg a kritika funkciói közül a válogatás, az ítélet és a tekintélyelv szempontja volt a leghangsúlyosabb. Később azonban a rovat megváltozott, feltehetőleg az Új Szó szerkesztőségének koncepcionális döntése alapján. Szépírók, illetve a kortárs magyar irodalomra kevésbé fogékony szerzők kezdtek el írni a *Pengét* (Szászi Zoltán, Ayhan Gökhan és Sántha Szilárd), amely így veszített kanonizáló és normatív funkciójából, és a hagyományos értelemben vett, olvasóbarát, orientáló napilapkritikává alakult, és voltaképp a pontozás is súlytalan. (A *Penge* megváltozott „ajánló” funkciójához már igazodik a jelenlegi rovatszerző, Vida Gergely költő, irodalomtörténész, szerkesztő az a döntése is, amely szerint saját szerkesztésű kötetet is ajánlott az olvasók figyelmébe, természetesen a pontszám mellőzésével.)

A hely, ahol vagyunk, a kert. Mindenkinek a sajátja. Erről a pontról nemcsak a kritika változatai látszódnak, hanem valamelyest az ún. szlovákiai magyar irodalomkritika utóbbi évtizedének alakulását is érzékeljük – amelynek feltárása egy másik tanulmány tárgya lehet.

DEISLER SZILVIA

Mintha David Lynchet könyvbe zárták volna

House of Leaves: médium, ami túlmutat önmagán

„No cause for worry now
God is in the house”
(Nick Cave & The Bad Seeds)

1 Mark Z.
DANIELEWKI, *House of
Leaves*, Random
House, New York,
2000, xx. (Minden
magyar fordítás a
továbbiakban tőlem
– D. Sz.)

„Látod, az irónia az, hogy nem számít, hogy a dokumentumfilm ennek a könyvnek a szívében fikció. Zampanò az elejétől fogva tudta, hogy annak, mi valós vagy nem valós, itt nincs jelentősége. A következmények egyformák.”¹

Ebből indulunk ki, és folyamatosan ide is jutunk majd vissza.

A *House of Leaves* kétségkívül az egyik legnagyobb kihívás, amivel könyvformátumban találkozhatunk, hisz magába foglalja, és ugyanakkor önmaga alkotja meg mindazt, ami olyan nyugtalanítóvá teszi: a matrjoskabaszerű felépítést, ami egyszerre labirintus is, és amiből csak úgy kerülhetünk ki, ha a kírakós elemeit megfelelően helyezzük egymás mellé... vagyis sehogy. Merthogy mindaz, amire építhetünk, nem alapmateria, amire építeni lehet: remedializáció, megbízhatatlan hivatkozási rendszerek és narrátorok, fikció és valóság teljes összemosása, fragmentált, hiányos vagy javított szöveg – hogy csak a leglényesebbeket említsem.

A további szöveg nem a *House of Leaves* megfejtésének reményében íródott, nem is kínál alternatív megoldásokat az értelmezéséhez (jelen esetben ezek legfeljebb háttér-információként szolgálhatnak), sokkal inkább azon konstrukciókat járja körül, melyek szöveg, értelmezés és felépítés szintjén tartják folyamatos mozgásban az alkotást.

A hierarchikus konstrukció látszólagos középpontjában A *Navidson-felvétel* (*The Navidson Record*) áll, melyet a Pulitzer-díjas Will “Navy” Navidson készít, miután beköltözik családjával egy virginiai vidéki házba, ami egy idő után önálló életet kezd el élni. Erre a felvételekre épül Zampanò, a vak öregember projektje, aki nem csak részletes elemzést ír róla, hanem teljes hivatkozási rendszerrel, irodalom- és művészettörténeti, pszichológiai háttérrel és még sok más egyéb ismerettel látja el a „látott” dokumentumfilmről készített kéziratot. Ezt találja meg Johnny Truant, egy tetováló szalonban dolgozó segéd, aki megpróbálja rendszerezni a Zampanò után maradt papírhalmazt. Miután ellátja az öregember művét saját lábjegyzeteivel, melybe saját életének történései is beleszövődnek, a kiadók, akiknek kiléte ismeret-

2 A második függelék jelentős részét Johnny anyjának, Pelafinának a Whalestoe Intézetből írt levelei teszik ki. Pelafina így a *House of Leaves* egyik narrátorává válik, leveleiből pedig kisejlik, talán kapcsolatban állt Zampanñ-val, ami alátámasztja az öregember *Navidson-felvételének* mint a Truant-életút szimbólumának a lehetőségét. Mindemellett az anyafigura, akit egyedülként jelöl a lila szín az általa birtokolt tárgyakon keresztül, a színkódolás alapján való értelmezések egyik fontos bizonyítékává válik, jelentősége pedig túlmutat pusztán mellékkarakter-természetén.

3 Arról, hogy Ellis ismerte a művet, maga a *House of Leaves* tartalmaz bizonyítékot: a könyv elején szereplő ajánlásoknál a Wall Street Journal vagy a The New York Times mellett megjelenik Bret Easton Ellisé is.

4 Részlet Bret Easton Ellis és Mark Z. Danielewski beszélgetéséből.

5 Katherine N. HAYLES, *Saving the Subject: Remediation in House of Leaves*, *American Literature*. Vol. 74, Number 4, 2002. 780.

len, kiadják a Johnny által összeállított és lábjegyzetelt Zampanò-írást, két további függelékkel,² melyek közül az egyik ellenkező értelmű bizonyítékokat is felsorakoztat, meglehetősen ironikusan, tekintve a „bizonyítékok” közt nincsen semmi, ami alátámasztaná a jogi szak kifejezés helyénvaló használatát. Mindezért pedig egyvalaki felelős, az, akinek a neve a borítón szerepel: Mark Z. Danielewski.

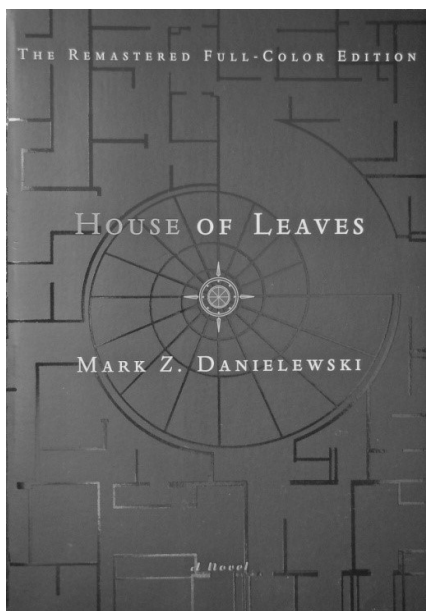
Ha Ellis *Holdparkja* és teljes életműve kapcsán felmerült a zártság fogalma, a THIS IS NOT AN EXIT tábla a *House of Leaves* minden labirintusában ott kéne, hogy világítson. Danielewski regénye több szinten (szó szerint) is hasonlóságot mutat a *Holdparkkal*: a kísértetház, mely Ellissnél még csak átrendezi a bútorokat, itt folyosókat nyit meg, a gyerekek mindkét esetben furcsán viselkednek, a narratívák és identitásrétegek pedig már nem csak egymásra rakódnak, mint Ellissnél, de egymás mellé is rendeződnek, így lesznek szétválaszthatatlanok. A 2005-ben megjelent *Holdparkra* persze részben lehetett hatással Danielewski 2000-es műve,³ ugyanakkor nem mellékes az a tény sem, hogy a *House of Leaves* írója erősen a hagyományból is építkezik, így ha közvetlenül nem is, de közvetetten valahol ott „kísért” Bret Easton Ellis is. Ha másért nem is, abból a szempontból biztosan, ahogy az író önmagából és művéből piacképes márkát hoz létre.

A nagy mennyiségű *House of Leaves* elemzés egyik része pontosan a hagyományba való illeszkedést és a hatásokat is tárgyalja. Danielewski bevallása szerint több is volt, mégpedig különféle szempontok szerint: Appollinaire és Mallarmé (a stílussal és a színekkel való kísérletezés miatt), Poe, Stephen King, Hitchcock (a kísértetház és az őt körülengő horror megteremtésében), vagy épp David Foster Wallace (a láb- és végjegyzetek alkalmazásában). Mindezek kellő okot szolgáltatnak, hogy egyfajta előfeltevéssel közelítsük meg a művet, ami persze mind semmi ahhoz képest, amit tényleg kapunk.

Remedializáció és a médiumok „működési hibái”

Mark Z. Danielewski első regényével elindította életművén belül azt a folyamatot, melyben a könyv más médiumok kontextusába kerül, és melynek középpontjában is egy másik médium áll. „Azt hiszem, valami, ami mindig kíváncsivá tett, azok a médium általános formái. Tehát a *House of Leaves* teljes egészében egy filmről szól, és az *Only Revolutions* a zenéről, a *The Fifty Year Sword* egy tábornői történet, és ez [*The Familiar*] egy televíziós sorozatról szól.”⁴ Mindezek mellett pedig az sem elhanyagolható, hogy kerülnek Danielewski művei más médiumok középpontjába.

A *House of Leaves* remedializációs ötlete, vagyis „egy olyan anyagnak az újra feltűnése, ami már feltűnt egy másik médiumban” Katherine N. Hayles írásának is középpontjában áll, rámutatva a különféle inskripció technológiák – „film, videó, fénykép, tetoválás, írógépek, távíró, kézírás, és digitális számítógép”⁵ – felhasználására. Hayles inskripció technológiának nevezi, amikor egy eszköz jeleként olvasható anyagi változásokat kezdeményez, ami akár különböző inskripció felületeken

is megjelenhet, mint a *House of Leaves* esetében is.

Danielewski regényének legnagyobb jelentősége viszont az, hogy nem merül ki a pusztá remedializációban vagy inskripcióban, hiszen az egyes médiumok és az őket alkotó szerzők folyamatos egymásra hatása az, aminek köszönhetően egyszerre van jelen építés és destrukció. Ez utóbbi jelenti az egyes médiumokban bekövetkező „működési hibák” megjelenését.

A médium működése ott sérül, hogy nem tudja úgy átadni az információt vagy kiváltani az adott érzelmet a befogadóban, ahogy azt

lehetőségei szerint tehetné, mivel az őt remedializáló szerző mindig egy olyan kiegészítéssel látja el saját művét, ami által a remedializált alkotásnak nem csak a valóságértéke vonható kétségbe (ez önmagában még nem jelentene problémát), hanem az őt meghatározó működési mechanizmus is, hiszen képtelen úgy funkcionálni, ahogy kellene. Nem nevezhetjük dokumentumfilmnek azt, ahol a benne feltűnő egyének karakternek nevezik az általuk formált figurát, nem írhat vak ember elemzést egy filmről, és nem rendezheti senki sem egy másik szerző fragmentált jegyzeteit egyértelmű utasítások nélkül arról, hova is kerüljenek az egyes részek, mert a létrejött mű így minden esetben csak interpretációja egy másiknak (vagy egy helyzetnek). Minden szinten az alkotó határozza meg az általa interpretált/remedializált médium hatókörét, megfosztva azt eredeti működési- és hatásmechanizmusától. Vagyis mintha visszatérnénk a Kittleri médiumfogalomtól a McLuhanéhoz: a médium itt a test függvénye, nem pedig fordítva.

Bár az új médiumok a remedializáció klasszikus felfogásával ellentétben semmiképp sem technikai újításai vagy továbbfejlesztései az előzőnek⁶ – ahogy az tulajdonképpen elmondható a *Felhőatlasz* egyes részeiről –, Zampanò szintjét leszámítva mind egy piacképes és profitot termelő terméket produkál, vagyis a gazdasági dimenzió mindenképp jelen van. Az újracsomagolás igazi marketingje viszont a *House of Leaves* megjelenése után következik be, amikor annak remedializációi (film, zenei album, divatcikkek⁷) megszületnek, majd az intermediális közegben egymást erősítve továbbterjednek.

Az egyik példa erre Danielewski Poe művésznéven ismert húgának albuma a *Haunted*, mely nem véletlenül kapott reklámot a könyv hátsó borítóján (vagy más kiadásban egy a könyvbe illesztett kártyán,

6 A korábbiak vagy későbbiek érzékelt médium illúziója a lineáris gondolkodásmódra rájátszó könyvkonstrukcióból ered, mely ugyanakkor több helyen felborítja ezt a folyamatosságot, amikor az egyes médiumok betüremkednek egy másik valóság szinten található médiumba, megsértve ezzel a hierarchikus rendszer határait. Ebből a nézőpontból tehát már az sem egyértelmű, melyik médium melyik másikat remedializálja.

7 Mark Danielewski hivatalos weboldalán a shop menüpont alatt találunk pólókat, pulcsikat, sálát vagy táskát. Mindegyiken a *House of Leaves*ből (valamint már az új ciklusból, a *The Familiar*ből) kiragadott egy-egy idézet vagy egy teljes oldal ruhára nyomtatott, változata szerepel, mely egy roppant okos továbbgondolása a filmek és képregények szuperhőseivel díszített ruházatoknak. Mindemellet pedig felvetődik egy fontos kérdés is. Azzal, hogy az idézetek olyan felületekre kerülnek, melyeket magunkon hordunk, milyen képet kommunikálunk tulajdonképpen, és milyen mértékben válik jelentőssé az a tény, hogy szó szerint hordozói leszünk a szövegnek?

8 Marc RUPPEL, Narrative Convergence, *Cross-Sited Productions and the Archival Dilemma* = Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies. Vol. 15, Number 3, 2009, 288.

9 Vagyis hipermediációról akkor beszélünk, amikor az olvasó, a néző vagy a hallgató számára egyértelmű a közvetítő objektum jelenléte.

10 Mark B. N. HANSEN, *The Digital Topography of Mark Z. Danielewski's House of Leaves*, Contemporary Literature. Vol. 45, Number 4, 2004, 598–599.

ahol az album és könyv borítójának labirintusa megegyezik), hiszen több ponton is kapcsolódik a regényhez. Az album dalainak egy része szó szerinti utalás a *House of Leaves* részeire és egészére is (*Exploration B, Dear Johnny, House of Leaves, 5&1/2 Minute Hallway*), a *Hey Pretty (Drive By 2001 Mix)* változatában maga Mark Danielewski olvas fel részleteket a *House of Leaves*-ből, a *5&1/2 Minute Hallway* szövegének nyitósora (“I live at the end of a Five and a Half Minute Hallway”) pedig megegyezik azzal, amit a regényben (Johnny Truant narrációs szintjén) megjelenő banda játszik (melynek tagjai azt állítják, a *House of Leaves* első kiadása inspirálta őket), ugyanilyen címen. Ahogy azt Marc Ruppel az album kapcsán helyesen megjegyzi:

[n]em is annyira a hang maga itt a lényeg, hanem a tény, hogy odakint van, megszökött a könyvből, mintha nagyobb lenne, mint a papír és a kötés, ami arra törekedett, hogy magába foglalja, hasonlóképp, ahogy a ház belső dimenziói, melyeket Navidson nagyobbaknak talál, mint azt a ház külseje lehetővé tenné. Mintha ezt a pontot erősítené, hogy a regény anyagi konstrukciója képtelen magába foglalni saját tartalmát, mivel a borító szándékosan túl kicsi ahhoz, hogy körülvehesse a lapokat.⁸

Többek között ebből a nézőpontból is érvénybe lép a regény címében szereplő „leaves” szó távozásokként való értelmezése, vagyis mint kilépés az egyes médiumokból, a házból/labirintusból, narratívából vagy az életből. Legyen ez a hipermediáció (vagyis az a tény, hogy a világ megismerése médiumokon keresztül történik⁹

), vagy más hatása, az eredmény az, hogy a távozás minduntalan valami másba való belépést jelent a *House of Leaves* kontextusában.

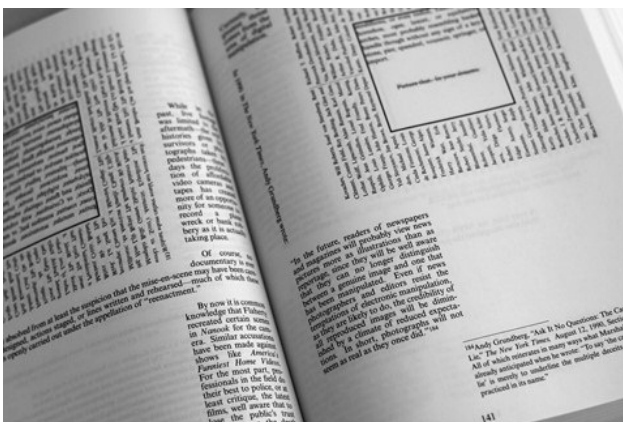
Danielewski ötlete nem csak azért zseniális, mert művészi alkotással képes tenni a könyvet, és vele együtt a nyomtatott szöveg győzelmét hirdeti a többi médium felett, hanem azért is, mert a másik oldalon maga a szöveg teszi művészeti alkotássá az őt hordozó másik médiumot. Ahogy Mark B. N. Hansen is megjegyzi a *The Digital Topography of Mark Z. Danielewski's House of Leaves* című írásában, a szöveggel való játék nem stilisztikai vagy formális, sokkal inkább médiatechnikai váltás a regény funkciójában, pontosan az ő technikai medialitással való megszálloottsága miatt, mely még így is – vagyis pont a más médiumok korlátainak felfedésével – a nyomtatás felsőbbrendűségét bizonyítja.¹⁰

A lapok labirintusának háza

Az egyes szintek közötti egyezések működés, jelentés vagy konstrukció tekintetében, valamint a labirintusszerűségben is megmutatkoznak: utaljon a labirintus térbeli konstrukcióra, a regény szövegének felépítésére, az értelmezések útvesztőjére, a könyv borítóján visszaköszönő vizuális alkotásra, vagy jelenjen meg szó szerint, törölt szöveggént, mindenképp átjárhatóságot biztosít az egyes szintek között, dinamizálva ezzel a *House of Leaves* egészét. Az egyezések felfedezése bár nem visz minket közelebb az értelmezéshez, de tökéletes képet ad az írói szándékról.

Elsődlegesen elmondható, hogy a médiumok természete és intenciója minden szinten megmagyarázhatatlan, elbizonytalanító és megkérdőjelezhető, amit az egyes tartalmak képtelenek feloldani. Az állandó feszültség pedig abból adódik, ahogy a jelentések, formák és értelmezések, valamint az őket megkérdőjelező (vagy sok esetben negáló) elemek folyamatosan egymásnak feszülnek: a ház és a benne való elveszés, a filmfelvételek rejtélye (hogyan lehetséges filmes trükkök nélkül dokumentumfilmet készíteni egy a fizika szabályainak ellentmondó építményről), Zampanò szövegének természete (különféle felületeken megjelenve, sok helyütt javítva vagy hiányosan, a lábjegyzetekben fiktív művekre hivatkozva), Johnny megbízhatatlan narrátori pozíciójából és az emlékezésből adódó kérdéses hitelesség, valamint az a tény, hogy Danielewski műve a borítón szereplő „A Novel” megjelöléssel ellentétben nem regényformátumban íródott. Bár mindez támpontnak tűnhet, korántsem az, hiszen a felsorolt szempontok után először csak eltévedünk, majd a *House of Leaves* Escher-szerű térré való változtatása után (a *Navidson-felvétel* valóságsszintjén megjelenik a *House of Leaves* második kiadása, Johnny Truant narrációjában pedig az első kiadás) már el is veszünk.

A *House of Leaves* szövegrendezése a könyv nagy részében labirintusszerű formát ölt. Az egyik oldalon a szavak/szöveg a ház/ falak/lépcső stb. megtestesülései a könyv szintjén, vagyis a szöveg képes átvenni az általa leírt térbeli konstrukció alakját és funkcióját, és ahogy a tér folyamatosan átszerveződik, úgy marad mozgásban a szöveg is. Ezzel párhuzamosan pedig a labirintusban bolyongó Navidson mozgását is leképezi, vagyis azt teszi, amit az általuk leírt szereplő is tesz. Ugyanakkor a könyv szó szerint azt az érzést váltja ki belőlünk, mintha egy útvesztőben bolyonganánk: forgatjuk a könyvet, utat keresünk a főszöveg, a lábjegyzetek és a lábjegyzetek lábjegyzetei között, viszont ha szisztematikusan haladva igyekszünk olvasni őket (mint azt általában lineárisan felépített művek megkövetelik), megeshet, hogy csak visszakanyarodunk oda, ahol már jártunk. A 119. oldaltól pedig valami nagyszerű történik: minden oldal felülete három vagy négy különböző részre esik szét, ami különféle helyeken jelenik meg, a bennük elhelyezett szöveg pedig akár más-más irányba is haladhat. Stabil helye egyik résznek sincs – mindezek állandó mozgásban vannak, ahogy a Navidson-ház labirintusa is –, még a figyelem középpontjában lévő leglátványosabb elemnek, a kék keretnek sem, a benne foglalt szöveggel. A keret, melynek színe a regényben szereplő ház szó színével azonos, magába foglalja mindannak a felsorolását, ami nem a ház definíciója. Mivel a páratlan oldalak szövege a páros oldalakon visszafelé olvasható (vagyis mintha a papír, mint üzenetet hordozó felület, átlátszó lenne, de mégsem, mert a keret folyamatosan arrébb csúszik), az olyan érzést vált ki, mintha egyre mélyebbre jutnánk a ház labirintusában a szöveg által, vagyis azoknak a dolgoknak az „olvasásával”,

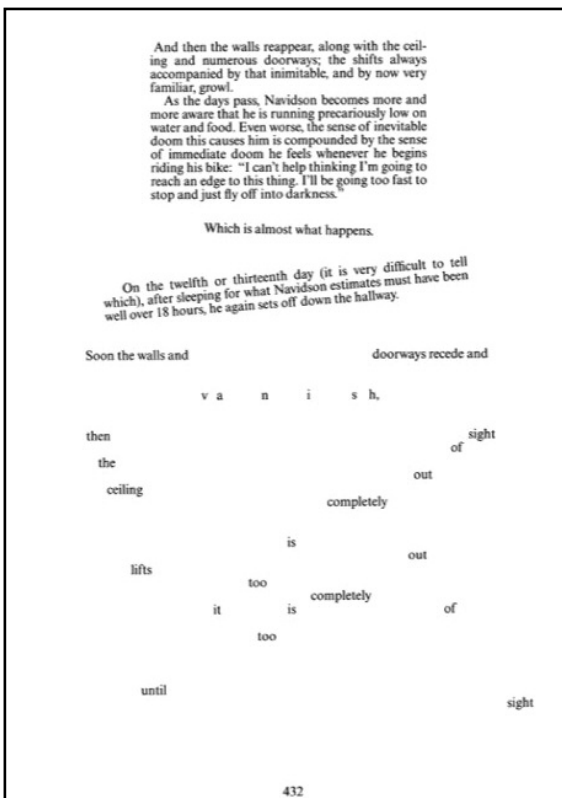
amik tulajdonképpen nem is a házat jelentik. A 143. oldalon a kék keret szöveges tartalma eltűnik, csak a fehér kitöltés marad, ami a 144. oldalon feketére vált. A 145. oldalon pedig már a keret tűnik el, tartalma (ismét a fehér) viszont kitágul, mi pedig eltűnünk a házból, olvasóként pedig elveszünk a szövegben, ahogy a szöveg is a lapokról.

Egyértelmű tehát, hogy a szavak labirintusa nem vezet minket ki az útvesztőből, csak-

11 A stófa és az 5t tartalmazó zárójel a 487. oldalon aztán mégiscsak tartalmat kap és azonosul a film utolsó képkockájával, mely az azt feldolgozó laboratórium nevét hordozza (a szöveg szintjén lábjegyzetben, a film szintjén valószínűleg „szó szerint”: Yale. (Utalás az egyetemre, ahol Danielewski is tanult.)

úgy, ahogy a többi vizualitással kapcsolatos elem sem, olyannyira, hogy annak ellenére, hogy a *House of Leaves* egy audiovizuális médium köré épül, a látás problematikája a mű minden szintjén megjelenik: Navidson nem lát a formáját folyamatosan változtató sötét labirintusban, ami meglehetősen megnehezíti számára a belőle való kijutást és a filmezést, Zampanò vak öregember létére készít projektet a filmről, amit nem láthatott, Truant Zampanò jegyzeteit igyekszik megszerezni, melyek sok esetben olvashatatlanok vagy sérültek, a kiadók pedig Truant hallucinációkkal és kreált szereplőkkel teli szövegét rendezik, miközben 5t magát sose látták. Mindeközben pedig az olvasó számára helyenként kifejezetten megterhelővé válik nem csak az értelmezés, de maga az olvasási folyamat is.

Ahogy a ház vizuális elemei és a labirintus formája, úgy a hangok jelenléte vagy hiánya is a szöveg által válik jelöltté: a visszhang, mint a fizikai, érzelmi és tematikus távolságok meghatározására szolgáló mértékegység, a csend mint a szöveg ott nem léte a könyv oldalain (pl. 469.), a szöveg folytonosságába behatoló pontok és vonalak, melyek felveszik a film történéseit megzavaró SOS funkcióját (97–103.) vagy a jelöletlen kottarész, mely a *When Johnny Comes Marching Home* refrénjét jelöli (479.). Ugyancsak a hangok és szavak hiányát jelöli a 485. oldalon található üres zárójel, mely Navidson szó nélküli stófájának határait mutatja, ahol a szavak hiánya valójában a kép hiányát jelenti, vagyis az üres keret a fekete képernyőt (489.).¹¹

Színek, jelek és Escher

Hogy egy betűtípus és -szín vagy a könyv műfajából adódó szövegelrendezés néha nem elég, arra Mark Danielewski műve az egyik tökéletes példa. A regény több grafikai elemet is mozgósít: a szavak színével való játék mellett különféle jeleket (pl. Morzekód, sürgősségi kódjelek, Braille-írás), formákat és képzőművészeti alkotásokat is beemel az egyes szinteken, így a *House of Leaves* vélt középpontjában található dokumentumfilm korántsem az egyetlen vizuális „kiterő” a szövegben.

A kódok és jelek használatának elsődleges jelentősége abban rejlik, hogy megzavarja az olvasás funkcióját, az olvasót pedig valamiféle nyo-

← A szöveg szétesik, „az irány többé nem számít”. (“direction no longer matters” – 433.)

A szöveg egyszerre veszi fel Navidson mozgásának formáját és a lépcsősor változásait. (289.) →

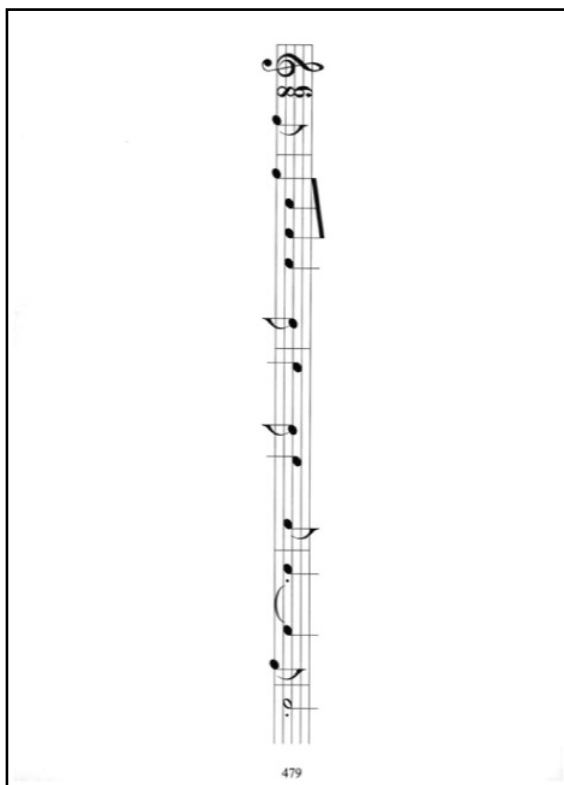
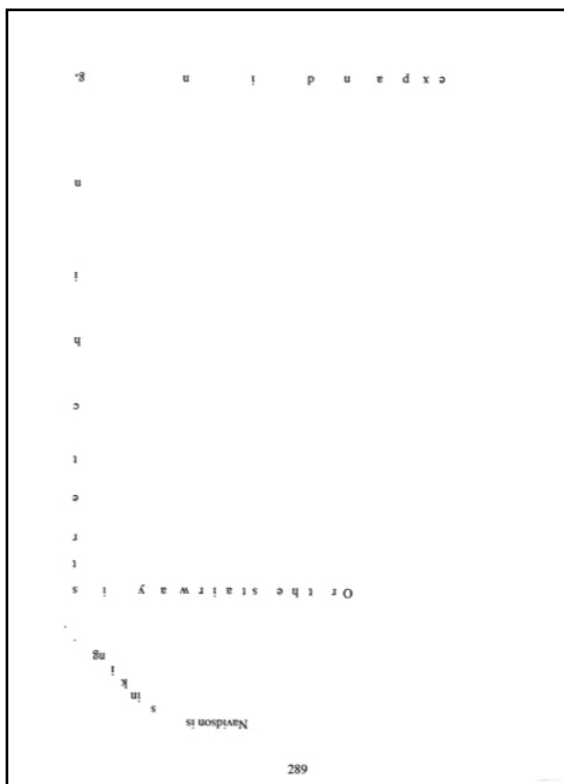
mozó pozíciójába kényszerítse, mondjuk azzal, hogy a VIII. fejezetet megbontó pontok és vonalak Morzekódként való értelmezésének lehetőségét erősíti, ami természetesen zsákutcába vezet. Ugyanígy nem juttat tovább, ha megpróbáljuk értelmezni a lábjegyzetekre utaló sürgősségi kódjeleket (Ground to Air Emergency Code) vagy a 423. oldalon található Braille-írást, ami bár az összes jel közül egyedülként lábjegyzetelt, ironikusan pont az olvashatlanságról szól. Ez elsődlegesen ugyan a ház falainak leírása, jelentheti azonban a kódok megfejthetetlenségét, utalhat Zampànò vakságára vagy akár arra, hogy bár-hogy is igyekszünk, kulcs hiányában tehetetlenek vagyunk.

Mindemellett a szöveg ottlétének vagy nemlétének a problematikája is megjelenik a kihúzott, hiányzó vagy olvashatatlan részek jelölésével, különféle betűtípusokban. Fentebb már kifejtettem, hogy a szöveg vizualitása a jelentések leképezéseként is értelmezhető, leginkább a labirintus kontextusában, érdemes azonban megemlíteni a többi megoldást is.

A színek használata

A *House of Leaves* a szokásostól eltérően nem csak fekete betűszínnel dolgozik: a ház szó minden esetben kéken szerepel, a Minotaurus szó és minden törölt (áthúzott) szöveg piros betűszínnel, a copyright oldalon található jegyzet szerint pedig „az egyetlen kihúzott sor a XXI. fejezetben lilával jelenik meg”. A kiadás

A *When Johnny Comes Marching Home* kottarészlete, mely a *Daisy Bell* (az amerikai dalok történetének másik jelentős darabja) refrénjének kicsit átírt szövegrészlete, valamint egy üres kotta után jelenik meg (479.). →

jegyzete viszont arról már nem ír, hogy ugyancsak a copyright oldalon a First Edition (Első kiadás) szintén kihúzva és lilával jelenik meg, ahogy a borítón szereplő A Novel (Egy regény) szó betűszíne is lila. A színekkel való ezen játékot a *House of Leaves*-et elemző tanulmányok leggyakrabban a különböző oldalak összekapcsolására szolgáló hiperlinkekkel és médiaelemekkel hozzák kapcsolatba, ahol a kék a még nem látogatott linkek színe, a lila a már látogatottaké, a piros pedig az aktív linkeké. Ennek az értelmezésnek az egyik legkézenfekvőbb oka az, hogy a *House of Leaves* első verziójának részletei az interneten jelentek meg, és az értelmezések, fórumok, valamint a könyv által inspirált alkotások elsődleges színtere továbbra is az internet marad. A hiperlink-értelmezés a színek dekolálásánál azonban általában megáll, és nem bontakozik ki teljesen. Bár igaz, hogy túl sok továbbjutási lehetőségünk nincs ezen vonal mentén sem, hiszen a könyvben szereplő bármely „háza való kattintással” folyamatosan csak ugyanarra a linkre jutnánk, amely így már az első megtekintés után látogatottá válna, vagyis rövidre zárná a *House of Leaves* önmagába forduló rendszerként való értelmezése mellett jelenlévő más jelentéseket is.

Többek közt ezért sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a vizuális alkotássá is avanzsált Danielewski-regény minden szinten művészeti alapokra támaszkodik, vagyis a színkeverés, a képzőművészet egyik alapeckéje nem kerülhető meg, ebből pedig tudjuk, hogy a piros és a kék keverékéből lilát kapunk. Ennek alapján már sokkal inkább kinyílik az értelmezések sora: a házba (labirintusba) zárt szörny (és minden, ami a felejtés tárgya) az emlékezésen keresztül manifesztálódik a regény első kiadásában, melyet tekinthetünk akár nem

Sarah Newbery's "Conceptual Model of the Navidson House." Graduate School of Design, Harvard University, 1993.

Sarah Newbery *A Navidson-ház konceptuális modellje* (661.)

"Rescue: The Navidson Record" designed by Tyler Martin. *Magozine*, Santa Fe, New Mexico, October 1993.

A ház által inspirált újabb alkotás: Tyler Martin *Kimenekítés: A Navidson-felvétel* című képregényrészlete. (659.)

létezőnek vagy azonosíthatjuk a másodikkal. Tudatában az emlékezet megbízhatatlanságának (hamis, rossz, torzult emlékek), értelmet nyer az értelmezések megsokszorozása is.

Ha az emlékezés-felejtés mentén haladunk, a ház labirintusa – ahol fizikailag eltűnik minden, amiről a benne bolyongók megfélemlenek – valóban tekinthető Johnny életútjának, ahol minden rossz emlék törlése vagy egy meg nem történt jónak a beemelése az élettörténetbe a helyes út választását segíti. Az viszont, hogy mindez következményekkel jár, legyen az valóság vagy fikció szintjén (hogy visszautaljak a nyitó idézetre), több szempontból is egyértelművé válik. Például a médiumok működése által, melyek láthatóvá teszik a folyamatot azzal, hogy a szerzői szándékot figyelmen kívül hagyó más szerzők beillesztik saját művükbe a törölt vagy megváltoztatott elemeket.

Escher-utalások

M. C. Escher munkássága, vagyis a lehetetlen terek, a végtelen, a perspektíva és a matematikai objektumok beemelése a művészeti alkotásba máig inspirációként szolgál a populáris kultúra számára, a *House of Leaves* írója pedig több ponton is utal rá, nem csak regényének felépítésével.¹²

Danielewski az egyik oldalon egy labirintust hozott létre, igaz, középpont hiányában és messze nem hagyományosat. „A középpont nélküli labirintus egy háló, és, ahogy Derrida¹³ is nyomatékosítja, »egy középpont nélküli struktúra fogalma még ma is az elgondolhatatlan képviseli«. A háló tehát [...] maga az elgondolhatatlan.”¹⁴ A másik oldalon pedig egy Furcsa Hurkot, melynek köszönhetően az egyes médiumok szintjéről váratlanul egy másikéra juttat minket. Ez a „határsértés” több szint között is bekövetkezik, így például maga a *House of Leaves* Navidson valóságában is megjelenik: ez az egyetlen könyv, amit magával visz az *Ötös számú felfedezés (Exploration #5)* címen megörökített labirintusba való visszatérésekor. Mindemellett pedig az olvasás mint konstruktív és destruktív folyamat egyszerre valósul meg, amikor Navidson a *House of Leaves* általunk épp olvasott kiadásának lapjait kezdi égetni azért, hogy továbbolvashassa a regényt. Más fényforrás hiányában csak gyufafénynél olvashat, a 467. oldalon található „tudományos számítások” szerint a 24 szál gyufa a dobozzal kicsivel több mint öt és fél percre égne, vagyis majdnem annyi ideig, amíg az első *Navidson-felvétel* is tart. Ez az idő viszont csak az első 26 oldal elolvasására elegendő (ennyi oldalt számolhatunk az ajánlásoktól Johnny Truant előszavának végéig), így a következő 710 oldal olvasása csak az előző oldalak elégetésével lehetséges, vagyis ahogy elindul a *Navidson-felvétel*, és az *Öt és fél perces folyosó* után megszületik a többi filmrészlet is, a regény is továbbíródik, azaz a két mű minden lineáris és logikai rendszert megbontva folyamatosan egymást alkotja, hogy aztán megsemmisítse önmagát (vagy legalábbis egy változatát az egyik szinten) és a ház anomáliáját, Will Navidson (vagy Johnny Truant) pedig „kikerülhessen” a labirintusból.

12 Olyannyira nem kerül meg az utalást, hogy magát a *Gödel, Escher, Bach* című mű szerzőjét, Douglas R. Hofstadtert teszi meg Karen Green egyik beszélgetőpartnerének (más híres és valós személyek mellett, mint Stephen King, Anne Rice vagy a *Navidson-felvétel* idejében még életben lévő Stanley Kubrick vagy Jacques Derrida) a Navidson felesége által készített filmrészletben. A választás korántsem véletlenszerű.

13 Derrida azért is jelentős a *House of Leaves* elemzésével kapcsolatban, mert „a konkrét szöveg esetében kiemeli a külső és belső megkülönböztetésének irreleváns voltát”.

14 Mark C. TAYLOR, *Figuring Nothing = Uő. Rewriting the Real. In Conversation with William Gaddis, Richard Powers, Mark Danielewski, and Don DeLillo*, Columbia University Press, New York, 2013, 138.

Ez az alkotás és rombolás a Furcsa Hurokba font szintek között folyamatosan jelen van, a szöveg szintjét is beleértve. Ha figyelmen kívül hagyjuk Mark Danielewski valóságsszintjét (ahogy például az *Egymást rajzoló kezek* esetében az őket rajzoló személyét), a *House of Leaves*-nél nem eldönthető, hogy a szöveg hozza-e létre a labirintust vagy a labirintus formálja-e a szöveget. Az Escher-utalás ugyan egyértelmű, kimondottá a 441. oldalon válik a 440–441. oldal szövegének lábjegyzetében. A duplaoldal szövege, mely a könyv elforgatásával letről felfelé halad, Navidson mozgásának formáját veszi fel, vagyis létraformát ölt és M. C. Escher *House of Stairs* című litográfiájával kerül összefüggésbe. És bár továbbra is irányok mentén haladunk, egyértelművé válik, hogy az irányok (ahogy a valós és nem valós kérdése sem, nem csak az Escher-terek említése miatt) nem számítanak.

Az Escher-terekre tett jelöletlen utalásból, persze, több is van a *House of Leaves*-ben. A harmadik függelékben található Sarah Newbery kétséges valóságértékű alkotása, *A Navidson-ház konceptuális modellje* (*Conceptual Model of the Navidson House*, 661.) is Escher műveit idézi, immár nem csak szöveg szintjén. A labirintusként rendezett szöveg-másolat, a kartonpapír-lépcsősorok, valamint a ház alaprajzának kollázsszerű kompozíciója egy limitált térben, egy doboz belsejében helyezkedik el. A tükrök, melyek ugyancsak a doboz tartalmát képezik, viszont megsokszorozzák a teret, mely ez által képes kitérni, csakúgy, ahogy Navidson háza is teszi a kísértetfolyosók megnyílásával. Vagyis Newbery alkotása valóban képes elméleti modellt szolgáltatni a ház lehetetlen terének megértéséhez. A szemléltetés jelentőségének látszata ugyanis kulcsfontosságú a *House of Leaves* esetében.

A Ház bezárhatatlansága

A *House of Leaves* eddigi fordításaiban (nincs belőlük túl sok), a cím minden esetben *Levelek házaként* szerepel, bár a könyv az utolsó előtti oldalig egy ponton sem támasztja alá ezt a jelentést. Az utolsó oldalon viszont az Yggdrasil említésével értelmet kap ez az értelmezés is. A germán és skandináv mitológia világot reprezentáló, mindent összekapcsoló kőrifájának levelei egy-egy emberi életet szimbolizálnak, vagyis a tartalmi támpontok ellenére a *House of Leaves* nem csak a halál, de az élet házának a megtestesülése is lehet. Akárhogy legyen is, az Yggdrasil szó, mely a regény lapjain korábban már megjelent két alakzat (● és ○) között talál helyet, mintha összekötő kapocsként működne, és így ha minden mindennel nem is, de sok minden sok mindennel összefüggésbe kerül.

Danielewski puzzle-jét, ha nem is tudjuk befejezni, sokáig és sokfajta módon rakhatjuk, miközben újabb és újabb kapcsolódások születnek a médiumon kívül, és elveszik a jelentősége annak, mi az értelmezés, melyik baba melyiket foglalja magába, milyen irányba haladunk, és valóság vagy fikció-e éppen, amiről szó van. A mérnökileg megkonstruált alkotás nem azzal köti meg a kezünket, hogy a látszólagos nyomok mentén haladva egy irány felé terel minket, hanem hogy az ezek által létre hozott ösvények kettős természetűek, vagyis némelyikük zsákutca, mások pedig nem azok, és a kettő megkülönböztetése sok esetben csak a mi döntésünk. Ezek együttese az, ami nem enged ki minket a labirintusból.

Danielewski regénye úgy hirdeti az írott/nyomtatott szöveg győzelmét, hogy közben lerombol minden műfaji alapkövet: nincsenek szerethető karakterek vagy összefüggő történet, mely a nagy befejezés felé halad. Lehetetlen terekből, lépcsősorokból és labirintusból épülő házának alapjait lábjegyzetekre és más médiumokra helyezi, hogy ezzel megkomponálja a művészet új otthonát.

HEGEDŰS NORBERT

A felfedező magányossága

Jeff VanderMeer Expedíció c. könyvéről¹

Talán nem véletlen, hogy egy bizonytalansággal és gyűlölettel teli korban olyan művek kerülnek előtérbe, melyek az idegenséget, az ebből fakadó értetlenséget, és a kommunikáció hiányából következő katasztrofát – vagy annak elkerülését – tematizálják.

Hasonló gondolatot feszegetett a 2016 egyik legjobb sci-fijének tartott *Érkezés*, és ez a témája – bár teljesen más megvilágításban – a 2018-ban várható *Expedíció* című filmnek is. Ez utóbbiról fogunk az elkövetkezőkben röviden értekezni, pontosabban a film alapjául szolgáló könyvről, Jeff VanderMeer Déli Végek-trilógiájának első kötetéről, az *Expedícióról*.

A mű angolul *Annihilation*, vagyis *Megsemmisítés* címen jelent meg. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a trilógia címei egymás mellé téve: „Annihilation – Authority – Acceptance”, önmaguk is elég erős jelentésképző erővel bírnak, mely a magyar fordítás során („Expedíció – Kontroll – Fantomény”) jelentősen sérült. Ez persze minden fordítás során megtörténik, de azért ne felejtjük el az angol címeket, mert adnak egy értelmezési kulcsot a trilógiához.

Ha VanderMeert el akarjuk helyezni az irodalom dzsungelében, akkor valahol azon az ágon kell keresgelnünk, mely H. P. Lovecraft nevével indult hajtásnak valamikor a huszadik század elején, ma pedig VanderMeer prózáján kívül főleg China Miéville (és estenként mondjuk Neil Gaiman) műveiben él tovább. New weirdnek vagy weird fictionnak nevezik ezt az irányzatot, és nagyon leegyszerűsítve a fantasy, sci-fi és horror elemek keveredése jellemzi. De ez az információ pont olyan hasznos, mint az előző mondatban használt irodalom = dzsungel metafora.

Az X Térség

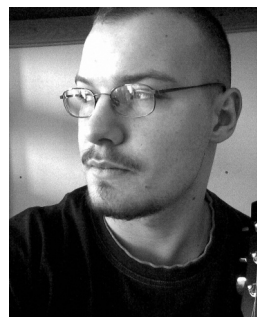
Az *Expedíció* középpontjában a titokzatos X Térség áll, ahol nagyjából harminc évvel ezelőtt történt valami:

Az X Térség valaha annak a kiterjedt ősvadonnak volt a része, amely egy katonai bázis mellett terült el, míg harminc évvel ezelőtt a nehezen meghatározó és meghatározott Esemény a határ túlfelére nem rekesztette. (84.)²

Hogy mi történt pontosan, mi változott odabenn, azt igazából senki sem tudja. Az Esemény megjelenésekor hatalmas port kavart fel, de az eltűnt idő során teljesen kiveszett a közbeszédből, s azóta a Déli Végek nevű társaság felügyeli a területet.

1 A tanulmány eredeti változata a dunszt.sk-n jelent meg: <https://dunszt.sk/2017/10/31/a-felfedezo-maganyossaga/>

2 Az oldalszámok (a távábbiakban is) a következő kiadásra vonatkoznak: Jeff VANDERMEER, *Expedíció*, ford. TÖRÖK Krisztina, Agave Könyvek, Budapest, 2014.

Magáról a társaságról és az X Térsegről csak minimális információkat kapunk. Megtudjuk, hogy a Téréség egyfajta karanténban van elzárva, hogy se ki, se be ne juthasson senki és semmi. A Téréség leginkább egyfajta ósvadonra emlékeztet, de mivel korábban emberek is laktak a területén, vannak nyomai a civilizációnak. Megtudjuk, hogy a Déli Végek több expedíciót is indított az X Téréség felderítésére. Ezekre az expedíciókra hosszas és meglehetősen érdekes módon válogatják ki a tudósokat. A kiválasztott kevesek öntudatlanul, hipnózis hatása alatt lépik át az X Téréség határát, melynek pusztá elérése négynapos gyalogtúrát igényel. Az X Téréségbe tilos bármilyen modern eszközt bevinni – hogy miért, azt nem kötik az orrunkra.

A regény felütése nem győzi hangsúlyozni, hogy itt egy tudományos expedíció zajlik, az olvasó figyelme azonban fennakad néhány furcsaságon. A négy tudósból álló csapat minden felkészültség ellenére a teljes bizonytalanságba érkezik. Bizonytalan a küldetés célja (felgöngyölíteni az X Téréség „rejtélyeit”), ideje (pár nap, pár hónap, de akár pár év is lehet), ráadásul a látszólagos profizmusnak ellentmond, hogy órát és iránytűt (a vadonba indulók két legalapvetőbb felszerelését) nem vihetnek magukkal. A bizonytalanságot csak tetőzi, hogy a csapat egyik tagja – az ötödik tudós, a nyelvész – még a határ átlépése előtt eltűnik. A csapat vezetője, a pszichológus szerint „meggondolta magát”. A négyfősre zsugorodott (pszichológus, geodéta, antropológus, biológus) csapat ráadásul teljesen magára van utalva: az egyik legfontosabb szabály, hogy az X Téréségből semmi módon nem kezdeményezhetnek kapcsolatot a külvilággal, nehogy útnak indítsanak valamiféle fertőzést.

Az expedíció feje fölött Damoklész kardjaként lebeg a korábbi csapatok kudarcának súlya is: kevesen tértek vissza, akik pedig igen, teljesen kifordultak korábbi énjükből.

A biológus

Amit olvasunk, az egy egyes szám első személyben írt napló, a névtelen biológus elbeszélése az X Téréségben történt expedícióról. Azt várják tőle, hogy a naplót a lehető legobjektívebben vezesse, de ő tudja, hogy ez lehetetlen: „Ami csak él és lélegzik, nem lehet teljességgel objektív” (9.). A nevét nem tudjuk meg, ahogy a társak nevét sem: a nevek ui. jelentéktelenek, „a múlthoz tartoznak [...], nem pedig ahhoz, amiké az X Téréségben váltunk” (10). A naplószerű feljegyzések és a szigorú tudományosság az olvasó szemében az elbeszélői hitelesség képzetét erősítik, de ez a megjegyzés (az X Téréségben valami mássá változunk) kikezdi ezt. Az elbeszélői hitelességet megkérdőjelezi az a tény is, hogy a biológust többször hipnotizálták, és bizonyos eseményekről ő maga sem tud hitelesen beszámolni. Mindezen körülmények ismerete maximumra járátja a bizonytalanságot, és tisztázza az alaphelyzetet: az X Téréségben a kívülről hozott ismeretek nem érnek semmit, itt minden szabályt újra kell tanulni.

Bár a nevek elhagyása azt sejteti, hogy a személyek pusztán a hivatásuk szintjére, egy funkcióra degradálódnak, a biológus motivációi nagyon is egyediek. A férje ugyanis részt vett az előző expedíción, sőt vissza is tért onnan. Vagy legalábbis visszatért valaki, aki úgy nézett ki, mint a férje: egy kiüresedett váz, ami beszélt és mozgott ugyan, mégsem volt az az ember, aki elment. A biológus ekkor találkozott először az X Téréség pusztító erejével, és (többek között) azért jelentkezett az expedícióra, hogy megtudja, mi történt a férfival, minek a hatására változott meg ennyire.

Az expedíció leírását taglaló részek váltakoznak a naplóban a férjjel töltött időkre történő visszaemlékezésekkel. Ezekből a részekből ismerjük meg a legjobban a biológus személyiségét és motivációit. Megtudjuk, hogy már jó ideje elhidegültek egymástól a férjével, mikor az bejelentette, hogy elindul az X Téréségbe. Megismerjük a döbbenetét, mikor a férfi

egyszer csak hirtelen a konyhájukban termett, és nem tudja megmondani, hogy került vissza az X Téréségből. Megismerjük az elidegenedését attól a valakitől, akit a férjének hitt, és végül az önvádat és büntudatot, mikor a férfi pár hónappal a visszatérés után rákban meghalt. A férjvel való kapcsolat különös hangsúlyt nyer az X Téréség megértése során is.

A világítótorony problémája

Az X Téréség kifordított logikájával akkor találkozunk először, amikor a tudósok megtalálják a világítótoronyt a táborhoz közeli erdőben. A világítótoronyt, amelyről az előző expedíciók beszámolóí egy szót sem szoltak, és amely, mint később kiderül, inkább egy bunker, egy mélybe vezető lépcsősor. Tényleg van egy világítótorony az X Téréségben, de ez a parton áll. A napló azonban meggyőződéssel állítja, hogy a mélybe vezető lépcsősor a torony része, melynek a föld alatti része azonban a szárazföld belsejébe került valahogy. Egy idő után persze feltűnik az olvasónak, hogy csak a biológus nevezi toronynak „a többiek makacsul alagútnak nevezték” (13).

A „torony” központi helyet foglal el a regényben, a biológus motivációiban, és úgy tűnik, a Déli Végek expedícióinak is egyik legfontosabb célja. A torony körül fog bonyolódni a cselekmény, a torony lesz a biológus rögeszmés vonzódásának tárgya, és úgy tűnik, a toronyban van az X Téréség megoldásának kulcsa is.

A toronyban, ami tulajdonképpen egy alagút.

Próbáljunk meg tisztán látni. Mindent, amit az expedícióról tudunk, a biológustól tudjuk, aki egy naplóban számol be tapasztalatairól. Tudjuk, hogy a napló egy szubjektív műfaj, elfogult, egy nézőpontot közvetít stb., vagyis nem teljesen megbízható. Ezt a biológus is tudja, és számos esetben reflektál is rá. Ráadásul menet közben megtudja, hogy a pszichológus hipnózissal próbálja befolyásolni őt, hogy a Déli Végek által nyújtott információk sok esetben szándékosan hamisak, és hamarosan tudatosul benne, hogy maga is életveszélyben van. Ilyen körülmények között ostobaság lenne objektivitást várni bárkitől.

Abban azonban talán bízhatnánk, hogy a szöveg legalább az alapvető tényeket hitelesen írja le, vagyis, ha a biológus azt mondja, hogy itt egy erdő, akkor az az erdő tényleg ott van. Ebben miért is kételkednénk? Csakhogy itt van ez a mélybe nyúló lépcsősor, és a biológusunk következetesen toronynak nevezi.

A jelenség előtt a csapattársak is értetlenül állnak, hiszen ők egy alagutat látnak, és maga a biológus is érzi, hogy valami nincs rendben azzal, hogy „toronyként” gondol a helyre, mely egy térképen sem szerepel, melybe mégis minden korábbi expedíció belefutott.

Ha pedig egy ilyen alapvető probléma áll fenn, hogy az elbeszélő toronynak nevez egy alagutat, akkor az olvasó joggal gondolkodik el azon, hogy mit hihet el abból, amit olvasott. Ebben a vívódásban osztozik a biológussal, aki maga is tisztában van vele, hogy az X Téréségben nem mindenki lát ugyanúgy bizonyos dolgokat. Hiszen nem egyszer ő maga sem tudja, hogy álmodik-e vagy a valóságot látja. Hogy ez nem egyedi eset, arra a korábbi expedíciók megtalált naplói is bizonyítékot nyújtanak: a férje például találkozik önmaga hasonmásával, és a jelenlegi expedíció egyik „halottja” is visszatér. A biológus lassan megbizonyosodik róla, hogy az X Téréségben a „halál” nem feltétlenül jelenti a létezés végét; ahogy arról is, hogy aki „elhagyta” a helyet, az lehet, hogy még mindig itt van valamilyen más formában.

Az elbeszélői hitelesség efféle totális megkérdőjelezése gyakorlatilag azonos pontra helyez minket a biológussal. Ahogy ő kénytelen volt megkérdőjelezni minden kívülről hozott tudást az X Téréséggel kapcsolatban, úgy az olvasó is arra kényszerül, hogy úgy olvassa ezeket a sorokat, hogy tudatosítja: itt egy olyan ember beszámolóját olvassa, aki maga sem tudja, mikor hallucinál és mikor nem.

Az információk eme hiánya pedig elvezet az egyetlen (talán) biztos dologhoz, amit az X Térsséggel kapcsolatban megtudhatunk: az interakció mindig valamilyen egyedi eredménnyel zárul. Bár a térségbe küldött expedíciók kudarcaiban felfedezhetünk hasonlóságokat és ismétlődéseket, az ő beszámolóik mit sem érnek, mert a X Téréség mindenkire a maga módján reagál. Erre a biológus is reflektál a regény egyik pontján: „darazsak, madarak és egyéb fészekrakó állatok általában alkalmaznak valami helyettesíthetetlen központi alapanyagot, ami nélkül nem készülhetne el a fészek, de emellett felhasználnak bármit, amit a közvetlen környezetükben találnak [...], talán emiatt is tiltják a feletteseink, hogy bármilyen modern technológiát magunkkal hozzunk az X Téréségbe, nehogy az itt jelen lévő valami ismeretlen, de veszedelmes módon a maga javára használhassa fel őket.” (82.) A regény folyamán a biológus végig az expedíció kezdetén visszafordult nyelvészt hiányolja, mivel azt gondolja, ő megérthetné a rejtélyt. Lehetséges viszont, hogy ezekben a mondatokban pont ő volt az, aki megragadta a lényegét.

Ezt megerősíti a regény cselekményének tetőpontján történő találkozás a „torony” mélyén alkotó „Mászóval”. A biológus szembesül azzal, hogy az emberi érzékszervek nem elegendők a lény befogadásához és megértéséhez, másrészt a Mászó folyamatosan változik: egyszer egy csigaszerű szörnyeteg, máskor ragyogó csillag. „Mihez kezd az ember, ha az öt érzékszerve kevés?” A biológus fejében már ekkor felvetődik, hogy a „benyomásokat a lény szívja ki az elméből, hogy aztán visszavetítse nekem, így álcázva magát”. Ez a benyomás csak erősödik benne, mikor a Mászó hatása alól kiszabadulva rendszerezni próbálja a gondolatait.

Egy hosszú, vastag tüskét képzelek el, ami mélyen a világ oldalába fúródik. Ebben a gígászi tüskében végtelen alkalmazkodási, másolási vágy lüktet. Az alkalmazkodó és az alkalmazkodásra szorító a szavak szövedékének katalizátorán keresztül érintkezik, és ez táplálja a változás gépezetét. [...] A mi környezetünkéből hozza létre a sajátját, amelynek módszerei és céljai tökéletesen idegenek tőlünk – a tükrözés és a bujkálás működteti, miközben soha nem adja fel saját másságát, még ha azzá változik is, ami éppen az útjába került. (169.)

Miután a biológus papírra veti ezeket a szavakat, elindul megkeresni a férjét: hiszen rég rájött már, hogy az X Téréség határai sokkal tovább nyúlnak, mint bárki képzelné. Megpróbálja úgy elhelyezni a naplót, hogy a következő expedíció könnyen megtalálja, de nem igazán bízik ebben. Sőt, megfordul a fejében, hogy nem ő az első, aki eljutott az előbb megfogalmazott felismerésig. De ez haszontalan tudás: a ciklus nemsokára újraindul.

A Déli Végek kísérlete, hogy izolálni próbálják az X Téréséget, haszttalan: a regényből kiderül, hogy a térség megállíthatatlanul terjeszkedik, és ezt a társaság is tudja. De ennek kifejtése a trilógia másik két kötetében történik meg.

A horror

Az alcímek, a Beavatás, Beilleszkedés, Lángáldozat, Alámerülés, Enyészet nemcsak a biológusunk X Térségbeli kalandjának fokozatait jelölik, de az olvasó útját is a szöveggel való kommunikációban. A természetfeletti rettenethez való eljutás VanderMeer szövegében látszólag a Lovecraft által lefektetett sémákat követi: az idegen elemek fokozatos adagolása, a kvázitudományos körítés mind megalapozzák a borzalmas valósággal való szembesülést. Hasonlít az is, hogy a biológus az emberi nyelv korlátaival szembesül, mikor le akarja írni a Mászót. Lovecraftnál azonban a borzalom „statikus”, ha az elbeszélő valamilyen formában interakcióba is lép vele, a hatás minden esetben ugyanaz – a természetfeletti rettenet, az eddig megismert világkép megbomlása – és egyoldalú. A „rettenet” nem vesz tudomást az emberről, hiszen az porszem csupán a végtelen univerzumban. Ennek tudatosítása VanderMeer prózájában is megtörténik, de itt történik valamiféle kommunikáció: igaz, hogy a biológus megváltozik az X Térség hatására, de az X Térség vele együtt változik, még ha minimálisan is.

Lovecraft hősei ráadásul alapvetően passzívak: ha fel is derítik az elmondhatatlan borzalom egy-egy szeletét, ez általában megtöri őket. A biológus ezzel szemben – bár tudatosítja, hogy egyedül nem tehet semmit az X Térség ellen – megpróbálja megőrizni a személyiségét, és a könyv végén a férje keresésére indul.

Az egész könyv a keresésről, az értelmezésről és végül annak teljes kudarcáról szól. A művelet ráadásul megkettőződik, mert ahogy főhősünk az X Térségen próbál meg fogást találni, úgy mi, olvasók, VanderMeer prózáján keresünk fogásokat. És bár akadnak fogódzók, ezek legtöbbször nem visz előre, sőt sokszor hamisnak, téves prekoncepciónak bizonyulnak. És itt kell visszatérnünk az angol címhez: Annihilation, vagyis Megsemmisítés – ez kell a továbblépéshez. A megérteni próbált létező ugyanis annyira idegen, hogy a jelenlegi fogalmainkkal nem vagyunk képesek felfogni. Minden próbálkozás tévesnek bizonyul, és mindenki a saját egyedi módján hibázik, attól függően, milyen előfeltevésekkel lát neki a feladatnak. Csak ezek teljes lebontásával, a prekoncepcióink, sőt talán a teljes személyiségünk megsemmisítésével léphetünk előre és remélhetjük bármiféle kommunikáció lefolytatását.

Hogy ez az áldozat megéri-e? Az már egy másik kérdés.

Fuzzomat, Szabó Péterrel és Siegmund Ákossal közösen, Producer, Dinamo, Budapest, 2006

A Fuzzomat egy olyan képfelismerő és -összehasonlító programegyüttes, melynek segítségével megtalálhatjuk azt a 15 embert, akire legjobban hasonlítunk abban a városban, ahol élünk. A kiállításon ezzel a programmal kerülhetünk testközelbe, tesztelhetjük, játszhatunk vele. Az interaktív fotóinstalláció bemutatását adatgyűjtés előzi meg: a Producer fotókabinokat helyez ki a város különböző pontjaira, hol az érdeklődők lefotózhatják magukat, és információt kaphatnak az eseményről. Az összegyűlt arcképek szolgálnak majd az összehasonlítások alapanyagául. Amennyiben kielégítően működik a rendszer, igazi találkozás jöhet létre köztér és különböző szakmai zárt területek és terek között.

A rap mint költészet

Az alábbiakban példák segítségével megpróbálom illusztrálni, hogy a rap akár költészetnek is tekinthető. Adam Bradley *Book of Rhymes: The poetics of Hip Hop* (Rímek könyve: A Hip Hop poétikája, 2009) c. könyve segítséget nyújthat a rap elemzésében. Bradley könyvéből kiindulva magyar és angol nyelvű példákkal szemléltetem a rap elemeit.

Az emberek a költészeztől azt feltételezik, hogy egy olyan művészet, amit csak iskolában lehet megtanulni rengeteg befektetett idővel és kemény munkával. A rap pedig egy olyan jelenség, amit az autóban, szórakozóhelyeken hallgatunk, és ebből kiindulva sokaknak eszükbe se jut, hogy a rap is költészet lenne. A költészetet különválasztják a mindennapi élettől, de ez nem volt mindig így, mivel a költészet egykoron megjelent minden egyes eseményen, lehetett az akár esküvő, temetés, baráti, illetve családi összejövetel. Adrian Mitchell ezt a jelenséget úgy magyarázza, hogy *a legtöbb ember figyelmen kívül hagyja a költészetet, mert a költészet is figyelmen kívül hagyja a legtöbb embert*. A rap pedig pont ennek az ellentéte, mivel sose hagyja figyelmen kívül a hallgatókat, ami annak köszönhető, hogy a rap mindig körülöttünk van, bárhová megyünk. Ahhoz, hogy hallgassuk, nem szükséges külön órákat venni belőle, vagy könyvet olvasni róla, de a rap hallgatásának élvezete egy kis odafigyeléssel rendkívül megnövelhető.

A rap utcai művészet, ezért mondhatjuk azt is, hogy a rapperek utcai költők, ezzel bővítve a líra több ezer évnyi történetét. A kereskedelemnek köszönhetően a rap ma már a legelterjedtebb költészet, de ez nem azt jelenti, hogy az összes rap szöveg jó költemény is egyben, de mindenesetre segítenek új szavakat, kifejezéseket hozni a saját egyéni szótárunkba a ritmusuk, a rímek és a szójátékaik segítségével. Nagyban elősegítik az ember megismerését azzal, hogy történeteket mesélnek el, mégpedig olyan történeteket, amelyeket nem hallunk a mindennapi életben. A rap esetében a ritmust az ütem jelenti. A rapben megjelenik a dupla ritmus, mivel az ütemek, vagyis a ritmus és az MC hangjának a ritmusa kapcsolatban vannak. Így jelenik meg például a szinkópa is, ami hangsúlyeltolást jelent, vagyis a hangsúlytalan zenei ütemet összekapcsolja az őt követő hangsúlyos ütemmel, így kiesik a hangsúlytalan rész. A tapasztaltabb MC-k kiemelik a zene ritmusát a saját szövegeik ritmusával, ebből az következik, hogy a dalszövegekből könnyen kiolvasható az ütem, mivel ez benne van a leírt nyelvben is.

Az, hogy a rap egy zenei műfaj, még nem zárja ki azt, hogy költészetnek nevezzük, például az ókori görögök a lírai költeményeket „*ta mele*”-nek nevezték, ami magyar fordításban *énekelni való költeményt* jelent. A költészet nem egészen mondható beszédnek, a verbális művészet különbözik a mindennapi beszélgetéstől. A rap az imént említett tulajdonságokat mind magába foglalja, mivel a rap nem egészen dal, se nem beszéd.

Ritmus

A ritmus az egyik fő alkotóeleme a rapnek. A rap egy mintázott verbális kifejezés, a hang és az ütem szüleménye. Az ütem a legnyilvánvalóbb ritmus, amit hallunk a zenében, ami lehet dobszó, vagy akár tapsolás is az asztalon. Az MC hangjának is van ritmusa, és ez a ritmus összedolgozik az ütemmel. (A költészet születése is inkább a ritmuson alapult, mint a szavakon.) A ritmus elválasztja az MC szövegét a hétköznapi beszédétől, mivel nem számít, hogy mennyire hétköznapi is tűnik az MC szövege, a ritmus annak ellenére is költészetet csinál belőle. A dobpergés a rapnek olyan ütemszerű hangzást biztosít, ami segíti a szövegíró kreativitását. A ritmus mindig az ütem és a hang kapcsolata között van. A rapet az irodalmi költészettől a dupla ritmus különbözteti meg, mivel a rapben a ritmus kapcsolata hallható, a hagyományos versekben pedig csak elméleti. Az irodalmi költészetben az időmérték és a ritmus közti különbség az ideális és az aktuális ritmus közti különbség. A költői ritmus a beszéd kapcsolata az adott metrummal, és a ritmussal közösen alakítják ki a szavak zenéjét. A költészetben az egyetlen hallható ritmus az, ami az olvasó fejében keletkezik, vagy az, ami a szavaló hangjának van. A rap ritmus nélkül nem létezhet. A rockzene, a country, a western, a soul mind olyanok, mint a rap, kapcsolatban állnak a költészetrel a ritmuson keresztül. A ritmus a legfőbb közös pont a zene és a költészet között, de a költészetben a ritmusnak nincs harmóniája, míg a zenének van. Eltérően az irodalmi költészettől, az MC szövege nem csupán a hangjának a ritmusát tartalmazza, de a zene ritmusát is, és eltérően a dalszövegíróktól, a rap szövegei csupán ritmust tartalmaznak, harmóniát és dallamot nem, és a kritikusok gyakran vetik fel ezt, és a rapet nem sorolják be ezért a zene kategóriájába.

A rap világában, ha az MC-t elkapja a ritmus, azt a szöveget „*flow*”-nak nevezik. A flow-k az MC-k megkülönböztető jelei, amik az ütemmel vannak kapcsolatban. A ritmus szó a görög „*rheo*” szóból ered, aminek az angol fordítása a flow. A flow az, amikor a költészet és a zene a ritmus nyelvén kommunikál, ami hivatkozik a tempóra, időzítésre, valamint a prozódiai elemekre, mint például a kiejtés módra, hangmagasságra, hangszíntre, valamint az intonációra. Ha gyors, vagy ha lassú is a rímelés, a tempó meghatározó eleme a rapnek. A rap szövegekben a szótagok, szünetek, kiejtés, elmésség, valamint az előadásmód és a tempó mind befolyásolja a flow-t, és ezekből következik, hogy egy flow jó, vagy rossz. Amikor az ütem és a ritmus együtt dolgozik, akkor egy olyan egységet hoznak létre, aminek a ritmusa sokkal erőteljesebb, mint a verseké. Az adott ütemekhez egy bizonyos szótagszám tartozik, ami lehet minimum, maximum és optimális, amit az MC elbír. Mivel a rap egy orális kifejezőforma, ezért fizikai korlátai is vannak, amik az emberi hanghoz kapcsolódnak. Ilyen például a lélegzetvétel és az MC képzelőereje. Magyar fordításban a flow áramlást jelent, de a magyar MC-k is előszeretettel alkalmazzák az angol formáját.

Csekkeld a flow-nkat, mic check,
Annyi rímünk van, mint postaládában a feladatlan csekk
(Hősök – Aki Velünk...)

1 Ernst PÖPPEL –
Frederick TURNER, *Az időmértékes verselés* = HORVÁTH Mária szerk., *A művészet eredete*, Typotex, Budapest, 2014, 173.

2 Brent WOOD, *A rap mint retorikai célú népköltészet*, Partitúra, 2014/2., 11–12.

A háttérzene már önmagában olyan ritmust kelt, ami az MC flow-jának egy erős töltést ad, aminek a következtében a háttérzene és a flow egy komplex egészként működik. A háttérzene nélkül nem lenne élvezhető a rap, sőt háttérzene nélkül nem is létezhet a rap, mivel ütem nélkül hétköznapi beszéddé változna. Az MC által közvetített szavakat képek formájában hozzácsatoljuk a háttérzenéhez, és ez különbözteti meg a hétköznapi beszédétől.

A valósággal az a gáz, hogy nincsen hozzá háttérzene.. Ja, kérdés, hogy átérezed-e
(Akkezdet Phiai – Mivel Játszol)

„A ritmus hozzásegít ahhoz, hogy felelevenídjük azt a mentális állapotot, amelyikben először hallottuk, vagy olvastuk a verset, az emlékezet kapui kinyílnak, és a szavak egyből feltárulkoznak.”¹ Ez a jelenség nem csak a verseknél, de a rap világában is érvényes. „A ritmusra úgy kell tekinteni, mint egy olyan dologra, amit érzünk, mintsem hallunk. [...] Felvázolni a ritmikus kapcsolatot egy rapszám szavai és beatje között olyan, mint egy helyben állni a sürgő-forgó New York-i tömeg közepén, és számolni a mellettünk mindkét irányba elhaladó embereket.”²

Rím

Nagyon ritka az olyan rap szöveg, ami nem rímel, sőt úgy is mondhatjuk, hogy nem is igazán létezik. Azok a szövegek, amelyek folyamatosan tökéletes rímeket tartalmaznak, egy idő után unalmassá válnak. A leggyakrabban előforduló rím a sorvégi rím. Azok a rímek, amelyek két soron keresztül az utolsó ütemre esnek, azzal jelezve a sor végét, rímpárt alkotnak, és az első rapszámok között ez a rímforma volt a legismertebb. A rímek nagyban befolyásolják a szöveg minőségét, a tiszta rímek kielégítik a hallgatót, de megjelennek a kancsal rímek is, amelyek kevésbé. Az MC-k is alkalmazzák a kancsal rímeket, de előfordul, hogy a flow-jukban nem is észrevehető a kiejtés és a tempó végett. A 19. századtól felkapottabb lett a kancsal rím, például Emily Dickinson és Dylan Thomas is előszeretettel alkalmazta, de megjelent a magyar irodalomban is, például Kosztolányi Dezsőnél.

Itt volt tegnap **Devecseri**,
jaj de nagyon **bevacsorált**.
(Kosztolányi Dezső – Csacsi Rímek)

Megjelennek a többszótagos rímek is a szövegekben, amik összetettebbek, de van egy olyan hátránya ennek, hogy néha túl nagy figyelmet kapnak, így háttérbe szorítják az ütemet, vagy a zene más részét. A következő sorokban az előadó rímjeiben csak a magánhangzók egyeznek meg, a hat szótagos rím nem teljes rím lesz, hanem asszonánc.

Annyi **rabló van most színen,** — U | — — | — — | — U
frankó **rafkó a flow beaten,** — — | — — | — — | — U
Elveszi a rangodat a — U | U U | — U | U U
hat szótagos rímem. — — | U — | — U
(Mikee Mykanic – No Good)

A következő szövegrészletben megjelenik a hatos jambus, vagyis a jambikus trimeter, ami háromszor két jambust foglal magába, ez esetben egy spondeust is, ami egy helyettesítő versláb. Véleményem szerint már kissé erőltetett az ilyesfajta rím, ezért elveszíti a szöveg a valóság-hű stílusát. Több ehhez hasonló rímpárt nem bírna el a szöveg, mivel ezek a rímek túlságosan is mesterségesek, ezáltal kevésbé élvezhető a hallgatása. A hatos jambusok mellett akár az egyszótagos rímek is megjelenhetnek, nem alapkövetelmény az, hogy minél több legyen, sőt a több gyakran a szöveg rovására is mehet.

Néha-néha nézz a célra,lét a tét van./ — U | — U | | — U | — U | | — U | — U
Négy rakéta ég,ha fél a préda,légy span!” — U | — U | | — U | — — | | — U | — U
(Most Busters – 666)

Később nagyobb szerepet kaptak a belső rímek is, ami nagyobb teret nyújtott az MC számára, hogy kibontakozzon. Pont olyan kellemes érzés, ha egy soron belül két rímet is hallunk, mint mikor csak egyet két sorban. A régebbi rap szövegekben csak a sorvégi rímek voltak megtalálhatók, így lehet megkülönböztetni a kortárs raptól, amiben nagy szerepet kapnak a belső rímek.

Az alja, a **teteje**, a felszín, a **veleje**,
a vége, az **eleje**, saját árnyában ragyog.
(SÉF – Budapest)

Szójáték

A rap szó jelentése rendkívül összetett, mivel magába foglalja a ritmust, a rímeket, a képzelőerőt, valamint a hangot is, együtt megalkotva a rap kifejezést. A rap mára már eljutott arra a szintre, amikor a szavak már túlmennek a jelentésükön, és rejtett tartalommal bírnak. A szójáték segítségével összetettebb szövegek készülnek, színesebbé varázsolja a szöveg értelmét, valamint eltörlí a korlátokat a nyelvben. A szójáték forradalmian hat a nyelvre, kihozza belőle a legtöbbet a legkülönlegesebb módon. A szójátékhoz tartoznak azok a költői képek, amelyek a rap legváltozatosabb részét alkotják, mint például a megszemélyesítés, hasonlat, metafora, allegória, továbbá a szinesztézia, metonímia, szinekdoché, szimbólum és költői jelző is.

Megszemélyesítés – Egy élettelen tárgyat ruház fel olyan tulajdonságokkal, mint egy élő személyt. Ebben a példában az utcakő rendelkezik ilyen tulajdonsággal, ami az izzadásban nyilvánul meg, ezen kívül pedig a „ránt fel a lámpafény” is annak tekinthető.

Izzad az utcakő és ránt fel a lámpafény,
A zakóban bagó. Karma kóma költemény
(SÉF – Budapest)

Hasonlat – A hasonlat két dolgot hasonlít össze a *mint* kötőszóval. A hasonlat rendkívül gyakori a dalszövegekben, illetve az irodalomban is.

Ha kimondod, hogy Káva **egyből beugrok mint Jimmy,**
A legtöbb zenénk csini avagy **szellemes mint Jinny!**
(Furakor km. Káva – Civil A Pályán)

Metafora – Egyik dolgot hasonlítja a másikhoz valamilyen közös tulajdonság alapján, összekapcsolja a két kifejezést. A hasonlattal ellentétben a metafora nem használ kötőszót. A következő példában az életünket hasonlítja az előadó a mérleghintához, miszerint hétköznap lent, hétvégén pedig fent van.

Lent vagyok hétköznap, de fent vagyok a hétvégén
Az életünk egy mérleghinta, ott ülünk a két végén
(DSP – Egyszer Fent, Egyszer Lent)

Allegória – Az allegória nem konkrét, hanem elvont fogalmakat személyesít meg. Példaként felhozom a következő sorokat, ahol a másnap szó jelenik meg, mint egy elvont fogalom, ami a szemeket pirosra főzi.

Szemeim pirosra főzte a másnap, / de kikönyökölnék belőle a vágyak.
(ATF – BB)

Költői jelző – Egy olyan képszerű, kiemelkedő jelző, ami színt visz a szövegbe. Gyakori a jelzők használata a szövegekben, ami leggyakrabban melléknévi jelzőként jelenik meg.

Mifelénk csak észbontás megy, / Nyolc sorod van az **félnótás** rap.
(Slow Village – Újmappa)

Szinesztézia – Az érzéktérületek összemosódását jelenti, mint például a hallást, látást, szaglást, vagy mondjuk a feketét és a rózsaszínt.

Rózsaszínnak látni mindent **ami fekete.**
(Steve Antal – Bajnok)

Metonímia – A metonímia jelentése névcseré, ami lehet például anyagbéli névcseré is. A következő példában a szót jelenti az, amit a száj elrejt.

Látom a szemedben, azt amit a **szád elrejt.**
(Akkezdet Phiai – Mivel Játszol)

Szinekdoché – Azt nevezzük szinekdochénak, ha a rész megnevezése áll az egész helyett, vagy fordítva. A példában az én jelenti az egész magyarságot, ami nem csak a határon belül létezik.

Annyira magyar vagyok, hogy az minden határon túl van.
(TRANZKAPHKA – Paradigma)

Szimbólum – A szimbólum egy olyan szóké, melynek egyik része képi, a másik pedig elvont jelleggel bír. A „Messiás” szó szimbólum, ami a megváltóra utal.

Legyél Kanye, csak te lehetsz saját magad **Messiása.**
(TRANZKAPHKA – Szupercella)

A rap szövegek komplexitása abban is megmutatkozik, hogy megjelenik bennük az intermedialitás. A rap zenét gyakran nem elég csupán hallgatni, mivel több rejtett tartalmat, szójátékot tartalmazhat, amit hallás alapján nem egyszerű észrevenni, ezért előnyös, ha a szöveget nem csak halljuk, hanem látjuk is. A következő példában a *BIBLIA*, *KORAN* és a *TÓRA* szavak olvashatók ki a sorok között a szavak kezdőbetűiből.

Anagram-mozaik-kódban lapozom a Bibliát
Betűit **I**smerve **B**elülről **L**áthatod **I**sten **A**rcát
Kinyitva **O**lvashatod **R**ögtön **A**llah **N**evét,
Tézisek, **Ó**dák, **R**egék **A**lkojtják a Tórá
(Akkezdet Phiai – Egy ház)

A rapet azonban nem a költői képek fogják költészetté tenni, hanem a szavak, valamint a dupla ritmus. A költőség abban nyilvánul meg, hogy a szavakhoz nem csupán egy jelentést kapcsolunk, hanem a nyelv magára vonja a figyelmet. Tétélezzük fel, hogy meghallunk egy rap számot, mégpedig egy általunk ismeretlen nyelven. Mégis halljuk a rímeteket és a ritmust, annak ellenére is, hogy nem értjük a szöveg jelentését. A dupla ritmus a nyelv segítségével költészetet alkot, a szavak jelentése pedig a szöveg minőségét változtatja.

Stílus

A stílus tartalmazza az előadó karakterisztikus jegyeit, ezek közül a legjelentősebb a hang, az egyedi hangszín, a kifejezés, a formális elemek, mint például a flow, ami megkülönbözteti az MC-k előadását a többitől, a tartalom, a szövegek témája, valamint tartalmazza az MC-k saját egyéniségét, kapcsolatát bizonyos helyekhez, időpontokhoz, emberekhez. Úgy beszélnek az MC-k a stílusról, mint egy olyan dolgról, ami egy lecserélhető, átalakítható jelenség, annak érdekében, hogy megmutassák a költői találékony-ságukat. Amíg a rockzenészek egy koncertet azzal kezdenek, hogy megmondják, hogy mi honnan jöttünk (pl.: „Helló, Komárom!”), addig a rap előadók azt mondják meg, hogy ők honnan jöttek, ami nem egy geográfiai meghatározás, hanem a stílusnak az egyik eleme. Gyakran hangoztatják a magyar MC-k a szövegeikben azt, hogy ők honnan származnak, hol nőttek fel, és nem feltétlenül szép, kedves szavakkal illetik a szülőhazájukat.

tesó, Tatabánya, otthona a nyomornak
nem való az ínycsekeknek csak az edzett gyomornak
(Siska Finuccsi – Jön a TRÉ!)

Számtalan vita alakult ki a rap rajongók között a stílussal kapcsolatban. Ilyen például a mainstream és az underground, az amerikai keleti és nyugati part közti vita. Nincs olyan stílus, ami teljesen eredeti. Az előadók egy skálán mozognak a karrierjük során, ami az eredeti és a másolat között mozog. A fiatalabb előadók között gyakran megjelenik az imitáció, mivel még nem találták meg a saját hangzásukat, stílusukat, és próbálják leutánozni az aktuálisan híres előadó stílusjegyeit. A stílus gyakran kezdődik úgy, mint a féltékenység egy formája. Ha valaki olyat csinál, ami neked tetszik, akkor azt megpróbálsz leutánozni egészen addig, amíg nem mondhatod ezt a saját stílusodnak, ezért a stílust akár egy ötvözetnek is lehet nevezni.

3 Fordítás tőlem
(UL).

Történetmondás

4 Fordítás tőlem
(UL).

A történetmondás különbözteti meg a rapzenét a többi zenei stílustól. Nagyon kevés olyan rap szöveg van, ami nem egy rímekbe szedett történetet mesél el, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a többi zenei stílusban nem hallhatók történetek. A kritikusok gyakran támadják a rapet a szókimondó történetek végett, az erőszak, nőgyűlölet és a haszonszerzés témái miatt. Mint a legtöbb történetben, a rap történetek is egy alternatív valóságot alkalmaznak, ami a hallgatót is kiszabadítja a mindennapjaiból, elszakítja a valóságtól a rím és a ritmus együttese. A történetek hétköznapi stílusban íródnak, de tartalmazhatnak új narratív formákat is.

Az előadónak az a célja, hogy egy történetet adjon elő egy újfajta stílussal. A narráció általában tartalmazza a karaktereket és a körülményt, azon belül pedig a konfliktust, tetőpontot és a megoldást is, amit rímekben adnak elő mindössze 4 percben. Sokan úgy gondolják, hogy az elbeszélő megegyezik az MC-vel, a saját valós, megtörtént történeteiket meséli el, de ez nem feltétlenül igaz. Egy számban az MC egyszerre több karakternek is adhat hangot, úgy, mint a költészetben is, az elbeszélő lehet egy teljesen más személy is. A rapet úgy lehet csak igazán költészetként felfogni, ha úgy gondolunk rá, mint a valóság és a képzelet együttesére, elbeszélésre és drámára egy történetben.

Az elbeszélő nem feltétlenül egyezik meg az MC-vel, mivel az MC-k gyakran használnak különböző narrációkat. Eminem egyik szövegében a karakterek tudatai is megszólalnak. Először bemutatja a narrátor a karaktereket, hány évesek, mit terveznek, majd a továbbiakban a tudat kapja a főszerepet.

Now before you walk in the door of this liquor store
and try to get money out the drawer
You better think of the consequence
(Eminem feat. Dr. Dre – Guilty Conscience)
(Mielőtt belépsz az ajtón az italboltba
És pénzt próbálsz kiszedni a kasszából
Jobb lenne, ha gondolnál a következményre³)

A narráció formáját tekintve a rap lehet akár drámai monológ is, ahol a költő egy másik karakteren, perszónán keresztül beszél. Ilyen lehet például Eminem alteregója, *Slim Shady* is, és Eminem úgy adja elő a számait, mintha azt nem ő, hanem Shady mondaná.

Cause I'm Slim Shady, yes I'm the real Shady
All you other Slim Shadys are just imitating
(Eminem – The Real Slim Shady)
Mert én vagyok Slim Shady, igen, az igazi Shady
Az összes többi Slim Shady csak utánzás⁴)

Néha az előadók is belemerülnek a saját fikciójukba. Tupac Shakur, aki egy bűnözőként is ismert előadó, mikor középiskolába járt, nem volt

büntetett előéletű, de miután létrehozta a *Thug Life* (Kemény Élet) perszónát, onnantól kezdve az emberek ezt látták valóságnak.

Megmérettetés

A megmérettetés, avagy a rap párbaj két személy között zajlik, akiket a közönség körbevesz. Az egyik MC elkezd előadni a szövegét, amiben sértések találhatóak egy kis szójátkkal keverve, amit improvizál. Az improvizált rapet *freestyle*-nak nevezik, majd a második személy ezekre a sorokra reagál, és ezt felül kell múlnia, mégpedig frappánsabb, élesebb szöveggel. Ez így megy több körön keresztül, amíg a közönség ki nem választja a nyertest éljenzéssel, vagy a vesztest gúnyolással. Egy ilyen harc nem csupán két személy között zajlik, de az MC és a nyelv között is, mivel uralnia kell a nyelvet az egész harc alatt. Ha ez nem sikerül, akkor megszületett a vesztes. A hip-hop világában sokan úgy gondolják, hogy a freestyle elengedhetetlen része az MC-k tevékenységének, a többiek pedig úgy vélekednek róla, hogy a freestyle egy teljesen más képesség, nem mindenki lehet egyaránt jó mind a kettőben egyszerre.

Horrorcore rap

A horrorcore rap a 80-as évek végén alakult ki. A horrorcore a gangsta és a hardcore rap együttese, amit a nyers, kemény, provokatív szövegstílus jellemez. Témája megegyezik a horrorfilmek témáival, mégpedig a halállal, gyilkossággal, öngyilkossággal, nekrofilával, drogfüggőséggel. Az előadók és a hallgatók között is sokan vannak, akik elzárkóznak emberileg ezektől a témáktól, csupán horror rajongók, de olyanok is vannak, akik a horrorcore hatására gyilkossá váltak. Az alapzene megegyezik a horrorfilmekben is hallható, hátborzongató hangzással, ami dobszóra van cserélve.

A magyar rap előadók között is vannak olyanok, akik kimondottan horrorcore stílusban zenélnek, de olyanok is, akik csupán egy-egy szám erejéig kipróbálták magukat ebben a stílusban. Sokan a gangsta rapre is azt mondják, hogy segíti a kriminalizálódást, de a horrorcore sokkal durvább témákról szól, ami sokaknak már nem fér bele a zenei ízlésébe. A Killakikitt formáció horrorcore-nak mondható, bár ők ezt így konkrétan nem is mondják ki.

Egy nap megüzentem hogy bennetek megszállnék
Most már tudod hogy a szellemtábla az nem játék”
(Killakikitt – Szellemjárás)

Gangsta rap

A 80-as évek második felében egyszerre több szálon futott a rap. Voltak, akik a hardcore rap világát kedvelték, voltak, akik vidámabb, bulizósabb rapszámokat hallgattak, de megjelent a gangsta rap is, ami elég rövid idő alatt egyeduralkodóvá vált. A 80-as évek vége felé egyre gyakrabban jelentek meg az agresszívabb szövegek, majd mikor a rap eljutott a nyugati partra, azon belül Los Angelesbe, ott teljes mértékben kibontakozhatott a rap ezen ága. Amíg a keleti parton levő gettó otthonát Bronx adta, a nyugati gettónak a Los Angeles-i South Central, vagyis Compton nevezhető. A gangsta rap a hardcore-ból fejlődött ki, legfőbb ismertetőjegyei a szókimondóság, bűnözés, agresszivitás, drogok, me-

lyek gyakran teljes mértékben pontosan ábrázolják a valóságot, de némelyik szöveg egyszerűen csak fikciónak számít. A gangsta rap által lett a rap a legsikeresebb zenei műfaj a zeneiparban. Azért is volt ennyire közkedvelt ez az új ág, mivel a legtöbb előadó mindennapja elég zűrös volt, megszokott volt a börtönbüntetés, a fegyverbirtoklás is, de a gyilkosságot se kerülték el. Ezáltal az előadók történetei érdekesnek minősültek, mivel nem sokat hallott egy hétközpapi ember a börtönben levő életről, ez teljesen újdonságnak minősült, még akkor is, ha fiktív elemeket is tartalmaztak.

A gangsta rap provokatív szövegekkel rendelkezik, egyetlen megoldásnak az erőszakot tekintik, ezt alkalmazva a konfliktusok kezelésére. Nagy hatással volt ez a stílus Magyarországon is. A nyelvre, illetve a szövegekre a hengegés és a becsmélés a jellemző, ebből következik a represszió, vagyis a velük szemben álló csoport lejáratása. A gangsta rapen belül nincs köztes csoport, csupán győztesek és vesztesek vannak. Nagy jelentősége van annak, hogy az előadó mennyire hiteles, valamint annak, hogy hogyan bánik a szavakkal és a rímekkel, ezekkel az eszközökkel nyerhető el a közönség tekintélye is.

Megjelent az *N.W.A.* nevű formáció is a nyugati parton a 80-as évek végén, akik nagyban befolyásolták a gangsta rap világhírűvé tételét. A formáció tagjai hiteles személyek voltak a bűnözés világában, ezért a hangzás is hiteles volt. Nem csak a hallgatók, hanem az FBI figyelmét is felkeltették a szövegeikkel, mégpedig a „*Fuck the Police*” című számmal.

Etnicitás

Ebben a fejezetben a *Fekete Vonat* nevezetű magyarországi rapformációval és dalszövegeikkel fogom szemléltetni az etnicitást a rapzenében. A *Fekete Vonat* a budapesti VIII. kerületből származik, ami egy etnicizált területként jelenik meg. Az első lemez a „*roma és egy gádzsókép*” megjelenítéséről szól, valamint tartalmazza a két csoport közti eltéréseket. A *gádzsó* szót a nem roma személyre használják. A második lemezen kevesebb számban jelenik meg az előző lemezen felvetett téma, ehelyett megjelennek a nem etnicizált szövegek és a szerelmes dalok is.

A *Fekete Vonat* formáció neve egyértelműen a fekete csoportra utal, valamint a fekete vonat intézményre, ami szállította a fekete munkaerőt a fővárosba, akik iskolázatlan emberek voltak, ez szimbolizálja a szegénységet is.

Még nem tudom meddig mehetek
de elakarom érni a csillagos eget
És nem hátra hanem előre megyek
mert a fekete vonatra váltottam jegyet.
(*Fekete Vonat* – A város másik olalán)

A szöveg alapján a fekete emberek büszkéek arra, hogy feketék, ambícióval rendelkeznek, csupán előre szeretnének haladni az életben, ameddig csak tudnak, valamint abból, hogy hátrányos helyzetből indulnak, előnyt is kovácsolnak. Megjelenik a kitörni akarás a szövegekben, hogy annak ellenére, hogy ők egy etnicizált csoport, az emberek gyakran kiközösítik őket, ők mégis bizonyítani akarnak, többet szeretnének az élettől, nem szeretnének diszkrimináltak lenni.

Hogy mit ér a vér, Mr. Fehér, elmondom most azért, hogy valamit tegyél...
(*Fekete Vonat* – Forró a vérem)

A Mr. Fehér megnevezést gúnyosan használják, ezzel utalva arra, hogy a fekete embereknél többnek képzelik magukat a fehérek. A valóság pedig az, hogy a fekete emberek is pont ugyanolyan emberek, mint a fehérek, és nincs okuk lenézni őket.

5 Fordítás tölem
(UL).

Kriminalizálódás

A gangsta rap által megjelent egyik jelenség a kriminalizálódás, miszerint a szövegek alapján a környéken élő fiatalok számára nincs lehetséges kiút ebből a környezetből, és buzdításként értelmezik az elhangzott erőszakos szavakat. Megjelenik a kábítószerprobléma, a prostitúció is.

Már Ganxta Zolee és Dopeman idejében is megfigyelhető volt, hogy ez a kerület a magyar gettónak megfelelő. Zolee és Dopeman szövegeiben is megtalálható a gangsta rap főhőse, aki a hip-hop szerint a nyertesként megjelölt személy a konfliktusokban. Ez a személy az illegális világában egy kiemelkedő személy.

Szaszáéknál király, ital, üzlet, lecsúszik egy pár üveg pia,
tele a pipa, beüt a téma, gyerünk a VIII-ba
(Ganxsta Zolee és a Kartel – Keleti oldal, nyugati oldal)

A fiatalok gyakran úgy értelmezik a szövegeket, mint lázadást szító szövegek, de előfordulhat, hogy rossz útra térnek ennek hatására. Véleményem szerint vannak, akik sokkal drasztikusabban értelmeznek bizonyos szövegeket, és ezek alapján válnak erőszakosabbá, ebben a folyamatban pedig nem kimondottan a szöveg a hibás, sok más tényező is közrejátszik.

Megiszom a piát / Felhúzom a puskát
(Dopeman – Mr. Dopeman, Mr. Dopeman)

Ice Cube, az N.W.A. formáció egykori tagja a *Gangsta Rap Made Me Do It* című számának szövegében ironikusan ír a gangsta rap rossz hatásáról, mivel az emberek gyakran gondolják azt, hogy az agresszivitás a zene hatására jön létre, holott már azelőtt is jelen volt. A szövegben minden rossz tettet azzal magyaráz, hogy a gangsta rap hatására tette. A szöveg elsősorban a Los Angeles-i Comptonra irányult, mivel ez a környék a gangsta rap szülőhelye, és a kriminalizálódás nagymértékben megtalálható itt, amit sokan a gangsta rap számlájára írnak.

I can act like an animal ain't nothin' to it gangsta rap made me do it
(Ice Cube – Gangsta Rap Made Me Do It)

(Viselkedhetek egy állatként is mindegy kényszerített a gangsta rap)⁵

Sztereotípiá

A Fekete Vonat szövegeinek alapjául az elterjedt sztereotípiá szolgál, ami alapján az emberek képesek egy szerintük biztosként ismert információ szerint megjeleníteni más embereket vagy tárgyakat. Az általuk megjelenített sztereotípiá szerint a magyarországi nem roma emberek a romákat egy bizonyos csoportba sorolják. Ennek következményeként a személyt egy sztereotipizált csoporthoz kapcsolják, ezáltal megszűnik az individu-um. A romákat a sztereotípiá egy erőszakos csoportnak írja le, kapzsi-ként jellemzi őket. A szövegeikben észrevehető, hogy egy kisebbségként tekintik őket az emberek. Példaként felhozom a következő sorokat:

Miért kerül el a fény / Miért nem süt rám mondd miért
Miért kerülnek az emberek / Gúnyos szemek tekintete
Barna bőröm ez én vagyok / Megváltozni nem fogok
(Fekete Vonat – Mondd miért)

A Fekete Vonat a hip-hop elemeit használja a zenéiben, az amerikai feketék által közve-
tített zenei stílust, arra fókuszálva, hogy a fehérek elleni agresszív magatartás oka az
egyenlőtlenség.

A tömegmédiá hatása

Magyarországon 2007 júniusában Petőfi Rádiót átnevezték MR2-Petőfi-re. A rádió új
műsorokat indított, új stílust vett fel, és eljuttatta a kortárs magyar könnyűzenét a hallga-
tókhoz, amiket eddig az underground csoportba soroltunk, kis közönséggel bírtak, vala-
mint bizonyos szubkultúrákra tagolódtak. Közkedvelt lett az értelmiségi csoportok között
is, és ebből adódóan az MR2-Petőfi hallgatói mást értettek a könnyűzene alatt, mint azok,
akik a tömegmédiát hallgatták, mivel ott a könnyűzene alatt a popzenét értették, minden
mást pedig alternatívnak neveztek, pedig a pop ennél sokkal szélesebb fogalommal bír.

A tömegmédiá hatása olyan módon jelenik meg a hip-hop világában, hogy létreho-
zott egy stílust annak érdekében, hogy eladhatóvá váljon, ami csak nagyon kis mérték-
ben kötődik a raphez, és lassan már semmi köze sincs a New-York-i elődjéhez, mégis
rapnek nevezik. Ezt inkább a pop kategóriába lehetne sorolni, hiszen ennek hatására az
emberek torz képet kapnak a rap fogalmáról. De nem csak káros, hanem pozitív hatása
is volt a tömegmédiának, mivel a segítsége nélkül nem lett volna a rap világhírű zenei
műfaj.

A nem mainstream rap előadók nem törekednek arra, hogy a zenéjüket eljuttassák az
összes háztartásba, csak egy bizonyos csoportnak szólnak, még akkor is, ha nem ők jelen-
tik a többséget.

Le se szarom, hogy nem érti, aki nem hip-hop
(Akkezdet Phiai – Miért Most?)

CSIBRÁNYI ZOLTÁN

Nyelvmentés felsőfokon – egy könyvritkaság bemutatása

Miközben az alábbi sorokat fogalmazom, a világ nyelveivel foglalkozó ethnologue.com oldal 7099 ismert élő nyelvről szolgál információkkal. Soknak tűnhet, ám egyesek azt hangoztatják, szinte hetente kihal közülük egy. Bolygónknak csaknem minden szegletét érinti ez a problémakör. Ha hetente talán nem is, de az tény, nyelvek százai vannak veszélyben, illetve jutnak a vég kapujába.

A nyelvek holttá válásának okait ehelyütt nem vizsgálom mélyrehatóan. Legyen elég néhány lehetséges körülményfelvetés. Ha egy nép tagjait elűzik lakóterületéről (meglehetősen gyakori a történelemben), menekültükben értelemszerűen egy vagy több más nyelvet beszélő emberek földjére kerülnek. Az új környezetben hamar megtörténhet, hogy – kényszerből, vagy saját döntésükből fakadóan a könnyebb beilleszkedésért – felhagynak saját nyelvük használatával. Mostani évezredünkben is akadnak még, egyéb területek mellett főleg az Amazonas-medence térségében, többé-kevésbé zártan élő népcsoportok. Különböző becslések alapján világszerte pár tucat és bő száz közé tehető a számuk. Tagjaik saját körben jól elvannak nyelvükkel; van, amelyiknek nincs szabatosabb kifejeztára a legkülönfélébb mennyiségek meghatározására, de amire nekik kell, az általuk használt kevés szó is elegendő. Ha földjeikre valami (leginkább kitermelésre érdemes) miatt szemet vet a fejlettebbnek mondott nyugati civilizáció embere, vagy „csupán” a modernizáció pozitívumait akarja rájuk kényszeríteni, ugyancsak veszélybe kerülhet nyelvük. Adódik olyan helyzet is, amikor egy nyelv azért vész el, mert az azt beszélő népcsoport, törzs kihal. Végül említeni kell egy a kihalt nyelvek közötti lényeges különbséget: egyesek úgy lettek oda, hogy nem maradtak fenn írott formában, így azokat megtanulni sincs lehetőség, míg szerencsésebb esetekben legalább írásban megőrződik valamely nyelv vagy szókészletének legalább egy része.

A Nature tudományos folyóirat 2016 novemberében közölt egy tanulmányt, amelyben kutatók arról számolnak be, új bizonyítékok szerint az Ausztráliába észak felől 50 000 éve megérkező első emberek viszonylag gyorsan, ezer év alatt eljutottak a földrész száraz déli területére is (a bizonyító erejű több ezernyi leletre a Flinders-hegység területén bukkantak), vagyis a korábban gondoltnál nagyjából 10 000 évvel hamarabb.

Akármikor is történt a kontinens őslakosok általi „belakása”, idővel csoportok százaivá váltak szét és mindegyik saját nyelvre, nyelv-

járásra váltott (az ausztrál őslakos nyelvek egytől-egyig rokonsági viszonyban vannak). Az Európából nézve misztikusnak tűnő földrészen egyelőre még vannak élő, elsődlegesnek tekinthető őslakos nyelvek, de sokat már csak nagyon kevesen beszélnek. Az utóbbi évtizedek során, a Föld veszélyeztetettnek számító nyelvei közé sorolt yan-nhangu (eredeti írásmód: yan-nhaŋu) is a kihalás peremére sodródott; az 1980-as évek elején még bő háromtucatnyian beszéltek folyékonyan, 2014 nyarától azonban már csak 14 olyan felnőtt él, akik anyanyelvi szinten értik, beszélnek. Ennek ellenére nincs minden veszve.

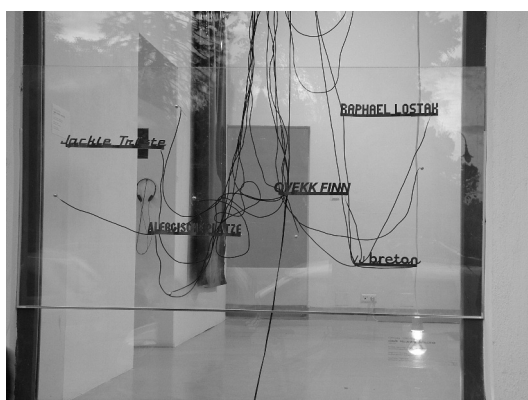
A matriarchális, nőközpontú társadalmi rendszerben élő yan-nhangu-törzs tagjai által beszélt nyelv megmentéséért két ember tett felbecsülhetetlenül sokat. A tisztelt olvasók által kézben tartott írásom az ő munkásságuk előtti tisztelegés. (Korábban is több európai kapcsolatba lépett ezzel a néppel, de az azon találkozások nyomán kapott nyelvi ismeretek mennyiségben és minőségben sem annyira kiemelkedőek, mint amiről itt szólok.) Egyikőjük a törzs sokat átélt néhai első embere, a 2014-ben, 97-ik életéve körül, pontos születési éve ugyanis ismeretlen, örök álmra szenderült Laurie Baymarrwangga (eredeti írásmód: Baymarrwaŋga), akit közössége „Big Boss”-ként emlegetett. A Mooroongga (Muruŋga) szigetén született asszony ötlete nyomán, iránymutatásával, értő segítségével és vele közösen állította össze Dr. James Bentley nyelvész és kulturális antropológus a *Yan-nhaŋu Atlas and Illustrated Dictionary of the Crocodile Islands* (Yan-nhaŋu atlasz és a Krokodil-szigetek képes szótára) című munkát. Azért nem írtam kiadványt, mert noha könyv formátumban 2014-ben kinyomtatásra került (nyomda: Tien Wah Press, Szingapúr), hangsúlyozni kívánom: ez a kötet, amely vitathatatlanul a törzse jobb jövőjéért tevékenykedő asszony legértékesebb, maradandó hagyatékaként értelmezendő és értékelendő, az ő óhajának eleget téve nem kerülhet ki a kereskedelembe. Akarata szerint kizárólag eredeti oktató szerepét szabad betöltenie, amit az által ad, hogy az angol nyelvű oktatásban részesülő ifjúság számára – akiknek így már nem létfontosságú használni elődeik nyelvét, következőleg nincs mit csodálkozni azon, hogy nem is értik – nevelési-oktatási eszközül szolgál. Olyan lapozható segédanyag ez, ami alapjaiban őseik évezredekre visszanyúló tudáshalmazának a forrásgyűjteménye. A részint adományi

Stimulated Vibrations (Stimulált rezgések), installációk, MAGMA, Sepsiszentgyörgy, 2013 (fotó: MAGMA)

támogatással elkészült példányok többsége a gyerekeké lett, az érintett hét iskola is kapott; és juttattak számos könyvtárnak. Noha a yan-nhangu nyelv hétköznapi használata, élő volta nemsokára odalehet, de írásban megmarad. És így Laurie Baymarwangga – akit 2012-ben az Év idős emberének (Senior Australian of Year) választottak a kontinentális országban – álma a kötet révén beteljesítheti célját-rendeltetését: népének gyermekei, akiknek ajándékol szánta, adódjon bármiféle külső körülmény, akármikor (ahogy mondják: balaŋu-nhãtha) belenézhetnek, tanulhatnak, emlékezhetnek.

A könyv konkrétumai. Kék vászonkötés, rajta a cím fényes ezüstszínű betűkkel, az összhatás ragyogó. Súlya közel öt kilogramm. Méretei: 26,5 cm x 31 cm. Elején a közreműködők listája, a végén a felhasznált forrásmunkák és a támogatók. Tíz oldalnál több részletes, gyönyörű kivitelű térkép mutatja be a Krokodil-szigetek szárazföldi és tengeri területeit. Jó száz oldalon át, szavakban és archív fényképek által, visszapillantunk a Krokodil-szigetek elmúlt száz évére; közte említetnek az első hittérítők, az első templom építői, és a 2. világháború éveit, amikor, japán bombázások következtében, ezt a vidéket is elérte a halál szele. Képeken is láthatók a múltban eredő halászmódszereik, halcsapdák. Szól a szigetvilág és vidéke jellemző időjárás viszonyairól. Betekintést nyújt a rokonsági, kapcsolati viszonyrendszer összetett világába. Dokumentumokkal is igazoltan jó ideje küzdenek jogaikért – ebben az a szomorú, hogy azon a földön és ama örökség megmaradásáért kell küzdeniük, amelyet évezredekkel azelőtt használatba vettek, hogy az európaiaknak akárcsak elképzelése lett volna arról, létezik ez a földrész. A nyelv leírásához használt abc különleges karaktereinek kiejtéséhez is szükségszerűen támpontokat

ad. A fekete-fehér és színes fotók százaival ékesített szótárrész szavak ezreit magyarázza. A nagyszámú szent helyeik megnevezései mellett sok más is említésre kerül. A vidék növény- és állatvilágának yan-nhangu nevei, köztük a tudomány számára ismeretlen állatfajok és olyan növények, amelyek számukra fogyaszthatók, vagy valami célra, például kenu vagy különféle lakóhely építéséhez felhasználhatók. Ha napjainkban nem is tisztán a természetben élnek, régen kizárólag a természet adta nyersanyagok szolgálták számukra építőanyagul. A képes szótárrész után angol és dhuwal, dhuwala nyelvi szókereső is helyet kapott (utóbbiakat több ezren értik).

Beszédes az a rész, amelyben idő-fogalmaik sorjáznak, lévén a nyugati gondolkodásmódhoz képest sok esetben szokatlanul közelítenek a múlthoz, a jövőhöz, az idő múlásához. Például két európai ember nem egyeztetne időpontot olyan megfogalmazásban, hogy találkozunk, amikor a Fiastyúk-csillaghalmaz lebukik a horizont alá, ez a Krokodilszigetek körzetében este 10 órát jelent, amit a következő sajátos állandósult szókapcsolattal fejeznek ki: dham'thun-muṅguba (önmagában a muṅguba jelentése: este nagyon későn). A kötet foglalkozik a nyelvi formák jelentéseivel, jelentésváltozásaival. Bő húsz oldalt tesznek ki a nyelvtani alapok, kell is, hogy az olvasó-használó megérthesse, és helyes utat választhasson a mondattan, tulajdonnevek, névmások, határozók, tárgy- és tárgyatlan igék és egyebek nem mindennapi útvesztőjében.

Laurie Baymarrwangga a természet minden szeletére vonatkozó, koránál fogva a lehetséges legrégebbi tapasztalati tudás utolsó őrzője és használója volt, aki még továbbadhatta az ő elődei ismereteit. Még ismerte a földhöz, vízhez, levegőhöz kapcsolódó ősi történeteket és szokásokat, a vallásos és más szertartásokat, a mindennapokhoz fűződő íratlan, ám betartandó szabályokat. Az ősi jog szerint például kizárólag férfiak készíthetnek kenukat, de az utóbbi időkben ilyenkor már neki is jelen kellett lennie, mert a készítési folyamat pontos menetét ő tudta továbbadni. A halászháló-készítés mikéntjén túl azt is tudta, az európaiak megjelenése előtti időkben melyik kenufajtát használták például a halcsapdába esett uszonyosok kiszedése-begyűjtése során. Gyönyörű kosarakat tudott fonni, az interneten is látható rá példa. Egész életében tanította népe fiatalabbjait. Ő még pontosan tudta, miként élhet az ember megfelelő szimbiózisban a természettel.

Az idős asszony és a nyelvész munkájának fizikai síkon is megjelent eredménye ámulatba ejtő – azért is, mert ne feledjük, bennszülött történelem, kultúra és természethez kapcsolódó tudás lesz oda minden egyes nyelv kihalásával. Egy olyan korban született a mű, amelyben a kétnyelvű oktatás eltöröltetett. A leírt kulturális hagyaték attól módfelett értékes, mert sok apró részletet már csak az idős asszony és még esetleg a ma élő néhány idős ismer. Szerencse, hogy lejegyzésre kerültek, ez volt az utolsó pillanat, amikor még erre lehetőség volt, néhány év-évtized múlva senki nem lesz, aki ezeket úgy tudná elmesélni, hogy azt még saját fülével hallotta elődeitől eredeti nyelven. A *Yan-nhaju atlasz és a Krokodil-szigetek képes szótára* a szakma szerint is a legterjedelmesebb, legalaposabb dokumentációja ennek a nyelvnek, az ezt használók sok évezredes kultúrájának, egyszersmind e népcsoport történelmének.

H. NAGY PÉTER

Arcok a mesterséges végtelenben

A Star Wars(ok) vizuális érzékenysége¹

Találgatás helyett maradjunk az érzékelésnél. A Star Wars-filmekben 40 éve – John Williams óriási sikert aratott zenéjén túl – a technológiai fenség retorikája az egyik legmeghatározóbb élményközvetítő és hangulatszabályzó elem. Scott Bukatman *A mesterséges végtelen: A trükkfelvételekről és a fenségesről* című alapvető tanulmányában így fogalmaz:

A tudományos-fantasztikus objektumok fenségesen érthetetlenek: Trantor városa Isaac Asimov Alapítvány-sorozatában beborít egy egész bolygót – egyike a science fiction határtalan településeinek –, és ott van az űrhajó a *Csillagok háborúja* nyitóképéről: túl nagy ahhoz, hogy a filmvászon – vagy az agyunk – befogadja. A tudományos-fantasztikus műfaj közvetlen és mély összeköttetésben áll a fenséges jelképes értelmével.²

Látástechnikai szempontból ez azt jelenti, hogy mivel a *Csillagok háborúja* kezdősnittjének a moziban ülő néző a szemtanúja, nincs jeleneten belüli viszonyítási pont. A Star Wars széria innen tekintve a tudományos fantasztikum azon válfajába tartozik, amely bővelkedik a mesterséges végtelenben: hatalmas űrhajók, határtalan világűr, hipertér, bolygónyi városok, galaktikus birodalom, óriási hőmezők és sivatagok kombinálása gépesített tájakkal stb. Mindez totálképek és nagy látószögű beállítások rendszerét igényli, ugyanakkor a néző könnyen eltévedhet az idegen térben. A karakterekről látható közelképeknek ezért igen nagy jelentősége van, egyrészt ellenpontoszák a végtelent, másrészt reflektálttá tehetik a hozzá való viszonyt. Ez az utóbbi funkció a széria első hat részében alig volt észlelhető.

Az *ébredő Erőben* azonban Rey figurája (Daisy Ridley), a test, a perspektíva és az arcjáték valószínűleg minden néző számára emlékezetesen dramatizálja a fenséggel való találkozást, azaz leképezi a film közönségének reakcióit. Bukatman terminológiáját alkalmazva, a „látvány bevésése” (értsd: a kitartott képek adagolása az akciót megakasztva) a Star Wars hetedik epizódjában nagyon következetesen ellensúlyozza a folyamatossá tett végtelen illúzióját. Gondoljunk arra, hogy az eddigi részek ezt a kérdést tényleg máshogy kezelték, inkább abban voltak érdekelték, hogy kitágítsák a „messzi-messzi galaxist”. Rey funkciója így visszairányítja a figyelmet az érzékelés tartományaira, ilyen értelemben túlmutat a Star Wars kalandorientált, additív eljárásokból kibomló univerzumán.

1 A tanulmány a dunszt.sk felkérésére született. A gondolatmenetet itt-ott kibővítettem, feltüntettem a forrásokat. Az eredeti változat bő képanyaggal megtekinthető itt: <https://dunszt.sk/2018/01/16/a-star-warsok-vizualis-erzekenysege/>

2 Scott BUKATMAN, *A mesterséges végtelen: A trükkfelvételekről és a fenségesről*, ford. SIMON Vanda, Metropolis, 2003/2., 15.

3 MARGITHÁZI Beja,
Az arc mozija.
Közelkép és filmstí-
lus, Koinónia,
Kolozsvár, 2008, 67.

A képi retorika *Az ébredő Erőben* olyan vizuális élménnyel gazdagította a Star Wars-filmek vizuális rendszerét, mely nagyban hozzájárult az újrateátralizáláshoz. Valószínűleg minden néző számára a klasszikus széria egyik legizgalmasabb pillanata volt Darth Vader arcának megpillantása. *Az ébredő Erőben* a maszkok levétele jelölőláncaba szerveződik, önreferenciális módon utal egyik a másikra. A legnyomatékosabb természetesen Kylo Ren (Adam Driver) maszklevétele, amely egyben meg is kettőzi a láncolatot, ugyanis amikor a fejről lekerül az álarc, nagyon hasonló beállításban látjuk, mint korábban Darth Vader fejének maradványát. Ez az alakzat tehát összeköti a szereplőket (Rey, Finn és Kylo Ren figuráját), jelentősége mégis abban áll, hogy Darth Vader örökségét vizuális anyagként, a közelképek egymásra vetülő sorozataként viszi színre.

Ebből a pár szempontból kiindulva közelíteném meg a *Csillagok háborúja VIII: Az utolsó Jedik* működését. A film elején Snoke (Andy Serkis) leteremti Kylo Rent (szerinte nem ő lesz az új Darth Vader, csak egy gyerek maszkban), melynek hatására az utóbbi összetöri az álarcát. A jelenet ezzel máris megkettőződik: a dühös kirohanás visszautal *Az ébredő Erő* megfelelő jeleneteire, folyamatosságot teremt a karakter felépítésében; ugyanakkor a maszk elpusztítása az előző rész képi retorikájának felfüggesztéseként is érthető. Ezután a maszkok már nem játszanak szerepet a vizuális kódok alakításában, a premier plánok viszont megsokszorozódnak, az űrfikcióban, a végtelen terek és az űrcsaták között pedig látványosan kap – az előző részeknél jóval többször – kitüntetett funkciót az arcjáték. A sci-fi ezeken a pontokon átadja a helyét a drámának, a mesterséges végtelent prezentáló totálképek rendszerét pedig remekül ellenpontozza (és persze egészíti ki) az arc mozija.

Ez a dinamika megkerülhetetlen, mert precíz színészi teljesítményt igényel, és felcserélhetetlen látványteret hoz létre. Érdemes hosszabban idézni a szakirodalomból egy remek összegzést:

A dolgokat, tárgyakat vagy más testrészeket mutató közelikkel ellentétben az arc közelképe olyan koncentrációjú látvány- és információ-tartalommal bírhat, és olyan komplex összhatású felszín-mélység dinamikát teremthet, mely számtalan olvasási és értelmezési lehetőséget hív életre. A lehetséges hatásokat az teszi szinte áttekinthetlenné, hogy a filmkép, az arc, illetve kölcsönhatásuk számtalan kombináció formájában létezhet együtt. A film ehhez az összhatáshoz, többek között, a mozgás, az idő, a közelség és a nagyítás dimenzióival járulhat hozzá, amelyekkel az arc látványának erejét ki is erősítheti, de is fokozhatja. Az arc személyazonossági, érzelemkifejező, kommunikációs potenciálja ugyanúgy fontos lehet a filmképen, mint formája, mozgása, részleteinek összhatása; a montázskontextus ezen felül az arc képének jelentését és hatását többféleképpen alakíthatja és módosíthatja, ugyanúgy, mint a hang, amely dialógus, belső beszéd, vagy külső elbeszélés formájában való párhuzamos jelenlétével szintén kölcsönhatásba léphet az arc képével.³

Ebben a Star Wars-filmek szempontjából új dramaturgiai közegben érvényesül igazán Rey és Kylo hanggal és képpel való összekötésé-

nek súlya és tétje. Egyrészt a szépen, türelmesen kitarított közelképeken Rey arca hallatlanul fotogén, másrészt viszont mintegy ráíródik a két karakter álláspontjának képi jele. Egy idő után megfigyelhető ugyanis, hogy Rey arcát a megvilágításnak köszönhetően félig árnyékban és félig erős fényben látjuk egyszerre. A fej ily módon a világosság és a sötétség kettősségében tűnik elénk, ami fényírás-ként, vizuális kód-ként leképezi a film és a figurák alapidilemmáját. Nem véletlen tehát az álarcok elhagyása, Kylo esetében például a maszk eltakarná azt a sebhelyet, melyet *Az ébredő Erő* végén Rey ejtett rajta, így viszont Driver premier plánja mindig magán hordozza a két szereplő találkozásának és az előző rész fináléjának képi nyomát.

Az utolsó Jedik dramaturgiája tehát nagy hangsúlyt fektet az arc geográfiájára (gondoljunk csak Snoke ábrázatára), palimpszesztszerű szerkezetére. A Rey és Kylo közötti kapcsolási mintázatban az arcok felszíni egyenetlenségei, az arcokon koncentrálódó információk is jelentékeny szerepet kapnak (pl. könnyek, fintorok). Az arcdinamika kapcsán persze kihagyhatatlan, hogy Luke (a kiváló alakítást nyújtó Mark Hamill) és Leia (Carrie Fisher) ugyancsak részét képezik a játéknak, hiszen az arcuk változásai összefüggenek az idővel, az előbbit a flashbackek miatt ráadásul megkettőződve látjuk a film során. Sőt, a párbeszédlablakok hasonlóságának következtében az arcok olyan kavalkádja alakul ki, melyben a szereplők többsége arcközeli kapcsolatba kerül a többi szereplővel: Luke + Ray, Kylo + Leia, Rose + Finn, Kylo + Rey, Luke + Leia, Poe + Leia, Kylo + Luke, és így tovább. Kétségtelen, hogy ebben a kombinatorikus folyamatban feltűnőbb lesz a vágások funkciója is, hiszen a látószög-váltás és a snittek kiterjedése befolyással van az arc nézőre tett hatására. A mimika fluxusa akkor érvényesül igazán, ha a közelképek két vágás közti időtartama lehetővé teszi, hogy ne csak a hang reprezentációjaként vagy szimpla alakként érzékeljük az arcot (vö. Benicio del Toro dadogása és a hozzá társuló mimika). Innen nézve az *Az utolsó Jedik* egyedülálló produkció a Star Wars szériában.

A Luke kapcsán említett időbeli megkettőződést érdemes más szempontból is megvilágítani, hiszen maga a duplikáció is kiemeli a jelentőségét. A Luke és a Kylo közti konfliktus kifutását tehát többször látjuk. *Az ébredő Erő*ben van egy jelenet, amely Rey karakteréhez kötődik; a lány megtalálja Luke lézerkardját, látomása támad, paratérben látja egyesülni a múltat és a jövőt (ami valószínűleg az Erővel kapcsolatos Jedi-képesség). Ez a néhány

másodperces snitt egyszerre flashback és flashforward: vissza- és egyben előre utal olyan történésekre, melyeket addig nem láthattunk. Ezek időindex szempontjából elkülöníthetők, de váratlan kérdéseket generálnak. Rey megretten a „látottaktól”; a néző pedig a gyors vágásokkal adagolt montázst megpróbálja alkalmazni, ez azonban csakis kudarccal végződhet. A paratér bepillantást enged múltba-jövőbe, de referenciák nélkül. Sajátos oszcilláció veszi itt kezdetét, mert a néző látszólag túllát az aktuális történeten, de még sincs hozzáférése.

*Az utolsó Jedik*ben az említett megkettőződés visszaal Rey „látomására”. Méghozzá arra a verziójára, amely Luke szemszögéből mutatja a történetet. A Luke és a Kylo közötti szakadást azonban *Az utolsó Jedik* újrajátssza a másik fél perspektívájából is. Kylo persze Reynek is átadja ezt az infót, s ezzel destabilizálódik a múltbeli történet megközelítése. A perspektivikus igazság elbizonytalanítja Reyt, pontosabban kezdi megérteni Kylo tettét, s ezzel megindul a lány ingadozása a két oldal, Luke és Kylo között. (Ezt az oszcillációt – mint láttuk – mindvégig reflektáltan kezeli a film képi retorikája is.) Az identitással való játék *Az ébredő Erő* után itt tovább folytatódik, s bár sokak számára elvárás, hogy az új karaktert rögzíthessük a rendelkezésünkre álló világon belül, a művelet itt is a jövőre irányul. Rey „eredetének” kitüntetettsége törlődni látszik annak fényében, hogy a jövőre vonatkozó döntést neki kell meghoznia, a Jedivé váláshoz pedig nem szükséges „kiválasztottnak” lenni.

De térjünk vissza az ideológiáktól a képi megalkotottsághoz. Rey arcát akkor látjuk szuperközeliben (gyors egymásutánban kétszer), amikor a lány a barlangban áll egy tükörszerű fallal szemben, és megsokszorozódik. A látvány az azonosság mellett a különbséget is hangsúlyozza, az időbeli fáziseltolódás következtében ugyanis Rey figurája nem esik egybe saját képmásával. Vagyis a visszhang analógiájaként úgy viselkedik, mint egy végtelen jelölősor, melynek nincs stabilizálható állapota; a folyamatszerűségben viszont Rey identitása lebomlik, széthasad. Ebben a kulcsjelentben Rey tehát szó szerint szembenéz önmagával; ám később a szülei helyett is a visszatükröződését látja: a két elmosódott alak Reyként élesedik ki. Ez a megoldás jól példázza, hogy a képek máshogy viszik színre a kérdésekre adott válaszokat, mint a szavak, hiszen úgy utalnak Rey származásának érdektelenségére, hogy felvillantják a reprezentálhatatlant a látvány dominóeffektusszerű szemléltetésével, a lány alakjainak szétkapcsolásával. Miközben a szuperközelik arra is utalhatnak, hogy mindez Rey tudatában zajlik, mivel a tükörben csakis magát láthatja.

Másrészt a vizuális funkciók feltérképezése azért is indokolt, mert a kétértelműségek, oszcillációk olyan polimodális (a tárggyal többféle viszonyt létesítő) közeget feltételeznek itt, melyben folyton előbukkan az ironia, a humor – nem csak a cselekmény szintjén, egy-egy jelenetben (pl. amikor Rey az Erővel próbálkozik, Luke pedig egy fűszállal ingerli),

hanem képi poénok formájában is. Ezek közül talán a legfélejtethetlenebb a vasaló felvillantása. Először egy fémszerkezetet pillantunk meg alulnézetből, majd az oldalnézetből kiderül, hogy nem lépegetőt vagy bármilyen jellegű hadi gépet, illetve leszálló úrhajót, hanem egy robotvasalót láttunk. A nézőponttal és a mérettartományokkal való játék technológiai környezetben megtévesztő, azaz téves észleléshez vezethet; másfelől viszont filmtörténeti játék a kellékekkel és a makettekkel (a régi sci-fik kelléktára tényleg a papírrepülőtől a kávédarálóig terjedt), ami egyben „kommentálja” a Star Wars univerzum jól vasalt egyenruháit (lám-lám, ilyen is van a birodalmi rombolókon, tehát a vasalás helyben folyik; immannens elem, nem a kellékesek munkája). Míg nagy valószínűséggel állítható, hogy a film nézőinek többsége nem is fogja (fel), hogy látott Star Wars-filmben vasalót.

A másik jól működő vizuális poén a Jedi-iratokhoz kapcsolódik. Amikor a Jedi-templom leég, Yodától megtudjuk, hogy az éppen megsemmisült „szent” iratok nem kifogástalanok, élvezhetetlen részeket is tartalmaztak. Az utolsó jelentben aztán Finn (John Boyega) betakarja Rose-t (Kelly Marie Tran), és egy rövidke snitt erejéig látjuk, hogy a takaró a Jedi-könyvek álcázására szolgált. Vagyis amiről azt hittük, hogy elég a templomban, arról kiderül, hogy ott volt/van a Millenium Falconon, az ágyneműtartóban. Tehát Rey – aki a szigeten áhítattal nézte a gyűjteményt – meglovasította, azaz ellopta a Jedik féltve őrzött kincsét. A film záró mondata így már tényleg sokértelmű lesz, hiszen a „Mindenünk megvan, ami kell” utalhat a lányra (és az utolsó jelenetben látható gyerekekkel együtt a személyi feltételre), az Erőre, de a könyvekre, az ideológiára is (és több mindenre még, ami itt még nem fontos). A képi gondolkodásmódot jól érzékelteti ez az eljárás, mert nyelvi narráció hiányában a nézőknek kell összerakni a látottakból a történeteket, ami viszont – s itt az ironia – éppen a csattanóként elhangzó Leia-mondat fix jelentését bizonytalanítja el, az iratok értékéről nem is beszélve.

A kétértelműségektől és a bizonytalanságoktól nem szabad megijedni, a médium anyagi természete így (is) érzékelhető. De mivel áll összefüggésben ez a vizuális érzékenység? Nem csak a technológiával, hanem egy szintén nélkülözhetetlen jelenséggel, mely a rendezővel kapcsolatos. Az *utolsó Jedik* bizonyos értelemben ún. szerzői film, ha ez a kifejezés nem értéktartalmat, hanem látásmódot jelöl. Olyan egyedi, felcserélhetetlen szemléletet, amely a kreatív író-rendezők sajátja. Anélkül, hogy belemennénk ennek a terminusnak az elméleti-történeti elemzésébe (különbség van ugyanis a „klasszikus” és a „kereskedelmi” szerzőség között),⁴ arról van szó rövidre zárva, hogy az ilyen típusú filmek a rendező önálló koncepciójának sikerén állnak vagy buknak. Ha állnak, akkor abból olyan sikeres kultúrtegyező, közös nyelv is származhat, mint a Star Wars, amelyet 40 évvel ezelőtt egyetlen névvel azonosítottak: George Lucas.

A *Csillagok háborúja*-univerzum, amely Lucas verejtékes és csalódásokkal teli erősfeszítéseiből született meg egy közönséges jegyzet-

4 Vö. PÁPAI Zsolt, *Újjászületés és második gyermekkor: Bevezetés Új-Hollywood történetébe* = PÁPAI Zsolt – VARGA Balázs szerk., *Korszakalkotók: Kortárs amerikai filmrendezők*, Tudással a Jövőért Közhaszni Alapítvány – Prizma Könyvek 1, Budapest, 2013, 41–46.

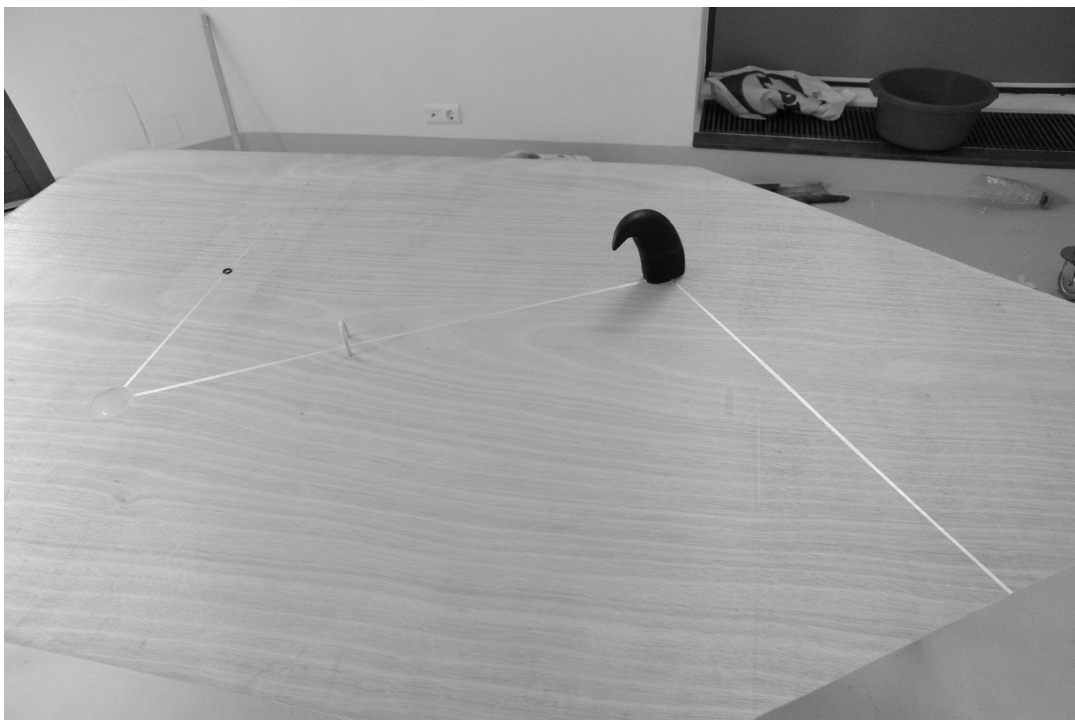
5 Brian Jay JONES,
*George Lucas:
Galaxisokon innen
és túl*, ford. VARRÓ
Attila, Bookline
Könyvek, Budapest,
2017, 515.
(Kiemelés tőlem.)

6 Matthew STOVER,
*Star Wars:
Töréspont*, ford.
SZENTE Mihály,
Szukits Könyvkiadó,
h. n., 2015, 13.

tömb ceruzával teleírt lapjain, immár vélhetően örök időkre fennmarad új írók és filmrendezők nemzedékéről nemzedékére vándorolva, akik szeretettel kézbe veszik, és a *saját elképzeléseikhez* alakítják.⁵

A nyolcadik rész esetében ez a kulcsfigura Rian Johnson. *Az utolsó Jedik* originális megoldásai, vizuális érzékenysége olyan egyediséggel látják el immár a Star Wars világot, amely nem valami sokat hangoztatott „Disney-szerűség”, nem a hagyományok félredobása, nem az öncélú úrfikció felturbóztatása és így tovább, hanem valami olyasmi, amit – a médiakompetencia egyik változataként, Lucas igazi örökségként – mediális profizmusnak lehetne nevezni. Ha ugyanis *Az ébredő Erő* (J. J. Abrams rendezésében) a (film)technikai fejlődés kiaknázása volt anélkül, hogy az alkotók elszakadnának a Star Wars univerzum múltjától, akkor *Az utolsó Jedik* film- és látványtechnikai szempontból a legproduktívabb és a legmerészebb Star Wars-mozi. A kockázatvállalás minden bizonnyal meghozza a maga gyümölcsét, a produkció újításai módosítják a Star Wars-filmek érzékelési tartományát. A sztori és a szereplői identitás filmen túli boncolgatása a kilencedik rész előtt innen nézve tökéletesen elhanyagolható. Ahogy Yoda mester fogalmaz az egyik réges-régi Star Wars-regényben: „A találgatás felesleges, amikor a türelem mindent elénk tár.”⁶ A komplex képi rendszer felfejtése türelmet igényel; még a nyolcadik epizódban is van felfedezni való.

Wunschtraum (egyéni kiállítás), objektek, installációk, videók, MAGMA, Sepsiszentgyörgy, 2010 (fotók: MAGMA) <https://www.youtube.com/watch?v=iRkghAQkhil&t=2s>

Félút

Fjodr Mihajlovics Dosztojevszkij: A félkegyelmű

A Komáromi Jókai Színház 65. évadának második bemutatójáról

Egy feloldatlan dilemmával kell kezdenem. Azt hiszem, ez most már így is marad, akárhányszor is nézem/nézném meg Dosztojevszkijnek a *Bűn és bűnhődés* után született második filozófiai-ideológiai nagyregényének a Komáromi Jókai Színházban megvalósult színpadi adaptációját. Nevezetesen arról van szó, hogy az előadásból nem derül ki egyértelműen, vajon Miskin herceg személye-e a tétje ennek az adaptációnak, rendezői-dramaturgiai koncepciónak? Vajon körülötte, érte és miatta történnek-e itt a dolgok, vagy pedig Nasztaszja Filipovna Baraskova a valódi főszereplő. Netán a krisztusi jellemvonásokkal felruházott lélek-ember, Miskin és a jellembeli ellentétét megjeleníteni hivatott Parfjon Szemjonovics Rogozsinnak a nőért vívott harca az előadás valódi tétje? Ez utóbbi az előadásban egy faragatlan, ostorcsattogató, örült hatását keltő haramia. A további szeretők, gyámok és más Baraskovához kapcsolódó férfiak – Afanaszj Ivanovics Tockij, Ivan Fjodorovics Japancson tábornok, illetve Gavriła Ardalinovics Ivogin, azaz Gánya – csupán a palettát színesítik? Számottevően nem befolyásolják a túlságosan is szerteágazó színpadi adaptáció cselekménybonyolítását. Végső soron egy bonyolult szerkezetű regényből készült, egyszerűsége törekvő, de azt meg nem valósító adaptációt látunk, a végletekig stilizált terekkel és kosztümökkel. Helyenként az öncélúság határát súroló tablókkal és kis jelenetekkel operáló képzőművészeti színházat.

Vitathatatlan tény, hogy Dosztojevszkij regényének Lev Nyikolajevics Miskin herceg a főszereplője. Érte, miatta és körülötte bonyolódik a rendkívül szövevényes történet, amelyet eredetileg a szovjet-orosz realista színház nagy elméleti és gyakorlati szakembere, Georgij Tovszto gonov dramatizált a múlt század ötvenes éveiben. A magyar színpadokon is számos fordítást használtak a különféle dramatizációkhoz. Jelen előadás színlapjáról nem derül ki, hogy kinek vagy kiknek a fordítását, illetve dramatizációját hívták segítségül az alkotók. Mindenesetre alighanem jól tett volna az előadásnak, ha még bátrabban használ(hat)ja **Varga Emese** dramaturg a ceruzáját, hiszen az egy száz- és egy negyven perces felvonásnyi *játékidő* azért egy kicsit *billenős* lett. Időtartamát illetően a második, tartalmában azonban az első rész javára billen a mérleg nyelve. Ember legyen a talpán a néző, aki eddig egyáltalán nem ismerve Fjodr Mihajlovics

remekét, el tud igazodni a második rész csonttá csupaszított, mégis igen szövevényes erdejében. A miértekről és a hogyanokról már nem is szólva... Ezt a felvonást a titokzassal határos, fokozott balladai homály uralja.

Mindezek ellenére maradtak benne olyan, a regényből átmentett szimbólum értékű jelenetek, amelyek az írói szándék tolmácsolását erősítik. Ilyen pillanat például Miskin és Rogozsin jelenete, amikor kicserélik a nyakukban lógó keresztet. A regényből tudjuk, hogy ezt Miskin herceg egy koldustól vette, aki színezüstként kínálta neki, de gyorsan kiderült, hogy egy miniatűr pléhkrisztusról van szó. A gazdag Rogozsin keresztje pedig aranyból van. A csere által mintegy testvérekké válnak, szimbolikusan kölcsönössé válik a sorsuk. Néhány perccel korábban Rogozsin még meg akarta ölni Miskint, mert tudta, amit a herceg nem tudott: hogy Nasztaszja Filipovna csakis őt szereti tiszta szerelemmel. Mert megérezte benne azt az éteri-gyermeki ártatlanságot és magasztost, ami Krisztus mellé emeli a herceg alakját. Egyedül talán ő, Baraskova értette meg a félkegyelműnek tartott kiválasztottat, az új ember megtestesítőjét. „És most elmegyek, és soha többé nem térek vissza” – mondja Miskin Rogozsinnak. De nem ez lesz az előadásban, hanem egy furcsa tabló lesz a mese vége, amelyben – egy emberként – mindenki körülállja (még maga Baraskova *ruha-testéből* kiszabadult *szellem-teste* is) a két férfit, majd sötét...

Az előadásnak vannak vitathatatlan értékei is. Elsősorban is néhány, már korábban jelzett térszervezési, logisztikai látvány-bravúr; a szó *közlekedésrendészeti, térszervezési* megoldásait illetően. De erről majd később bővebben.

Szólni kell a színészek és más játszóik teljesítményéről és alázatáról is. Mindenekelőtt **Szabó Viktort** illeti nagy-nagy kalaplengetéssel kísért szakmai elismerés. Ebben a nem minden karaktert a maga darabbeli helye, szerepe és fontossága szerint értelmező előadásban ő a legpontosabb, a leghitelesebb és a legemberibb figura. Lev Nyikolajevics Miskin herceg krisztusi, éteri finomságú alakjának életre hívása a legösszetettebb feladat valamennyi megformálható karakter közül. A környezete idiótának tartja – amint az eredeti címben is szerepel: *Idiot* –, mert különbözik, mert klinikailag valóban beteg. Epilepsziás rohamok gyötrik; emiatt volt négy évig tartó gyógykezelésen Svájcban, ahonét éppen most érkezett haza Oroszországba. (Ismert a párhuzam: Dosztojevszkij ugyancsak éveken át gyógyították Genfben.) Ugyanakkor *finom idegcsápokkal tapogatja* le a környező világot, amit a *normálisak* nem értenek, nem is érthetnek meg. Az előadás első harmadában valóban megtévesztő, néha önfeladónak tetsző a mosolygása, alázata, ám már ekkor is érezzük, hogy egy rendkívül különös emberi lényel van dolgunk, aki számára a legfontosabbak a morális értékek, a megértés és a szeretet. Minden kétséget kizáróan leszögezhetjük, hogy jó döntés volt Szabó Viktorra osztani ezt a feladatot. Kiválóan oldotta meg eddigi pályafutásának legnehezebb szerepét.

Tóth Tibortól az utóbbi évadokban megszoktuk, hogy zömmel durva és faragatlan karaktereket osztanak rá a rendezők. Bár igazságtalanok lennénk, ha azt állítanánk, hogy közel negyven eddig megformált szerepe között nincsenek érző szívű és/vagy bonyolult lelkivilágú figurák. Sőt, az utóbbi szezonokban is akadtak olyan szerepek, amelyek pozitív hősöket mutatnak. Ilyen volt Balu szerepe *A dzsungel* könyve musical-változatában, vagy korábban Billy Flinn a *Chicagóban*. Mi mégis Székely Csaba *Bányavirág* és *Bányavakság* című darabjaiban nyújtott teljesítményeire emlékezünk élesebben. Többségben vannak azok a színészek, akiknél fontos, hogy a személyiségük találkozzék az általuk megformált karakter személyiségjegyeivel. Különben nem sikerül hitelesen *ábrázolni* a karaktert. Legfeljebb *eljátszani*. Ami nem ugyanaz. Szent igaz, hogy minden színész képes valamilyen szerep(kör) hiteles betöltésére, ám minden szerepkör hiteles betöltésére csak nagyon kevés színész képes. Ők azok a rendkívül szuggesztív szemé-

lyiségek, akiknek nem a szerepeik bőrébe kell bújniuk, hanem a szerepeiket idomítják önmagukhoz. Csak az érthetőség kedvéért: ilyen volt például Latinovits Zoltán. Na, de térjünk vissza a Jókai Színházban látott Parfjon Szemjonovics Rogozsin alakjának elemzéséhez. Ismerve a regény szerzőjének szándékát a regénybeli Rogozsin és Miskin herceg egymástól homlokegyenest különböző karakterének szembeállításáról, azt kell gondolnunk, hogy ebben a színpadi megvalósításban Rogozsin alakja az *egyszerűsége* miatt félreértelmezett. A marcona haramia, ráadásul az alföldi betyár figuráját felvillantó ostorcsattogató jelenete miatt, igencsak földszagú bunkó lett, aki elég messze van attól a sátáni alaktól, aki valóban Miskin igazi ellenpólusa, s egyben –feltételezhetően – Dosztojevszkij saját személyisége kettősségének a kivetülése is. Arra gondoltam – mert mindenáron meg akartam fejteni ezt a rejtélyt, amely e lélektani eszmeregény színpadi megvalósításába még a legnagyobb alkotói szabadság elfogadása mellett sem fér bele –, hátha a szerző rendkívül gonosz apjának figurája elevenedik meg előttünk, aki egy katonai kórház iszákos orvosa volt, s egy alkalommal a fellázadt jobbágyai agyonverték. Közvetve erre utal(hat) az előadás zárójelenete is, amikor az összes szereplő és közreműködő közrefogja a két férfit. Erős látvány, de tisztázatlan a miéértje. Találgatásaim során hamarosan rá kellett jönnöm, hogy ez egy kimódolt eszmefuttatás, járhatatlan út, ami csak arra jó, hogy valahogyan a helyére tegyem magamban a faragatlan és buta milliomos, de lelkiileg koldusszegény *útonálló* figuráját. Hiába beszél szerelemről, csak a szexuális ösztön, a mindenáron való birtoklás hajtja őt Braskovához. Mindent összevetve azt el kell mondanunk, hogy a színház Jászai Mari-díjas színésze és igazgatója maradéktalanul megelevenítette azt a figurát, amit – feltehetően – a rendező kért tőle. Arról azonban mindketten tehetnek, hogy ezt nem igyekeztek közelíteni egy árnyaltabb, kifinomultabb lélekrajz felvázolásához. Így aztán maradt a nyers erő, semmi más. A *parasztság* – amint ez el is hangzik az előadásban –, a szó lehető legpejoratívabb értelmében.

A Naszταςzja Filipovna Baraskovát alakító **Holocsy Katalin** játékát figyelve egy másfél évtizeddel ezelőtti alakítása jutott az eszembe. Akkor még főiskolás volt. A pozsonyi színművészeti végzős hallgatója, és Csehov *Platonov*-ját játszották vizsgaelőadásként, Marian Amsler rendezésében. Reményekre feljogosító alakítás volt. Hosszabb szünet után számomra most ez volt Holocsy Katalin valódi visszatérése és visszatalálása a színpadra. Annak ellenére, hogy – öszintén szólva – valamely 20. századi amerikai dráma hősnőjére emlékeztetett a megjelenése. Mintha egy Arthur Miller-dámából, mondjuk, a *Bűnbeesés után*ból átlibbent alakot látnánk. Ezzel együtt izgalmas volt a játéka, nem volt *kiszámítható* a szó színházi értelmében, ami határozottan jót tett az alakításának. Kíváncsi leszek, hogy teljesen levetkezze a rá bízott feladatok terhével járó bénító stresszt, ami olykor át- átfurakodik a játéknál, és ilyenkor *blokkolja* azt a belső szárnyalást, ami elengedhetetlen a színpadi jelenlét hiteléhez.

A férfi szerepek palettáján **Mokos Attila** (Afanaszij Ivanovics Tockij), **Horányi László** m. v. (Ivan Fjodorovics Jpancsin tábornok), **Tóth Károly** m. v. (Gavrila Ardalionovics Ivolsin – Gánya, **Olasz István** (Lebegyev) és **Ropog József** m. v. (Ivolsin tábornok, Gánya apja) kapnak némi lehetőséget arra, hogy színészetükből is felvillantsanak valamit; egy-egy emlékeztető pillanat erejéig. Aki viszont *szinte a semmiből* formált karaktert, az **Culka Ottó**. Az állandóan kapatos Ferdyscsenko epizódfigurája. Magát mórirkáló, kicsikét szájalmas, mégis megmosolyogató figurája akkor lesz maradandóan hiteles jelenség ebben a lassan hömpölygő áradatban, amikor éppen csak jelen van egy jelenetben; mint akit véletlenül ottfelejtettek, mégis ő az, akire nem lehet nem odafigyelni. Mellesleg, nem először tűnik fel, hogy jobb híján kitalálja magát egy-egy ráosztott kis szerepben.

Ezt hívjuk színészi kreativitásnak. Gratulálok hozzá, és bízom benne, hogy – ami ebben a színházban rossz hagyomány – nem gyömöszölik be őt az örök *kis szerepek megelevenítője* skatulyába, mert ez bizony nagy kár lenne.

A további epizód- és közreműködői szerepekben **Béhr Márton** e. h. (Radomskij), **Bernáth Tamás** (Ptycin), **Németh István** (Fjodr), továbbá **Majorfalvi Bálint**, **Nagy László**, valamint vendégként **Forgács Attila** m. v. és **Takács Mórió** m. v. van jelen az előadásban. A hölgyek közül **Bandor Éva** Jászai-díjas (Lizavetea Prokofjeva Japancsina) játéka emelkedik ki az epizódszereplők sorából. Megjegyzem, a fejére húzott, meglehetősen dús, őszes-szürkés-fehér műszálból készült hajzuhatag valamely gonosz mesehősnő figuráját juttatja az ember eszébe, amelyet visszafogott, hiteles karakterformáló művészete is alig-alig képes ellensúlyozni. Mikorra megszoknánk, már el is tűnik a várakozók között, a nézőtér homályában.

Lányait két fiatal vendég alakítja. **Andrusko Marcella** (Aglaja) felvidéki származású színésznő, aki a budapesti egyetem bábszínész-szakán végzett, majd a Radnóti Színház tagja volt. Ma szabadúszó színművész. **Jókai Ági** (Alexandra) a pozsonyi egyetem színész szakán szerzett diplomát. Több éve játszik az Astorka Színház *Szentivánéji álom*-előadásában, de más színházokban is vendégszerepel szabadúszóként. A két ifjú színésznő remekül kiegészíti egymást. Szerepeik nem elengedhetetlenül fontos elemei az előadásnak, de jelenlétükkel, kellemes színekkel gazdagítják azt.

Holocsy Krisztina (Gánya anyja) sem kapott túl nagy lehetőséget arra, hogy kiváló drámai karakterformáló erejét kamatoztassa. Mindenesetre a komáromi színházba járók emlékezetében bizonyára elevenen él a megformált Csehov-hősnők sora; akárcsak a vígjátékokban nyújtott fergeteges alakításai. Ő a színház egyik legsokoldalúbb és leghitelesebb színésznője. Epizodistaként is ugyanolyan hitelességgel adja oda magát a szerepeknek, mit akkor, amikor kulcsfigurája egy előadásnak.

Szinte rendszeres vendégszereplője lett a színháznak a magyarországi **Drága Diána** (Varja). Ő az Új Színház stúdiósaként tanulta a mesterséget. Számos társulatnál vendégszerepelt. Darja Elexejevna szerepében feltűnik még **Balaskó Edit**, aki a színház állandó rendező asszisztense. Nagy színházi rutinnal rendelkezik, s többször bizonyította már alkalmasságát színészi feladatokat betöltésére. Közülük is az egyik legemlékezetesebb a *Szomorú vasárnapban* nyújtott alakítása.

A színpadi mozgás megkomponálását a pozsonyi Színművészeti Egyetem dékánja, **Juraj Letenay** m. v. jegyzi. Őszintén szólva, egy-egy erős pillanattól eltekintve – mint például Baraskova négykézláb mászása a kifutószerű, nézőtér feletti pallón – nem lehetett túl sok dolga a mesternek. Mindenesetre le kell szögeznünk, hogy a térszervezést illetően pedáns rend uralta az előadást. Ezt erősítette még a két nagynevű színházi szaktekinetly, **Jozef Ciller** m. v. (díszlet) és **Peter Čanecký** m. v. (jelmez) letisztult, minden felesleges elemet nélkülöző, puritánságában is izgalmas képi világa.

A szokatlan térhasználat rendkívül szuggesztív, mondhatni: képzőművészetiileg felettből leleményes. Röviden: a nézők – kb. 150 ember – a színpadon ülnek, szemben a nézőtérrel, szabadon hagyva a színpad előterét, a proscéniumot, ahol a játék egy része megvalósul. A nézők közvetlen közelében. A nézőtér széksorai felett egy hosszú, fekete talpazatú kifutó található, a végén a vonat lámpáit stilizáló reflektorokkal, amelyek kiadós füstfelhő és hangeffektusok kíséretében a közelgő vonatot hivatottak jelképezni. Vitathatatlanul erős hatás. Akárcsak a fehér textillel letakart nézőtéri széksorok, ahol a jelenésükre váró aktőrök üdögélnék. Néha hosszú félórakon át, vagy még ennél is tovább, hogy aztán egy-egy jelenet erejéig megmutatkozhasanak a reflektorfényben. (Hasonló sorsot szánt a szereplőknek az előző bemutató, a *Zsugori* rendezője is; csak

akkor a commedia dell'arte játéktílusát imitálták, amikor ez dramaturgiailag teljesen indokolt.) A játékhelyzet e rövid felvázolása is jelzi talán, hogy fordított színházi teret tár elénk az előadás: mi a színpad mélységéből figyeljük a színházterem tágasabbik terében zajló eseményeket. A játéktér, a kosztümökkel együtt a fekete és a fehér szín kombinációjára épül. A ruhák szabása, a tárgyi világ mégis rendkívül *színes és izgalmas*. A vitathatatlan jó ízlés, a magabiztos profizmus, a letisztult képi világ mindenképpen az előadás egyik nagy, ha nem a legnagyobb erénye lett.

Martin Huba m. v. mára már rendszeres vendégrendező a színházban, ami emeli az intézmény művészi hitelét és ismertségét a szlovákiai színházi szakmán belül is. Kreativitása, újat mutatni vágyó töretlen igyekezete, nagy szakmai rutinja vitathatatlan, de azt is be kell vallanunk, hogy ez nem hozza meg minden esetben a várt, a kívánt eredményt. Kár, hogy ez az inszcenárió is megrekedt. Valahol a félúton.

Fjodr Mahajlovics Dosztojevszkij: A félkegyelmű, Lev Nyikolajevics Miskin herceg – **Szabó Viktor**, Nasztaszja Filipovna Baraskova – **Holocsy Katalin**, Parfjon Szemjonovics Rogozsin – **Tóth Tibor** Jászai-díjas, Afanaszij Ivanovics Tockij – **Mokos Attila**, Ivan Fjodorovics Jepancsin tábornok – **Horányi László** m. v., Lizaveta Prokofjeva Jepancsina – **Bandor Éva** Jászai-díjas, Aglaja, a lánya – **Andrusko Marcella** m. v., Alexandra, a lánya – **Jókai Ági** m. v., Gavriila Ardalionovics Ivogin (Gánya) – **Tóth Károly** m. v., Ivogin tábornok, Gánya apja – **Ropog József** m. v., Gánya anyja – **Holocsy Krisztina**, Varja – **Drága Diána** m. v., Lebegyev – **Olasz István**, Ferdyscsenko – **Culka Ottó**, Jevgenyij Pavlovics Radomszkij – **Béhr Márton** e. h., Darja Elexejevna – **Balaskó Edit**, Ptcin – **Bernáth Tamás**, Fjodr – **Németh István**, Továbbá – **Forgács Attila** m. v., **Majorfalvi Bálint**, **Nagy László**, **Takács Mórió** m. v.

Díszlettervező: **Jozef Ciller** m. v.

Jelmeztervező: **Peter Čanecký** m. v.

Mozgás: **Juraj Letenay** m. v.

Dramaturg: **Varga Emese**

A rendező asszisztense: **Balaskó Edit**

Rendező: **Martin Huba** m. v.

Solarom (Saját magával határos ország) - objekt, Kispál Attilával, szabó Péterrel, Martini Yvette-el közösen, Dealu Frumos, 2005

Jelentésvesztés és a tárgyak felszabadulása

Csiki Csaba munkáiról

1 Bill Brown, „Thing Theory’, *Critical Inquiry* 28, no.1 (2001): 1-22.

2 Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

3 idézet Issa Samb és Antje Majewski beszélgetéséből (2010), in: Antje Majewski, *The World of Gimmel: How to Make Objects Talk*. Dijon: Les Presses du réel, 2011 (saját fordítás)

Csiki Csaba munkáiban megtörténik az értelem felfüggesztése. Ez amellest, hogy gazdag egzisztenciális élményt nyújt, új materiális nézőpontokat aktívvá a befogadóban.

A kétdimenziós vagy virtuális képek esetében egyfajta elidegenedett perspektíva jelentkezik, amely kizökkenti a nézőt a megszokott, távolságtartó vizuális-empirikus kontemplációból, és meglepő, kiüresített formák elé állítja. A *Simulation of bad quality* az alkotó diplomamunkája. Első körben a „művészetetlen” képpel iktatja ki a hagyományos mechanizmusokat (laikus által fotózott, semleges képeket állít ki), majd a képhez túl közel állított kamera és a lefele fordított objektívek a kép rögzíthetlenségét, a rögzítés szükségtelenségét jelzik. Minden kép, még a képet rögzítő szerkezet is, ezért a képet mint fetiszálható egységet az alkotás teljesen felszámolja. A *Just do it* című videó a futball élő jelenségét teszi elvonttá: kivág a képmezőből, ezzel a jelenetek veszítenek drámaiságukból, a felvétel fehér-fekete és hangtalan, ezzel archív jelleget kap, a „sztárolós” nézőpont is eltűnik, a vágások pedig megszüntetik a narratívát. A képsorokat kísérő, de tőlük független, ritmikus nyikorgás a megmaradt információt is a jelentésvesztés fele taszítja. Jelszerű energiákat követünk a képernyőn.

A redukált konnotációk azonban más területeken erős plaszticitást eredményeznek.

Bill Brown¹ szerint létezik egy sajátos kategória: a dologké (things). A *dolog* egyszerre kevesebb, mint tárgy és több is annál. „Az a...*dolog*, az a...*valami*, az az *izé ott*” amorf, mivel még nem vált tárggyá a fejünkben, vagy megnevezhetetlen, mert már valamivel túlhaladta a tárgyak elménkben meglévő kategóriáit, és ezért vagy csak körülírni lehet, vagy a fentebb említett pótlószavakkal illetni. Példa lehet erre az egyes golyóstollak végén levő, funkciótlanul rugózó dísz, vagy egy fehér kövön levő szürke dudor. A *dolgok* olyan jelenségeket takarnak, amelyek fölött nem rendelkezünk, amelyek számmunkra névtelenek.

Csiki Csaba bizonyos szempontból a dolog-léte kísérte és próbálja előhozni munkáiban. Érvelhetnénk ugyan azzal, hogy minden műalkotás, amely objekt vagy installáció, Brown elmélete alapján *dolognak* minősül: mivel egyedi kreáció, nem meghatározható kategória, s így egyszerre több és kevesebb is a tárgyaknál... Mégis, ezek többsége vagy metaforaként működik, vagy valamilyen fikatív funkcióval bír – egyszerrel mindenképp jelentéssel felruházott objektumok, így pedig nem mondható róluk, hogy a tárgynál kevesebbek lennének. Ezzel szemben a Csiki installációi kimondottan jelentéstelen tartományokba törekzenek. Kísérleti társításokról van szó, amelyek elsősorban perceptuális élményt nyújtanak: a kombinációkban erőteljesen érvényesül a dolgok materiális karaktere, s erre „harap rá” a befogadó, de a látvány izlelgetése közben valahányszor empirikus eszközökkel próbálja megfejteni azt, újra és újra az anyagok szuggesztív, erős jelenlétébe ütközik, amely ellenáll minden címkézésnek.

Csiki Csaba

Ilyenek a *Wunschtraum* című projekt furcsa tárgyegyüttese: nem derül ki, hogy miért került a plafonhoz közel a falra a fekete (függönyrúd)tartóelem, miért konyul le belőle a két bog-dísz, s miért „közlekedik” a furcsa formájú asztallapban cápauszonyként egy hajlott túske-forma, vagy mi a szerepe a közte és a krikettkapu, a golflyuk és egyéb kis elemek között húzódo vonalnak. A vonal logikusan semmilyen tárgy útját nem jelölheti, de egyúttal interakcióra hív, és az ember akaratlanul is ki szeretné találni azt a játékot, amelyet ezen a pályán játszani lehet. A fekete fényes műbőr-szerű anyagból készült tárgy két fogantyújával alternatív gumimatracra vagy -csónakra emlékeztet, azonban az anyag nem feszül, hanem lazán, egyenetlenül horpad, gyűrődik s ezen a felületen egy kék fénycsík vonul végig, az egyik fogantyútól a másikig, majd vissza. Mozgásával párhuzamosan taps és ujjongás hangjai hallatszanak, majd csitulnak el. A tömeg ujjongó megnyilvánulásai, a végigvonuló sáv és a fogantyúk által aktivált kéz-asszociáció együtt a sportesemények tömeg-hullámmozását is idézheti, valamilyen elvont valóság szintjén, de nem ennyire egyértelmű a helyzet: a göröngyös fekete felület fáradt látványa, a fénycsík virtualitása és a tömeg mérséklődő lelkesedése ennél sokkal szürreálisabb élménnyé áll össze.

Sajátos tulajdonsága ugyanakkor a dolog-tárgyak kategóriájának, hogy valamiféle autonómiájuk van hozzánk viszonyulva: amíg nem tudjuk őket megnevezni, addig nem is birtokoljuk őket. Felmerül ezért a síkontológia modellje, és a nem-hierarchikus vizsgálati módszereké, amelyek maguk után vonják a dolog-tárgyak önálló, majdhogynem cselekvőképes tényezőkként való felfogását is.

Valamelyest összecseng ez Bruno Latournak és társainak cselekvőhálózat-elméletével is (Actor-network theory)², amely szimmetrikus viszonyt sugall emberi és nem-humán cselekvők között. Ebben a modellben a tárgyak is külön entitásokként jelennek meg, bár ez csak a hálózat működésének függvényében vagy érdekében érvényesül. Az viszont, ahogyan maga a hálózat megjelenik, fontos támpontokat nyújt Csiki művészetéhez: azt a cselekvők közötti viszonyok határozzák meg, és csak addig léteznek, amíg a köztük levő viszony élő; így tehát az egész rendszer az interakciókban valósul meg.

Csiki Csaba installációiban tárgyak találkoznak más tárgyakkal (vagy anyagok anyagokkal), illetve egyéb vizuális, auditív elemekkel (fény- és hanghatásokkal), és nem utolsósorban emberekkel – mediálatlan tartalmú szerkezetben, szabad, de mégis valóságos (asszociatív) kapcsolódási pontokkal. A végeredmény élő konstrukció, amelyben maguk a tárgyak és anyagok is megelevenednek. Beszélni, megnyilvánulni hagyni a tárgyakat márpedig nem könnyű feladat. *Bátornak kell lennünk ahhoz, hogy megtegyük a következő lépést. Felismerni, hogy azontúl, hogy mi magunk fel tudjuk tölteni a tárgyat jelentéssel, a tárgy önmagában is rendelkezik egyfajta saját erővel, léttel, amely értelemmel telített, és a mi akaratunktól, szükségleteinktől, vágyainktól és esztétikai érdekltségünkől független, és attól is, hogy ezek következtében mi milyen irányokba vesszük. Éppen ezért, ha a helyükön hagyjuk őket[a tárgyakat], ők a helyükön maradnak. De mivel ezzel a ténnyel tisztában vagyunk, segítenünk kell őket helyet változtatni.*³

Amit az ember számára nyújt egy ilyen konstrukció, az többé-kevésbé egzisztenciális élmény. Mivel, ahogyan az a fentiekben említésre került, az alkotások a tapasztalat és nem a mentális interpretáció szintjén hatnak, az ember arra kényszerül, hogy valahogyan önmagát is pozícionálja a helyzettel szemben, illetve benne. A befogadó részévé válik a dialógusnak, amint a virágos textílián lépkedve az anyag, minta és fény tapogatózó párbeszédébe hirtelen beleszól a gépi trilla (*Stimulated Vibrations*), feszeng vagy menekül a *Confessor* disztopikus és nonszensz világától, s bár tudja, hogy valószínűleg fal és nem nyílás van a különleges anyagú függöny mögött, mégis valamit vár a túloldalról (*Stimulated Vibrations*). Az *50.000* című installáció kicsit titokzatos elemei (formájuk, anyaguk, arányaik és méretük sajátos kombinációjának köszönhetően) kvázi élőlények jelenlétével bírnak a kiállítóterben, s a látogató mint a Másik csapatát szemléli a látványt... kihúzza magát, méregeti, ismerkedik velük, megérinti őket.

A Szabó Péterrel közösen kifejlesztett *Fém+bőr* című interaktív installációban a tapasztalás még tovább rétegződik, és még tejesebb élményt hoz. Egyszerre éljük meg a tárgy vizualitását és tapintását, tudatosítjuk fizikai határainkat az érintésben és testi, anyagi mivoltunkat a rezgések által. A sokdimenziós műélvezet után akár maga a valóság is síkszerűnek tűnhet...

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem doktorandusza. Legutóbbi könyve *Függőhidak* címmel 2016-ban jelent meg. Százdon és Komáromban él. 2017-ben elnyerte az Arany Opus Díjat vers kategóriában.

Csibrányi Zoltán (1978, Dunaszerdahely) esszéíró, publicista. Dunaszerdahelyen él.

Deisler Szilvia (1984, Érsekújvár) irodalomtörténész. Komáromban és Cohrane-ben (Kanada) él.

Forgács Péter (1963, Párkány) novellista, matematika–fizika szakos tanár. Párkányban él. 2017-ben elnyerte az Arany Opus Díjat próza kategóriában.

Gyurász Marianna (1991, Komárom) verset és prózát ír. Molekuláris biológia szakon végzett a pozsonyi Comenius Egyetemen, most ugyanott doktorandusz. Jelenleg Budapesten él. A 2017-es Pegazus Alkotópályázat vers kategóriájának második helyezetteje.

Hegedűs Norbert (1987, Rimaszombat) irodalomtörténész, az Új Szó online szerkesztője. Rimaszombatban él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Médiaterek Lady Gaga korában* címmel 2017-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Kiss Péntek József (1951, Komárom) író, rendező, pedagógus. Legutóbbi könyve *A megbecsült színház* címmel 2014-ben jelent meg. Komáromban él.

Lomboš Kornélia (1990, Galánta) prózát ír. Jelenleg a Konstantin Filozófus egyetemen doktorandusza. Nyitrán él. A 2017-es Pegazus Alkotópályázat próza kategóriájának első helyezetteje.

Mázik Orsolya (1991, Pozsonypüspöki) verset és prózát ír. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem magyar–angol szakos hallgatója. Dunaszerdahelyen él. A 2017-es Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában harmadik lett, valamint Tózsér Árpád különdíját is ő kapta meg.

Nagy Csilla (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész, kritikus, a MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, az Irodalmi Szemle szerkesztője. Legutóbbi kötete *Átkötések* címmel jelent meg 2016-ban.

Németh Zoltán (1970, Érsekújvár) József Attila-díjas költő, irodalomtudós, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem docense. 2017-ben költői munkásságának elismeréseként neki adományozták a Forbáth Imre-díjat.

Plonicky Tamás (1990, Királyhelmece) író, magyar–történelem szakos tanár. Komáromban él. A 2017-es Pegazus Alkotópályázat próza kategóriájában harmadik lett, és Grendel Lajos különdíját is ő érdemelte ki.

Tóth Lilith Viktória (1993, Nagyszelemence) verset és prózát ír. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem végzős hallgatója. Ipolyságon él. A 2017-es Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában harmadik lett.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) művészettörténész, műkritikus, fordító, kurátor. Marosvásárhelyen él.

Urban Ladislav a Selye János Egyetem magyar–angol szakos hallgatója.

Veres István (1984, Érsekújvár) prózaíró, költő és publicista. A Vasárnap magazin munkatársa. Legutóbbi kötete *Széchenyi* címmel 2016-ban látott napvilágot. Pozsonyban él. Prózaírói teljesítményéért tavaly ő vehette át a Talamon Alfonz-díjat.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága

TÁJÉKOZTATÓJA

Megvalósult és tervezett rendezvények. Képek az Író Társaság életéből.

Összeállította: Nagy Erika
Képek: Nagy Erika

t
e
l
k
é
l
e
m

**ÉS
T
R
E
M**

SZÁSZI ZOLTÁN LAUDÁCIÓJA

Talamon Alfonz díj, 2017

Mint írod remek legfrissebb könyvedben, kedves Veres István, bizony, Széchenyi jobban szeretett a Dunában úszni, mint politizálni. Hát biz', a legnagyobb magyar ezt megtehet-e alkalmasint, ám mégis csak kellett neki is politizálni, miként te is, bizony, inkább kénytelen vagy az újságírásnak a Móra Ferenc-féle ólomszérűjén a napi betűkaszálgatását végezni, mint az irodalom virágos tündérműjében passziós sétálgatni. Hát már mit lehet most tenni? Más egyebet nem tudok neked ajánlani, kedves Veres Pistám, mintsem azt, ha lehet, gyakrabban hadd el az ólomszérűt, s tévedjél be abba az illatos, virágos tündérműbe, sőt maradjál inkább annak a lakója! Mert ott neked, lásd, barátom, babér terem, s koszorú, mit magas homlokod díszére most itt a kollégák meg szeretteid jelenlétében felhelyezünk, ha képletesen is. Nyugi, méretet vettünk, nem fog szorítani!

Nos, hát Talamon Alfonz díjas lettél barátom! Micsoda öröm ez! Mert, bizony mondom, megérdemelten lettél az, s bár e díjat Diószegen, a névadójának szülővárosában szokás átadni, mégpedig május hónapban, idén – bizonyos csúszások miatt és remélem csak kivételesen – egy nyúlgrásnyival odább, Kodály városában, Galántán esik meg a ceremónia, e hűvös őszben!

Pistám! Már azt sejteni, azaz mit sejteni, eleve tudni lehetett a *Galvánelemek és akkulátorok* szikrakisülésekor, hogy itt nem akármilyen tehetséggel megáldott ember nyit be az irodalom nagy szalonjába! Már ezután te elegánsan formanyelvet öltöttél az egészre, okos személdőként kissé oldalt állítottad be magad, amit szerintem persze csupán a rálátás másságának érdekében tettél, s így írtad, majd így került az olvasók elé újabb köteted, a *Dandaranda* – Szerelem, biztonság, kutyák fogalmakkal megtámasztva. Elvonatkoztatott érzelmekkel operáltál. Barátom, Veres István, te ebben a második kötetben egy különleges hangvételő, modern prózát alkottál. Egy eddig kinyitatlan ablakot tárva fel, amelyen át korosztályod, a rendszerváltozás után öntudatosodottak szocializá-

lódási folyamatára látni rá. Az ablakon át az látható: a gondolkodó és alkotó korosztály mellett az anyagi szinten vegetáló, teljesen hétköznapi és panelgondolkodású emberek vágyai, álmai, gondolatai, élethelyzetei, érzései is éppen olyan érdekesek lehetnek, mint a hipermagas intelligenciájú lényeké.

Veres Istvánunk, bizony, te már kezdetektől fogva rendkívüli nyelvi leleménnyel vágta bele az írásba, de hiszen ezt már mondtam is. Megdöbbenettél, elkápráztatattál, már-már elhittem neked olykor ezt a dédelgetést, hogy micsoda szép ez, aztán vissza-kézből megadtál egy sallert. Megforgattad a gyomromat, remekül mulattattott, amikor polgárt bosszantottál. Azt kell mondjam, neked, az idei Talamon-díjas írónak a nagyvonalúsága elsősorban azt mutatja nekem: nyitottság kell, nyitottság a másságra, a kicsit szokatlanra. Meg figyelem az egykoriakra, akiknek életét, mint egy szentírást olvassuk, pedig á, dehogya, az élet nem szentírás, még a legnagyobb magyar élete sem az. Széchenyi pozsonyi Duna úzásai, bizony mondom, a legnagyobb magyar emberi arcának megrajzolásához éppen annyira fontosak, mint feledhetetlen cselekedete, egy évi összes jövedelmének országgyűlési felajánlása az akadémia céljaira. Szóval, ha Széchenyi, akkor akár mese is lehet! Meg kell is hogy legyen! A mítosz, a rítus segíti legjobban a megértést és az elfogadást. A beavatások értői pedig az írók, a poéták.

Kedves Veres István, kedves friss Talamon-díjas írónk! A díjadat viseld büszkén, légy el egészséggel, koccints rá, és ránk is jó borral nagy pincejársaid idején, és alkalmasint mártózz meg a Dunában, mint Széchenyi. Aztán el ne feledd, az ólomszérúról csak át kell gardírozni a tündérek kertjébe!

MIZSER ATTILA

Az Arany Opus-pályázat kiértékelése

Tisztelt Résztvevők, Kedves Pályázók! Díjazottak!

Először vagyok az Arany Opus pályázat értékelője. Nincs más viszonyítási pontom, alapom. Eddig más pályázatok, más felkérések koordinátái mellett kellett lehetőséget keresnem a minősítésre. Különösképp, ami a kortárs szövegeket, korpuszokat illeti.

Az arany lágy nemesfém, amely ugyanakkor nem oldódik. Az Opus pedig maga a mű, amelynek, gondolom, az előbb említett tulajdonságoknak, sajátosságoknak a birtokában kell lennie. Remélem, ezek az indukciók is szerepet játszottak a díj megalkotóiban anno.

Nálam mindenesetre igen.

Ehhez kerestem textúrákat, olyan rétegeket, állagokat, mintákat, amelyek megtámaszthatják, folytathatják a díj ethoszának alapjait, alappilléreit és íveit.

Ez természetesen más és más kondíciókat követelt a líra, illetve a próza terepén.

Nem tudok számot adni, beszámolni a pályázatok eddigi genealógiájáról. Ezt a 2017-

es metszetet láttam, s ezt kellett, hierarchikusan, minőségcentrikusan kezelnem, megítélnem.

Subjektíven. Így rajzolódott meg egymáshoz mérten az a viszonyrendszer, kvázi kánon, amely végül is számomra az eredményt, végeredményt szülte.

Több olyan jelige is volt, amely a tulajdonképpeni élbolyt, szövegthalmaszt megrajzolta. Gondolok itt műfajtól függetlenül a *szalámi*, a *Bábos* és a *Glass* jeligékre. Ezekben mind ott volt az az izgalom, a minőség és a különlegesség, amely egy nemes mű jellegéhez méltó bírt volna lenni.

Mégis, számomra a méltóság, az elegancia, a szöveg kezelésének megnyugtató, magabiztos birtoklása volt az eszmény, amelyet két jeligénél éreztem a legmegnyugtatóbban visszaköszönni, az újraelolvasás során is. Az ebbéli gyanúmban megnyugtatóan erősítették meg zsűritársaim, az ő meglátásaik, amelyek talán, mondanom sem kell, valamelyest rímelték az enyémmre.

Így kapott bizalmat a próza kategóriában az *Amoyni Teymen* jelige *Ajto* című műve, és a lírában a *Vízöntő* jelige *Hotel Učka* című alkotása.

Az *Ajto* című ikernovella erénye a gördülékeny cselekményvezetés, a szituációk és a dialógusok precíz kidolgozása, valamint a feszes (megkettőzött) szerkezet. Ugyanazon élethelyzet két eltérő nézőpontból való bemutatása mértéktartó prózanyelvet, és a kompozicionális arányok iránti fokozott érzékenységet igényel, amely ebben a pályaműben maradéktalanul megvalósul. Továbbá, a groteszk és az irónia alakzatait finoman hozza mozgásba az a sajátos szemiozsis, amely a jelek kettős, helyzetfüggő értelmezéséből adódik. A megfigyelő és a megfigyelt által létrehozott luhmann-i „megfigyelőrendszer” szerepei itt felcserélhetőek: az ikernovella a valóság interpretációjának szubjektivitására, valamint a szubjektív tapasztalataink felülírhatóságára egyaránt rámutat. Így a létrehozott szövegre, szituációra egyaránt. Ez meghatározó jellege és minősége.

A *Hotel Učka* című hosszúvers a táj (illetve a tájban látszó tereptárgyak és figurák) érzéki, mozaikszerű leírása, amely a kontempláció gesztusát, és az ekphraszisz alakzatát működteti. A kontemplatív strófák közé ékelődnek a beszélő kiszólásai, meta- és önreflexív megnyilvánulásai, amelyek sajátos módon törnek meg a leírás monotonitását. A szemlélő pozíciója és identitása látszólag változatlan. Ezt az egységességet és egységiséget a nyelvi és stílári megoldások valósítják meg, amelyek a hétköznapi és a poetizált nyelvhasználat megoldásait vegyítik. Egyszerre több regisztert működtetnek. Valójában azonban a nézőpont újra meg újra áthelyeződik, ezáltal a képalkotás és a perspektíva is

változik. A különböző élethelyzetekben feltűnő emberi, isteni, történelmi és természeti létezők így mozgalmassá válnak, mozaikokat hoznak létre, az érvényes, egyedi versnyelv működtetésével.

Amelynek élménye felkavaró.

A díjazottaknak őszintén gratulálok!

HIZSNYAI ZOLTÁN

Tisztelt Ipolyszalkaiak! Kedves Barátaim! *

Kelet felé menet elég gyakran keresztülhajtok Szalkán. Amikor dél felől jövet elém tárul az Ipoly-völgy pazar panorámája, majd kiegyenesedik az út, fölém magasodik a Börzsöny, és megpillantom a falu sziluettjét, itt, ebben a pártját ritkítóan gyönyörű természeti tájban mindig az jut eszembe, hogy ugyan miként jöhet létre a semmiből egyszeriben minden? Hogyan keletkezhet a nincsből a van?

Közben persze Turczel Lajosra gondolok, aki innen indult, és tíz évvel ezelőtt, végső útján ide tért vissza. Turczel Lajosra és az ő nemzedékére, a semmiből valami csinálókra. A (cseh)szlovákiai magyar szellem alkímistáira. Azokra, akik a berepülő pilóták elszántságával és bátorságával kezdtek hozzá az irgalmatlanul nehéz feladathoz: hogy tapasztalatok, tanítómesterek és minták híján fogják termőre a szellemi szűzföldeket, az ugart, amelyet felvert a dudva, a muhar és a gaz.

Mert azt, ami a világháború után megmaradt, a béke rombolta le ezeken a tájakon. Alig vonult el a front, még alig oszlott szét a lőporszag a levegőben, a nagypolitika boszorkánykonyháiban már rotygott az üstökben egy újabb bűzös főzet: már készültek a deportálandó és kitelepítendő magyarok listái. Ami már az első világháború utáni impériumváltás után spontán elkezdődött, az a második világháború során és a jogfosztottság azt követő évei alatt fejeződött be. A magyar nyelvterület északi peremén élő, újból Csehszlovákiához került magyar népesség lényegében értelmiség nélkül maradt. Mondhatnánk, lefejezésre került.

A kitelepítések az 1948. februári kommunista hatalomátvétel után se fejeződtek be azonnal, a marhavagonok egészen az év végéig szállították a kisemmizett, szülőföldjük-ről elűzött magyar nemzetiségű „hontalanokat”. Ráadásul „nagy veszteség érte a szlovákiai magyar közösséget azáltal is, hogy a jogfosztottság éveiben a tanulni vágyó magyar fiatalok százai hagyták el Szlovákiát, részben hivatalosan, másrészt a határfolyókon, zöldhatáron átszökösve Magyarországra. Tanulmányaik befejeztével, ritka kivételtől eltekintve, ott is maradtak.” (CSICSAY, 2008a: 39)

A lakosságcsere tehát (Popély Árpád szavaival) „nem csupán Dél-Szlovákia etnikai összetételét változtatta meg, hanem máig ható kitörölhetetlen nyomokat hagyott a (cseh)szlovákiai magyarság társadalom- és művelődésszerkezetén is, mivel elsősorban a hagyományosan kultúrateremtő és -hordozó városi polgárságot és értelmiséget, valamint a falusi nagy- és középbirtokosságot sújtotta.” (POPÉLY ÁRPÁD, 2006: 25)

Amikor tehát az ötvenes évek elején megindulhatott, újra indulhatott a magyar anyanyelvű elemi és polgári iskolai szintű, valamint a középiskolai oktatás Turczel Lajosra és nemzedékére, az úgynevezett alapozókra rettentően nagy munka hárult. Többnyire maguk sem voltak még eléggé felkészültek a nagy feladatra, nem rendelkeztek tanári

diplomával sem, és a tanítással párhuzamosan, sok esetben alig néhány leckével a diákság előtt haladva tanultak maguk is, miközben magát a tanítást, a didaktikát is el kellett sajátítaniuk.

Turczel Lajos ennek a menet közben értelmiségivé lett nemzedéknek volt egyik vezéralakja, alighanem legjelentősebb és legnagyobb ívű pályát bejárt tanáregyénisége, akinek ráadásul tudományos, elsősorban irodalom- és szellemtörténeti tevékenysége is igen jelentékeny.

Falusi gyerekként indult neki a nagyvilágnak, hogy olthatatlan tudásszomját csillapítsa. Budapest, Komárom és Pozsony jelzik életútjának fontosabb állomásait. Jogász, magyar szakos középiskolai tanár, egyetemi oktató, majd docens és a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének a vezetője. Számos, máig mással nem pótolható, kikerülhetetlen irodalomtörténeti könyvpublikáció és egyetemi tankönyv szerzője. A szlovákiai magyar közoktatás és tudományosság második világháború utáni újrarendítésének minden bizonnyal legjelentősebb alakja. Egy falusi sihederből lett egyszemélyes szellemi intézmény, akinek pályája az Értől (esetünkben az Ipolytól) az Óceánig ível. Aztán egy évtizede, hatalmas életművet hagyva maga után, s már mélyen benne az aggkorban, visszatér kiindulópontjára, az Ér, vagyis hát ide az Ipoly mellé, gyermekkorra helyszínére, gyermekkorra földjére. Földjébe.

Mély főhajtással állunk sírja előtt.

Nyugodjon békében, Tanár Úr!

* Elhangzott Turczel Lajos sírjánál, az ipolyszalkai temetőben 2017. november 24-én, a III. Turczel Emléknapon.

